



4. oldal

Budapest, te csodás! – A főváros kialakulása és részvétele az államigazgatás rendszerében

A TARTALOMBÓL:

[alkotmány- és jogtörténet]

- A CSALÁS DOGMATIKAI FEJLŐDÉSÉNEK TÖRTÉNETE
- A MAGYAR ÁRU- ÉS ÉRTÉKTŐZSDE TÖRTÉNETE

[tdk hírek]

- A MÁJT TDK FÉLÉVES PROGRAMTERVE
- BESZÁMOLÓ EGY ROTTERDAMBAN TÖLTÖTT ERASMUS-FÉLÉVRŐL



[jog és kultúra]

- AZ IGAZSÁG ÁRA
- VÁLÁS BUDÁN



ISSN 2062-9699

[tartalomjegyzék]

[főszerkesztői köszöntő]	3
-----------------------------------	---

[alkotmány- és jogtörténet]

Bartuszek Lilla: Budapest, te csodás! – A főváros kialakulása és részvétele az államigazgatás rendszerében...	4
Boros Árpád: A csalás dogmatikai fejlődése a reformkortól 2012-ig, az új Btk. elfogadásáig	12
Zanócz Gréta: A centralizáció és decentralizáció története Magyarországon	19
Heil Kristóf: A rendi országgyűlés törvényalkotási modellje egy törvényjavaslat tükrében: a szabad királyi városokról szóló törvényjavaslat az 1843/44. évi országgyűlésen.....	27
Szabó András: A magyar áru- és értéktőzsde története	33
Sziládi Péter: Felvilágosult vagy barbár? – A 18. századi magyar bíróságok és a büntető eljárásjog reformja	37

[jog és kultúra]

Filmajánló • Az igazság ára	41
Könyvajánló • Válás Budán.....	42

[tdk hírek]

Barkóczy Dávid, Nagy Virág Eszter: Bemutatkozik a MÁJT TDK.....	43
Barkóczy Dávid: Tanulj a felhőkarcolók városában! – Beszámoló egy Rotterdamban töltött Erasmus-félévről	44
Kovács Ákos: A Magyar Állam- és Jogtörténeti Diákkör féléves programterve	49

[alkotmány- és jogtörténeti rejtvény]	51
--	----

A címlapon a Lánchírdől készült fénykép látható.

© Barkóczy Dávid, 2017

© A szerzők, 2017

© Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék, Joghistória, 2017

Folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet.

Elérhetőségünk: **joghistoria@gmail.com**



JOGHISTÓRIA

SZERKESZTŐSÉG

Felelős szerkesztő:

dr. Képešy Imre

Főszerkesztő:

Barkóczy Dávid

ROVATVEZETŐK

Barkóczy Dávid

(Alkotmány- és jogtörténet)

Kovács Ákos

(TDK hírek, Jog- és kultúra)

Sall Zsófia

(Jog- és kultúra)

Zanócz Gréta

(Alkotmány- és jogtörténeti rejtvény)

KORREKTÚRA

Barkóczy Dávid

dr. Képešy Imre

BORÍTÓTERV ÉS
BELSŐ TERVEZÉS, TÖRDELÉS

Barkóczy Dávid

KIADJA

Eötvös Loránd

Tudományegyetem Állam-

és Jogtudományi Kar

Magyar Állam- és

Jogtörténeti Tanszék

(Cím: 1053 Budapest,

Egyetem tér 1-3., II. em. 211.;

Tel./Fax.: 06 1 411 6518)

ISSN 2062-9699

KAPCSOLAT

joghistoria@gmail.com

LAPZÁRTA

2017. október 31.

Kedves Olvasóink!

A Joghistoria szerkesztőségének nevében sok szeretettel köszöntelek Titeket! Folyóiratunk az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének hivatalos lapja. Kiadványunk immár több mint két évtizede biztosít lehetőséget Tanszékünk demonstrátorainak és a Tudományos Diákkörben résztvevő hallgatóknak arra, hogy alkotmány- illetve jogtörténeti témájú tanulmányaikat, kutatásaik eredményét publikálják. A korábbi TDK Híradó 2011 óta ISSN számmal is rendelkezik, tehát nemzetközileg elismert időszaki kiadványnak minősül, ezáltal az újságban megjelenő tanulmányok tudományos publikációnak számítanak.

Az elmúlt években nem csupán külsejében, hanem tartalmában is megújult a folyóirat. Legfőbb célunk volt a hagyományok megőrzése mellett egy olyan átalakulás megvalósítása, mely lehetővé teszi a tudományos ismeretek szélesebb körű terjesztését, a folyóirat népszerűsítését, illetve a hallgatók és a tanszék közötti kapcsolat elmélyítését. A Joghistoria új, állandó, tematikus rovatokkal jelentkezik, melyek a tudományos igényű írások mellett a közösségi híreknek és a kulturális tartalomnak is teret biztosítanak. Az újság személyesebb hangvétele, a beszámolók és a fényképek mind azt a célt szolgálják, hogy az olvasók még inkább betekintést nyerjenek a TDK és a tanszék mindennapjaiba. Folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet.

Aktuális számunkban a **Alkotmány- és jogtörténet** rovatunkban Budapest főváros kialakulásáról, a család dogmatikai fejlődéséről, a centralizáció és decentralizáció magyarországi történetéről, a rendi országgyűlések törvényalkotási modelljéről, a magyar áru- és értéktőzsde történetéről, illetve a 18. századi bírósági-büntető eljárásjogi reformról olvashattok. A **TDK hírek**ben többet tudhattok meg a Tudományos Diákkör mindennapi tevékenységéről és munkájáról, megismerhetitek a TDK féléves programtervét, végül egyik demonstrátorunk Erasmus-tanulmányútjával kapcsolatos élményeit osztja meg Veletek. **Jog- és kultúra** rovatunkban egy-egy jogi vonatkozású filmet, illetve könyvet ajánlunk nektek, zárásként pedig a folyóirat végén szokásunkhoz híven **alkotmány- és jogtörténeti rejtvényt** kínálunk.

Kellemes olvasást kívánok!

*Barkóczy Dávid***Barkóczy Dávid**
főszerkesztő

Budapest, te csodás! - A főváros kialakulása és részvétele az államigazgatás rendszerében

Írta: BARTUSZEK LILLA

Fővárosunk korai története a török uralomig

Hazánk fővárosának területe már az i. e. 400-as években is lakott terület volt, ezt bizonyítják a szkíta, illetve a Tabán és Gellért-hegy tájékán fellelt eraviszkusz települések¹ maradványai is. A Gellért-hegy sziklafalaival védett település annak köszönhette fontosságát, hogy itt alakult ki a Kárpát-medence egyik legfontosabb dunai átkelőhelye, és itt találkoztak a legjelentősebb kereskedelmi útvonalak is.²

A rómaiak az i. sz. 1. században foglalták el a területet, Pannónia provinciává téve azt, és csakhamar megalapították Aquincumot.³ A város 106-ban a Traianus császár által kettéosztott Pannónia-provincia kisebbik részének, Alsó-Pannóniának tartományi székhelye lett. Fővárosunk területén az első légiótáborni i. sz. 89-ben építették. A táborban fegyverjavító- és készítő műhelyek, egy nagyobb katonai fürdő, tábori kórház, katonai barakkok, magtárak és raktárak működtek.⁴

A nagy népvándorlás Pannóniában is véget vetett a római uralomnak, sok idegen nép foglalta el hosszabb vagy rövidebb időre a területet, köztük a hunok is, akik a romba dőlt Aquincumot újra felépítették, majd pedig Eteléről Etelváranak, más források szerint testvéréről, Budáról Budavárnak nevezték el azt.⁵ Kevés emlék maradt a következő uralkodókról, a hunokról, akiket a gótok és a longobárdok követtek. Kb. 300 éven keresztül, i. sz. 600-tól kezdve az avarok voltak a meghatározók egészen 896-ig, avagy a honfoglalásig.

A nomád törzsek elindultak a messzi Ázsiából, és hosszú vándorlás után, 896-ban végleg letelepedtek a Pannon-síkságon. Belső harcokat követően – mint ismeretes – a törzsek „vérszerződést” kötöttek, a fejedelmi tisztséget pedig Árpád töltötte be. Az Árpád-házi királyok

székhelye kezdetben Esztergomban majd Székesfehérváron volt. Buda, Pest és Óbuda fejlődése majd csak a 12. század második felében vette kezdetét, amit a tatárjárás szakított meg 1241-ben.⁶

A tatárok elvonulásával IV. Béla visszatért országába, és ismételten kezdetét vehette a város felvirágzása. A várak építése védelmi szempontból felettébb szükségesnek látszott, így IV. Béla többet is építtetett a Duna mentén, különösen pedig az „Uj-Pesti hegyen”, Pestújvárnak nevezvén el azt.⁷ A várakon kívül a városokra is szüksége volt a királynak: a városi kézművesek készítették a számszeríjakat és a páncélt,⁸ továbbá a városfal menedékként is szolgálhatott az ellenséges hadak támadása esetén. Többek között ezen védelmi megfontolás jelentette az alapját a király legfontosabb – máig tartó hatással bíró – intézkedésének: Buda megalapítása Pesttel átellenben, a Duna jobb partján, az akkor „pesti hegynek” – ma budai Várhegynek – nevezett magaslaton.⁹

Az Anjou-királyoknak és Luxemburgi Zsigmondnak köszönhetően a 14. században Budán a gótikus stílus indult virágzásnak. Gyönyörűen építették ki akkoriban a budai és a visegrádi nyári palotát. Zsigmond király 1389-ben itt alapított egy bölcséleti felsőoktatási intézményt, amely pápai jóváhagyással később egyetemenként működött.¹⁰

Hunyadi Mátyás uralkodása alatt Magyarország a legerősebb európai birodalmak sorába emelkedett. Mátyás felesége, Beatrix utat nyitott a reneszánsz kultúra virágzásának is.¹¹ Mátyás király Buda fejlődését azzal is elősegítette, hogy a Vitéz érsektől alapított Pozsonyi egyetemet Budára helyezte át.¹² A király egyik legjelentősebb alkotása híres könyvtára, Mátyás személyes könyvtárából kifejlesztett *Bibliotheca Corviniana*,

amely a budai királyi palota Dunára néző oldalán, a királyi kápolna mellett kapott helyet.¹³

1541-et követően sötét időszak köszöntött hazánkra, kezdetét vette a majd 150 évig tartó török uralom. Ezen időszak fővárosunk területét sem kímélte: Buda a török hódoltsági terület fővárosa lett. A törökök hamarosan átalakították a város templomait, saját ízlésük (avagy inkább vallásuk) képére formálva azt.¹⁴

Mindeközben a Habsburgok kitartóan küzdöttek Buda visszaszerzéséért. Az ostromok egyre nagyobb mértékben pusztították a várost. A török idő alatt Buda olyan mértékű pusztítást szenvedett, hogy régi dicsősége alig volt felfedezhető: a nagyobb házakat mind török katonák lakták, akik mit sem törődtek azok épen tartásával.¹⁵ Amikor 1686-ban sikerült a várost visszafoglalni, az felettébb siralmas képet mutatott.

A továbbiakban a közigazgatásra helyeződik írásom hangsúlya, azt vizsgálva, hogy a kor demográfiai helyzete, illetve a város igazgatásának vonásai miként hatottak a fővárosra, valamint annak máig tartó fejlődésére.

Városigazgatás

Buda és Pest újkori történetének legfontosabb éve az 1703-as esztendő volt, amikor a két város I. Lipót királytól – megváltás ellenében – megkapta kiváltságlevelét, majd ezzel visszakapta szabad királyi városi jogállását.¹⁶ Közigazgatási szempontból e korszakból a város élén álló tanács emelendő ki. Ezen tanácsé volt a döntés a lakosok pereiben, továbbá maga kezelte a jövedelmeket, elszámoltatta a tisztviselőket, betöltötte a városi tisztségeket.¹⁷

A Habsburgok jelenlétének hatásai érezhetők voltak: a dinasztia uralkodói a harcok során elnéptelenedett magyarországi területekre németeket telepítettek. A magyar rendszer és az abszolutizmusra törő Habsburgok között egyre súlyosabb konfliktusok születtek, aminek eredménye a Rákóczi-szabadságharcban bontakozott ki. Ugyanakkor a Habsburg-házi királyok uralma alatt egységesülő – bár továbbra sem egységesen kormányzott – Magyarországon a

18. század további évtizedeit a demográfiai fellendülés jellemezte.¹⁸ A 18. században, annak is csupán második felében indult meg Buda, Pest és Óbuda fejlődése, melynek eredményeként fellendült a gazdasági élet, valamint a lakosság száma is növekedésnek indult. 1777-ben Budára, majd 1784-ben Pestre telepítették át a nagyszombati egyetemet, ami fontos körülmény volt a város további fejlődése szempontjából.¹⁹

A napóleoni idők politikai-katonai fordulatai nem érintették sem Pestnek, sem Budának az előző században kialakult igazgatási rendjét. A tulajdonképpeni igazgatás, irányítás így a reformkorban is mindvégig a polgármester vezette ún. *belső tanács* kezében volt: ez a testület többek között a városkapitányból, a főjegyzőből, és további tizenegy élethossziglan választott tanácsnokból állt.²⁰

Korszakunkra a kezdetben 24 tagú *külső tanács*, amely adóügyekkel, ellenőrzéssel, hitelesítéssel, valamint egyes gazdasági kérdésekkel foglalkozott, egybeolvadt Pesten a *centumviratus*, Budán a *sexaginta viratus* intézményével. Eszerint ott száz, itt hatvan polgár csatlakozott a külső tanácshoz, majd gyakorlatilag össze is olvadt vele. A későbbiekben e testületek tagjai alkották a tisztújításkor magát a választópolgárságot.²¹

Ami a külső látképet illeti, elmondható, hogy romos, többnyire földszintes házak, pusztán álló telkek jellemezték mind a budai, mind a pesti városképet a 18. század elején, melyet aztán a század folyamán a város új arculatának kiépítése váltott fel.

A növekedési folyamat, mely a 18. században kezdetét vette, töretlenül haladt tovább a következő században is: Ennek első mutatójaként a népességgyarapodás határozható meg. A korszakban számos alkalommal került sor népszámlálásra, városi lélekszámának összeírására, felekezeti összesítésekre, melyek segítségével már világossá válik a kor népességi adatainak növekvő tendenciája.²² Ezen adatokat vizsgálva a leginkább szembe ütköző adatsort Pest népességének hatalmas gyarapodása jelentette,

mely a korszak kezdetén csak harmadával múlja felül Budát, két évtizeddel később azonban már a felével, a városegyesítés után pedig ez a szám már majdnem háromszorosra tehető.²³

Az 1848-as törvények hatása a magyar közigazgatásra

Az 1848-as esztendő jogtörténeti szempontú tárgyalásakor nem hagyhatók figyelmen kívül az áprilisi törvények, melyek nagy hatást gyakoroltak a fővárosra, illetőleg a közigazgatására is. Az 1848-as törvények a rendi különbségek megszüntetésével egy népképviselési alapon álló közigazgatási szervezet alapját tették le.

Az 1848:3. tc. elrendelte a független felelős magyar minisztérium felállítását. Ennek értelmében a királyi parancsok, határozatok vagy rendeletek csak akkor voltak végrehajthatók, ha azokat valamelyik Budapesten székelő miniszter ellenjegyezte.

A vármegyék vonatkozásában az volt a legfőbb feladat, hogy azokat demokratikus módon átszervezzék, és összeegyeztessék hatásköreit a független felelős magyar minisztériummal, így az 1848:16. tc. a „megyei hatóság ideiglenes gyakorlásáról” rendelkezik.²⁴

A szabad királyi városokat az 1848:23. tc. helyezte népképviselési alapokra és lényegében egyenjogúsította a vármegyével, de nem vonta egységes szabályozás alá.²⁵ E törvénycikk hatása alatt Óbudán egy 75 tagú képviselőtestület választottak a külső tanács helyén, majd a szabadságharc leverése után az önkényuralmi hatóságok egy jogilag sérelmes, de gazdaságilag társadalmilag már mindinkább napirenden lévő intézkedést hoztak: Óbudát saját tanáccsal, bíróval rendelkező külvárosként bekebelezték Buda városába.²⁶

Az osztrák közigazgatás hatásai

A szabadságharc leverése után az omlóti alkotmány alapján a magyar szent korona országainak különállását megszüntették, Magyarország területe öt „koronatartományra” oszlott.²⁷

A neoabszolutizmus közigazgatásának legfontosabb jellemzői voltak, hogy megszüntették a megyei, városi, sőt a közigazgatási autonómiát, bevezették az egyformaság elvét, vagyis: az egyes koronatartományok ugyanazokon az elveken épültek fel.²⁸ Szigorú központosítás vette kezdetét, melyben jelentős szerepet kaptak az alá-fölé rendeltségi viszonyok, továbbá az utasítási rendszer és a felelős végrehajtás.

1851-ben napvilágot látott egy rendelet, melynek alapján Pesten 53, Budán 36 főből három évre alakították ki a városi tanácsokat, a helytartóknak tartva fenn a tagok kinevezési jogát.

Az ötvenes évek végén, az olasz egységért folytatott küzdelmek során Ausztria súlyos katonai vereséget szenvedett, melynek következtében az ifjú császár, I. Ferenc József jelentős belpolitikai engedményekre kényszerült.²⁹ Ennek eredménye volt az 1860 őszén kibocsátott, föderalisztikus és alkotmányos elemeket egyaránt tartalmazó Októberi Diploma, ami többek között lehetővé tette a szabad királyi városok törvényhatóságainak újjászervezését.

Egy évvel ezután, 1861-ben újra a forradalmi időszak polgármestere, Rottenbiller Lipót került a pesti városatyák élére. Csorba László szavaival élve azonban: „az alkotmányos tavaszt megintcsak abszolutista ősz követte”.³⁰

Az osztrák-magyar kiegyezés: a gazdasági és kulturális fejlődés alapjai

Korszakunkban az ikervárosok közigazgatásának utolsó lényegesebb átalakítására 1867-ben, a Habsburg Birodalom és Magyarország közötti kiegyezés megkötésekor került sor.

A vereséggel végződött osztrák-porosz háborút követően, 1866-ban a Habsburgok keresni kezdték a kiegyezés lehetőségét a magyarokkal, ami nagyban megteremtette a lehetőségét a város további fejlődésének. A kiegyezés lehetővé tette a magyar felelős minisztérium (ismételt) felállítását és az új követelményeknek megfelelő közigazgatás kiépítését.

A korszak – jogtörténetileg minden bizonnyal – egyik legjelentősebb törvényalkotási eredménye az 1869:4. tc, amely szétválasztotta egymástól a *bíráskodást* és a *közigazgatást*, hiszen „a polgári alkotmány követelményeivel ellentétes volt a két hatalmi ág összefonódása”.³¹

Az új éra a magyar közigazgatás modernizációját hozta: megszűnt Magyarországon a feudális kor sajátjának tartott sokszínű területi beosztás, emellett számos új feladat hárult a főként a centralizáció elvének mentén kiépülő modern magyar közigazgatásra.³²

Összességében megállapítható, hogy ezen korszakban a közigazgatás gyorsabban fejlődött, mint ahogy a népesség növekedett, akárcsak Európa és Amerika más államaiban is.³³

A legfontosabb dátum: 1873 és a „mai Budapest” kialakulása

Pest, Buda és Óbuda fővárossá összevonásának vágya már fél századdal előbb megfogalmazódott, mikor 1831-ben Széchenyi a Világ című művében elsőként használta a Budapest elnevezést.³⁴ A reformellenzék körében hamar népszerűvé vált Széchenyi Budapest-víziója, még Kossuth is a magáénak vallotta, ahogyan azt börtönből írt számos levele tanúsítja 1838-ból.³⁵

A szabadságharc bukását követően ugyan, de Széchenyi céljai közül számos megvalósulni látszott. A három település 1850-es évekre tehető „egyesítésének” történetét Gyáni Gábor így írja le *Az egyesített főváros nagyvárossá fejlődése* című munkájában:

„Óbudát 1849. november 8-án először politikai, december 19-én pedig közigazgatási szempontból is egyesítette Budával (a Habsburg-adminisztráció). Ezt követte az 1850. november 13-i császári rendelet, amely Budát és Pestet egyetlen közigazgatási egységbe vonta össze. Ebbe az irányba hatott továbbá az a néhány nappal későbbi rendelkezés is, amely Pestet és Budát (Óbudával együtt) zárt városnak nyilvánította, és a három település lakóit fogyasztási adóra kötelezte. Az intézkedést betetételte az 1853. február 26-án

kibocsátott rendelet, amely a fogyasztási adóvonal megállapítása során a három várost immár közös pénzügy-igazgatási egységként határozta meg.” Ezeket a lépéseket azonban sokáig sajnálatos módon nem követték hasonló fejlemények.

A valódi egyesítésre végül 1873-ban kerül aztán sor, ezt követően Budapest Európa egyik legdinamikusabban fejlődő városa lett.³⁶ A városegységesítés jogi aktusa mintegy szentesítette a tényt, hogy a kiegyezés nyomán alkotmányos önállóságát részben visszaszerző Magyarország politikai központja végérvényesen Budapest lett.³⁷

A Millennium és hatása a fővárosra

Az 1873-as egyesítés és az 1896-os Millennium közötti időszakban a város kiteljesítette mindazokat a gazdasági, politikai és kulturális funkciókat, amelyek országos központjául az egységesítéssel megteremtették.³⁸

1896-ban nagy pompával ünnepelték meg Magyarország ezeréves fennállását, a honfoglalás évfordulóját. A boldog békeidők legnagyobb, nemzedékekre a köztudatba épülő rendezvénye a honfoglalás ezeréves évfordulójának tiszteletére rendezett millenniumi kiállítás volt. A fényes külsőségek között megrendezett kiállításon megemlékeztek az ezeréves dicső múltról, azonban a hangsúlyt a megelőző évtizedek eredményeire helyezték. A bemutatók hangsúlyozták a magyar államegységet, ugyanakkor nem rejtették véka alá annak tényét sem, hogy Magyarország soknemzetiségű ország. Az egyik látványosság az ország összes etnikumát falumúzeum-szerűen a látogatók elé táró szabadtéri múzeum volt.³⁹

A millennium hatalmas sikert aratott. A budapesti kiállításra az ország minden részéből özönlöttek a látogatók. A millenniumi ünnepségsorozat azonban már akkor is, valamint a későbbi korokban is számos vita alapjául szolgált.

Budapest egy új korszakban: ellentmondások és megoldások

A következő periódust 1896-tól 1918-ig, az első világháború végéig számíthatjuk. Még el sem múlt a millenniumi ünnepségek mámore, mégis

csakhamar megjelentek azon ellentmondások, melyeknek egyre nyomatékosabb jelei árnyékot vetítettek a főváros fejlődésére.⁴⁰ A kiéleződés alapján a problémák régi, meglévő megoldása, és az új, immáron megoldhatatlan viszonyok közötti ellentétben jelentkezett: így például a város közműi, illetőleg lakásviszonyai már alkalmatlanná váltak az egyre növekvő népesség befogadására, valamint a város adminisztrációs, és oktatási apparátusa sem tudta tovább megfelelően ellátni tevékenységét.⁴¹ Budapest azonban válasszal szolgált a felmerült kihívásokra, ezek azonban már „a polgári demokratikus átalakulás következetes végrehajtása és a feudális maradványok felszámolásának irányába mutattak”: Budapest szerves része, sőt a legtöbb vonatkozásban szervezője és vezető ereje volt annak a fejlődésnek, mely „Magyarország arcára is rávetítette a tőkés társadalom éles vonásait.”⁴²

A város társadalomtörténeti fejlődése is említést érdemel: A milleniumtól az első világháborúig tartó időszak nemcsak általában a proletariátus, hanem ezen belül az ipari munkásság számbeli növekedésének korává is vált, valamint megváltozott a munkásság struktúrája és belső szerkezete is: A nagyipari munkásság ekkor vált a budapesti ipari munkásságnak valóban nagyobbik részévé. A nagyüzemek uralkodóvá válása Budapest területén pedig tovább erősítette a munkásság szakosodását.

Közigazgatás a két világháború között

Az első világháború utáni korszak új, a korábbiaknál súlyosabb feltételeket teremtett az ország és benne Budapest számára: az előző évtizedekre jellemző rendkívül dinamikus fejlődés megtorpant, és „súlyos válságokkal terhes korszaknak” adta át a helyét.⁴³

A közigazgatás hatékonyságáért folytatott küzdelem

A két világháború közötti magyarországi kormányzat megörökölte elődjétől a közigazgatás hatékonyságáért folytatott küzdelmet. Budapest eredetileg egy nagy, soknemzetiségű ország fővárosának „készült”, így az új viszonyok között

gyakran felmerült a kérdés: „*Vajon nem egészségtelen-e egy ilyen méretű fővárosi koncentráció?*”⁴⁴ A közigazgatás fejlesztésének tendenciája a következő volt: egyfelől egy egyre inkább kiépülő, közvetlenül a centrumtól függő igazgatás, míg a másik oldalról a mindinkább csökkenő jogkörű helyi önkormányzatok jelentették a kívánatos célt.⁴⁵

Centrumtól függő igazgatás – Csökkenő hatáskörű önkormányzatok

A centrumtól függő igazgatás kiépítéséhez az egyes szervek és szervezetek államosításának hosszú folyamata vezetett: 1919-ben a rendőrséget, 1921-ben a gazdasági felügyelőségeket, 1935-ben az erdészeti szerveket, rá egy évre a közegészségügyet, 1938-ban a városi számvevőségeket, végezetül 1941-ben a szociális szolgálatokat centralizálták.

1930-ban új, a főváros igazgatását szabályozó törvényt fogadott el a parlament, mely főleg a kormányzat befolyását igyekezett növelni, s a városi autonómiát csökkenteni. Az 1934-ben elfogadott új fővárosi törvény tovább erősítette a kormány közvetlen befolyását a város vezetésére.⁴⁶

Az 1938-1941 között bevezetett zsidóellenes törvények súlyos hatást fejtettek ki a fővárosban: ezek főként a zsidó vallású alkalmazottak és értelmiségi pályákon dolgozók számára jelentettek súlyos egzisztenciális nehézségeket és növekvő társadalmi kirekesztettséget.⁴⁷ Emellett – elsősorban az 1942:22. tc. értelmében egyre nőtt a kormány beavatkozási joga, hiszen az említett törvénycikk értelmében már kormánykinevezéssel töltötték be az önkormányzati tisztségeket.⁴⁸

Kitekintés: A világháborúk viharai után

Magyarország – és ezzel Budapest – drágán fizette meg az osztrákokkal, azután pedig a németekkel kötött szövetséget: mind a két világháborúból vesztésként került ki, ráadásul jelentős területeket is veszített az ország. A második világháború polgári áldozatainak számát mintegy 12 ezerre becsülték.

A főváros életét rendkívül súlyosan érintette, mondhatni szétfeláta az ország 1944. március 19-én bekövetkezett német megszállása. A németek nem számítottak arra, hogy a megszállás gyakorlatilag ellenállás nélkül végbemegy majd, sem arra, hogy a magyar hadsereg szinte azonnali felhasználását lehetővé tévő módon zajlik majd, így „nagy megkönnyebbüléssel vették tudomásul, hogy nemcsak a magyar hadsereg, hanem a közigazgatás túlnyomó része is azonnal bekapcsolható a német háborús érdekek szolgálatába.”⁴⁹

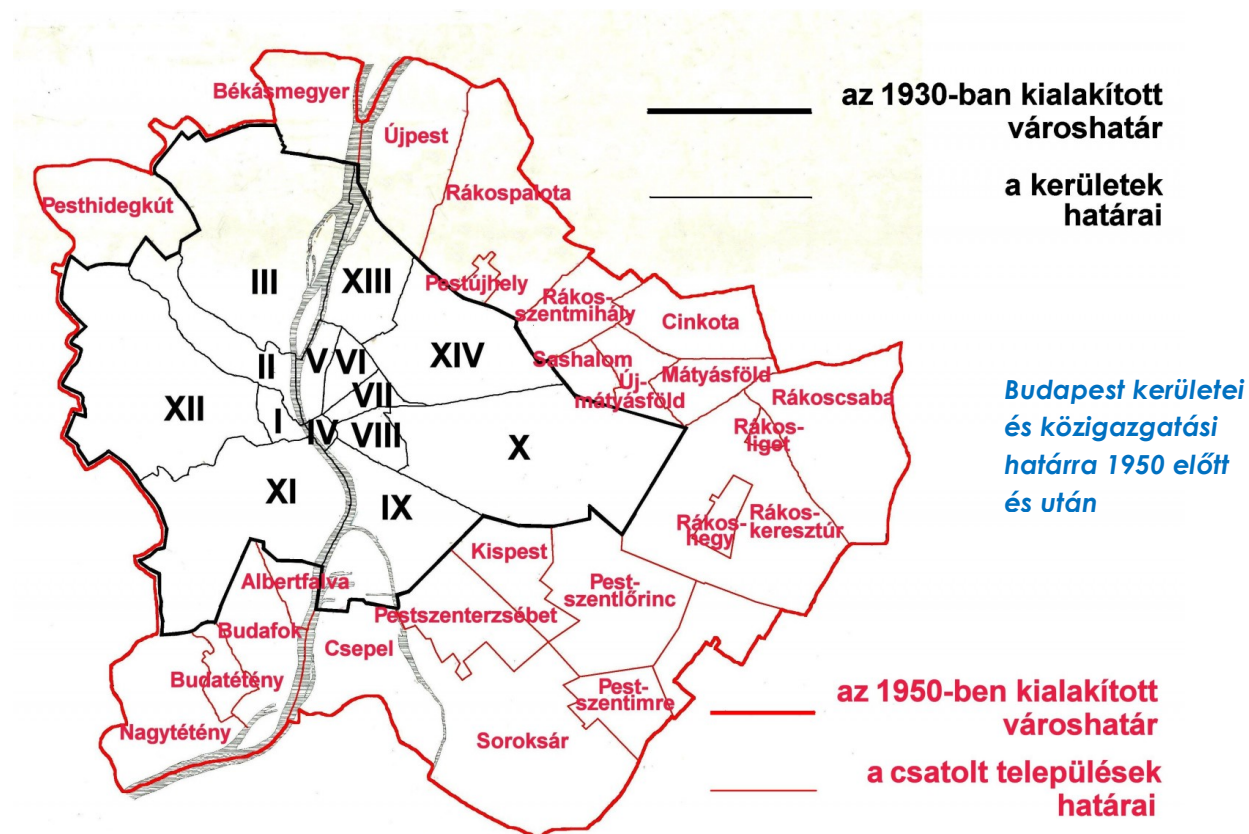
Az 1945-ös év végére a főváros lélekszáma - a menekültek, hadifoglyok, deportáltak egy része visszajövetelének, valamint a vidéki népesség Budapestre költözésének eredményeképpen - újra meghaladta az egymilliót, a város lélekszáma azonban csak 1951-re érte el a háború előtti szintet.⁵⁰

Az 1950-ben, szovjet mintára bevezetett tanácsrendszer felszámolta a területi döntéshozók önkormányzati önállóságát és hierarchikus területi irányítási rendszert hozott létre. Az 1950-ben

elfogadott első tanács törvény települési és megyei szinten építette ki a tanácsrendszert.

A tanácsok között hierarchikus kapcsolat jött létre a tanács végrehajtó bizottságok ún. kettős alárendeltsége útján. A közvetlenül választott tanács testületek meglehetősen formálisan működtek, a tényleges hatalom a kisebb létszámú végrehajtó bizottságokban koncentrált.

A tanácsok gyakorlatilag nem voltak képesek területük gazdasági, társadalmi folyamatait érdemben befolyásolni, presztízsük rendkívül alacsony volt. Az 1954. évi X. számú, ún. második tanács törvény viszonylag csekély változásokat eredményezett. Megszűnt a központi államigazgatási szerveknek joga, hogy a végrehajtó bizottságok mellett ágazatonként külön szervezet létesítsenek, illetve megszűnt a tanács végrehajtó bizottságok minisztériumoknak való alárendeltsége is. A törvény biztosította a tanácsoknak a város- és községfejlesztési terv tanácsok hatásköre, a pénzügyek, a gazdaság illetve az ellátás szervezés területén is bővültek.⁵¹



Hazánkban az 1990-es politikai és gazdasági rendszerváltását követően is már jól látható volt, hogy a tanácsrendszert felváltó önkormányzati rendszer kialakításával a helyi hatalomgyakorlás új formája alakult ki. Az 1586 tanácsot – az azóta is növekvő számú – 3092 települési önkormányzat váltotta fel, vagyis az igazgatási egységek száma közel duplájára növekedett. Ezt tetézte, hogy a települések több mint fele apró és kis község volt, 1000 fő alatti lakónépességgel.³²

Az 1945-ös jaltai egyezmény értelmében Magyarország a Szovjetunió érdekszférájába került. A sztálinista hatalmi rendszer brutalitása az 1956-os forradalomhoz vezetett, melyet a Szovjetunió vérbe fojtott. A legfontosabb események ekkor (is) – Budapesten történtek.

A hatvanas években Kádár János „gulyáskommunizmusa” ugyan hozott némi fellendülést, de az ellenzék így is elnémították. 1989-ben a rendszerváltás megnyitotta a demokratikus fejlődés lehetőségét, ami az önkormányzati rendszer ismételt visszaállítását is eredményezte.

Összefoglalás

Ahogy az a fentiekből is látszik fővárosunk kialakulása hosszú – és olykor küzdelmes – történelmi fejlődés eredménye.

Annyi azonban minden bizonnyal elmondható, hogy minden történelmi kor otthagyt a városban, saját képére formálva azt. Ennek köszönheti a főváros mai formáját: legyen szó külső esztétikájáról, társadalmi és kulturális felépítéséről, vagy éppen közigazgatásáról.

Jelenleg Budapest meglehetősen rangos számokkal büszkélkedhet a külföldi turisták által kedvelt helyek tekintetében: Az elmúlt évek adatai alapján elmondható, hogy jelenleg Budapest a világ 38. legkedveltebb turistacélpontja.³³

Ahhoz azonban, hogy Budapest megtarthassa a jövőben is e helyét a világ fővárosainak sorában, vagy adott esetben még előkelőbb helyezés elérésére is lehetősége nyíljon az szükséges, hogy továbbra is kellő figyelem irányuljon műemlékeinek védelmére, fenntartására, hogy ne csak a jelenkor, de a jövő utazói is így kiálthassanak fel a fővárosba érkezvén: „*Budapest, te csodás!*”

Jegyzetek és hivatkozások

¹ ÁGOSTON Gábor: A kezdetektől a török uralom végéig. In: Budapesti Negyed, Lap a városról, 20-21. Szám, 1998. nyár-ész. 5. o.

² ÁGOSTON 1998, i.m. 6. o.

³ OLASZANSZKA, Barbara – OLASZANSZKI, Tadeusz: Útitárs – Budapest. Panemex-Grafo, Budapest, 1999. 20. o.

⁴ ÁGOSTON 1998, i.m. 7. o.

⁵ ÁLDOR Imre: Magyarország fővárosa. Budapest leírása képekkel. Budapest, Helikon, 1995. 41. o.

⁶ OLASZANSZKA - OLASZANSZKI 1999, i.m. 22. o.

⁷ ÁLDOR 1995, i.m. 41. o.

⁸ ÁGOSTON 1998, i.m. 14. o.

⁹ ÁGOSTON 1998, i.m. 14. o.

¹⁰ ÁGOSTON 1998, i.m. 20. o.

¹¹ OLASZANSZKA - OLASZANSZKI 1999, i.m. 24. o.

¹² ÁLDOR 1995, i.m. 44. o.

¹³ ÁGOSTON 1998, i.m. 21. o.

¹⁴ OLASZANSZKA - OLASZANSZKI 1999, i.m. 26. o.

¹⁵ ÁLDOR 1995, i.m. 46. o.

¹⁶ POÓR János: Buda, Pest, Óbuda a 18. Században. In: Budapesti Negyed, Lap a városról, 20-21. Szám, 1998. nyár-ész. 35. o.

¹⁷ POÓR 1998, i.m. 35. o.

¹⁸ POÓR 1998, i.m. 31. o.

¹⁹ OLASZANSZKA - OLASZANSZKI 1999, i.m. 26. o.

²⁰ CSORBA László: A folyamatos gyarapodás időszaka: 1815-1873. In: Budapesti Negyed, Lap a városról, 20-21. Szám, 1998. nyár-ész. 69. o.

²¹ CSORBA 1998, i.m. 69. o.

²² CSORBA 1998, i.m. 64. o.

²³ CSORBA 1998, i.m. 64. o.

²⁴ MEZEY Barna: Magyar alkotmánytörténet. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 397. o.

²⁵ MEZEY 2003, i.m. 397. o.

²⁶ CSORBA 1998, i.m. 73. o.

²⁷ Horvát – Szlavónia a Murakközzel, a horvát tengerparttal, Fiume városával és a hozzá tartozó területtel; Erdély és a Partium; Szerb Vajdaság és Temesi Bánság; a katonai határőrvidék; Magyarországnak a fentiek kiszakítása után megmaradt területe

²⁸ MEZEY 2003, i.m. 399. o.

²⁹ CSORBA 1998, i.m. 72. o.

³⁰ CSORBA 1998, i.m. 72. o.

³¹ CSORBA 1998, i.m. 401. o.

³² Pl.: közlekedésfejlesztés, iskolák igazgatása, múzeumok és színházak építése, állategészségügy ellátásam gyógyító-és preventív intézkedések fogantatósítása stb.

³³ MEZEY 2003, i.m. 402. o.

³⁴ GYÁNI Gábor (szerk.): Az egyesített főváros: Pest, Buda, Óbuda. Budapest, Városháza Kiadó, 1998. 9. o.

³⁵ CSORBA László: Budapest – gondolat és városeyesítés. Budapesti Negyed, 2. sz., 1993. ősz-tél. 20. o.

³⁶ OLASZANSZKA - OLASZANSZKI 1999, i.m. 32. o.

³⁷ GYÁNI 1998, i.m. 7. o.

³⁸ VÖRÖS Károly: A világváros útján: 1873-1918. In: Budapesti Negyed, Lap a városról, 20-21. Szám, 1998. nyár-ősz. 106. o.

³⁹ SZÁRAY Miklós: Történelem III., Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2012. 283. o.

⁴⁰ VÖRÖS 1997, i.m. 108. o.

⁴¹ VÖRÖS 1997, i.m. 108. o.

⁴² VÖRÖS 1997, i.m. 108. o.

⁴³ LACKÓ Miklós: A két világháború között. In: Budapesti Negyed, Lap a városról, 20-21. Szám, 1998. nyár-ősz. 172. o.

⁴⁴ LACKÓ 1998, i.m. 176. o.

⁴⁵ MEZEY 2003, i.m. 390. o.

⁴⁶ LACKÓ 1998, i.m. 201. o.

⁴⁷ LACKÓ 1998, i.m. 204. o.

⁴⁸ MEZEY 2003, i.m. 391. o.

⁴⁹ LACKÓ 1998, i.m. 205. o.

⁵⁰ VARGA László: Várostarténet: 1945-1956. In: Budapesti Negyed, Lap a városról, 20-21. Szám, 1998. nyár-ősz. 241. o.

⁵¹ PÁLNÉ KOVÁCS Ilona, TUKA Ágnes, SCHMIDT Andrea, VADÁL Ildikó, O László: Regionalizmus és területi kormányzás.

⁵² LUKOVICS Miklós – SAVANYA Péter (szerk.): Új hangsúlyok a területi fejlődésben. JATEPress, 2013, Szeged, 261-279. o.

⁵³ <http://blog.euromonitor.com/2015/01/top-100-city-destinations-ranking.html>. Utolsó letöltés ideje: 2017. október 23.

A család dogmatikai fejlődésének története a reformkortól 2012-ig, az új Btk. elfogadásáig

Írta: BOROS ÁRPÁD

„Köztudott, a hétköznapiakban gyakran megtörténnek olyan esetek, amelyekben valamely személy anyagi sérelmet szenved, s amelynek bekövetkezéséért más személy tehető felelőssé. Köztudott az is, hogy nem mindegy, eme sérelméért mely úton próbál a „sértett” „elégítetelt venni”!(?). A fő kérdés az: hol a határ a büntetőjog és a polgári jog között, mikor esik egy cselekmény az egyik, mikor a másik szerinti elbírálás alá? Ahhoz, hogy ezt megválaszolhassuk – jelzem, jelen cikknek ez nem célja –, ahhoz ismerni kell a büntetőjogból e cselekményekre leginkább szóba jöhető bűncselekmény, a család jellemzőit, elkövetésének vonásait. Ezek helyes megállapításában pedig a szabályozás történeti értelmezése, elemzése is segítségünkre lehet. Jelen cikk célja tehát, hogy vizsgálja, miként fejlődtek ki a család legfontosabb dogmatikai jellemzői az újkori jogtudományban. Kezdjük a reformkortól...

A dualizmus kori büntetőjog legfontosabb előzménye – a család az 1843-as büntető-törvénykönyv-javaslatban (röviden)

„A XVIII. század második felében kezdik már felismerni a család fogalmának gyakorlati jelentőségét, de annak sem ismerve, sem körülhatároltsága nem nyernek még egységes alapot (így [például – B.Á.] a bevégezethez a kár bekövetkezethez kívánják meg, majd beérkezik a megtevesztés megtörténtevel)” – így jellemezte¹ Angyal Pál 1939-es munkájában a család bűncselekményéről való egyetemes gondolkodást, mely a XIX. század – polgárisult – büntetőjogi kodifikációit megelőzően uralkodott. Hasonló „fejetlenség” állapítható meg a reformkor előtti magyar jogfejlődésben is², ezért talán nem túlzás

azt állítani, hogy az első valóban érdemi lépést a Csemegi-kódex felé – igaz, nem meglepő módon – a Deák Ferenc-féle 1843-as büntetőtörvénykönyv-javaslat teszi meg. Ez ugyanis már két különálló bűncselekményként határozza meg a csalást és a hamisítást, mely elhatárolás korábban szintén jelentős elvi problémát okozott – ugyanakkor még e törvényjavaslat „*sem tudta [teljesen – B.Á.] megvonni a helyes határvonalat*” közöttük³. A javaslat előbbi tekintetében így fogalmazott: *Aki olyan cézzel hogy mást valaminek cselekvésére vagy elhagyására álnokul reá vegyen, s ezáltal valakinek kárával magának vagy másnak jogtalanul hasznot hajtszon, valamelly dolognak tettegi valóságát tudva és szándékosan vagy elferdíti, vagy akkor, midőn azt felfedezni jogszerűleg köteles lett volna, eltitkolja, ha ezáltal valakinek csakugyan kárt okozott, csalónak tekintik s ha tette más súlyosabb büntettségbe át nem ment, a 295. § [a lopás bűncselekményének – B.Á.] rendelete szerint büntetetik.*⁴

Eme rendelkezésben meghatározott tényállás lényegében a Csemegi-kódex család definíciójának „szülőanya”⁵ – s nem pusztán azért, mert a magyar büntetőjog-alkotás történetének fő állomásai közt ez a törvényi fogalom a közvetlen előzménye 1878-nak. A Deák-féle javaslat ugyanis több olyan tényállási elemet is megfogalmazott, melyek első büntetőtörvénykönyvünkben is megjelentek, így a (jogtalan) haszonszerzési motívumot – noha még csak háttér-jelleggel, hisz itt a „cézzel” elsődlegesen más személy valaminek a megtételére vagy elhagyására való rávételére irányul –, a kárt, mint eredményt, és az elkövetés módját, vagyis az „álnokul” való elkövetést. E legutóbbi a „*ravasz fondorlatnak*”, mint a Csemegi-kódexbeli elkövetési mód „*előfutárának*” tekinthető.⁶ Ezzel a javaslat a dualizmus első évtizedében lezajló kodifikációra nagy hatást gyakorolt, s ezt mi sem támasztja alá jobban, minthogy a Csemegi-kódex miniszteri indokolása a következőképp fogalmazott: „*1843-ik évi törvényjavaslatunk tervezőit illeti a dicsőség, hogy e kérdést [a család törvényi megfogalmazásának kérdését – B.Á.] [...] alaposan tanulmányozva, elvileg és végleg*

szakítottak a multnak a helyes rendszert lehetlenné tevő zavaros fogalmaival és téves kísérleteivel. [lásd említés szintjén fenn – B.Á.] ... ezzel a javaslat [...] a tudomány megdönthetetlen igazságának álláspontját választotta.”⁷ Minthogy azonban napjaink hatályos anyagi jogának szemszögéből mégiscsak a Csemegi-kódex bírt a legnagyobb előrelépéssel – már csak azért is, mert ebből valóban hatályba is lépő törvény lett –, így a következőkben ezt, ennek csalás-definícióját kívánom részletesebben elemezni.

Csemegi-kódex csalás definíciója – avagy a „fondorlat” jogtörténeti korszaka

„A csalás viszonylatában a kódexnek több kérdésre is választ kellett találnia. Ilyen volt az, hogy a csalás kizárólag vagyoni érdekeket sértő cselekményként kerüljön szabályozásra, vagy esetleg nem vagyoni jogosultságokat is védjen a tényállás [amely korábban szintén vita tárgyát képezte⁸ – B.Á.]. Szintén kérdés volt [...] a csalás és a hamisítás viszonyának rendezése [...].”⁹ Ezekre, s az egyéb felmerülő anyagi jogi problémákra csakis a csalás letisztult törvényi tényállásának megfogalmazása adhatta az egyetlen megoldást. Ezt végül az 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (fent, ill. a továbbiakban: Csemegi-kódex) 379. §-a ekképp adta meg: *Aki azon czélból, hogy magának vagy másnak jogtalan vagyoni hasznot szerezzen, valakit ravasz fondorlattal tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart, és ez által annak vagyoni kárt okoz: csalást követ el.*¹⁰ Ehhez kiinduló pontként két dolgot kell hozzátenni. Az első, hogy ez a fogalom a csalás generális törvényi definíciója (alaptényállása) a törvényben – csalásnak tekintett ugyanakkor, s külön nevesített a jogalkotó ehhez képest „két” törvényileg pontosabban konkretizált magatartást is (lásd a Csemegi-kódex 384-385. §-át).¹¹ Másrészt a fent hivatkozott jogszabály-szöveg – s annak hivatkozása is – már a Csemegi-kódex első módosítása utáni állapotot mutatja (lásd lenn a „vagy másnak” fordulat elemzésénél).¹²

„A csalás törvényes fogalmának [...] [fenti – B.Á.] meghatározásból nyilvánvaló, hogy a



Finkey Ferenc büntetőjogász. egyetemi tanár, aki 1935 és 40 között a koronaügyési (mai értelemben a legfőbb ügyési) tisztséget is betöltötte

csalás vagyon elleni deliktum” – foglalt markánsan álláspontot Angyal Pál 1939-ben.¹³ Állítása helyes, s ezzel kijelenthetjük, hogy a Csemegi-kódex kétséget kizáróan pontot tett az első kérdés végére – még akkor is, ha a kódex nem használta a „vagyon elleni bűncselekmények” kifejezést, s nem ez alatt szabályozta a csalást. (A törvény különös részi fejezetcímeiben ugyanis maguk a bűncselekmények szerepeltek, szemben a ma fejezet szinten szokásos csoportmegnevezésekkel). Egyébként így akár meg is lenne kérdőjelezhető, hogy Csemegi Károly pontosan mely büntetendő magatartásokat (így a csalást is) értette(-e) a vagyon elleni bűncselekmények körébe.¹⁴ A törvényi fogalom logikai értelmezésével, s különösen jogi tárgyának vizsgálatával azonban Angyal álláspontjára kell jussunk.¹⁵

Röviden térjünk rá az elkövetési magatartásra, s az azzal a Csemegi-kódexben szoros összefüggésben lévő elkövetési mód elemzésére. Előbbi alatt a már említett *tévedésbe ejtést* illetve *tévedésben tartást*, míg utóbbi alatt a *fondorlatot* kell érteni. Angyal Pál megfogalmazásában „*tévedésbe ejt, ki másban tévedést felidéz, – tévedésben tart, ki a másban létező tévedést megerősíti, illetőleg annak eloszlását megakadályozza*”¹⁶ A *tévedés* fogalmának – egyébként nem figyelmen kívül hagyandó – bemutatása¹⁷ helyett inkább arra kívánom felhívni a figyelmet, hogy e körben már nem volt olyan egységes a hazai jogtudomány, mint a jogi tárgy megfogalmazásában. A vita – amelyet a korabeli bírói gyakorlat is tükröz¹⁸ – lényege abban áll(t), hogy a károkozó magatartás is része-e a csalás elkövetési magatartásának, avagy sem?¹⁹ Előbbi mellett 1909-ben Finkey Ferenc, utóbbi mellett 30 évvel később (bár nem efelől közelítette meg a kérdést, mégis végső következtetését tekintve) Angyal Pál érvelt – mindketten igencsak meggyőző módon.²⁰ A modern jogtudomány tanainak ismeretében azt mondhatjuk, előbbi álláspont a helyes – azzal, hogy fontos kitekinteni Angyal meglátásaira is.²¹ Finkey lényegében megfogalmazta azt, hogy a csalás kétmozzanatú tevékenységfolyamat – azaz áll egy megtévesztő és egy károkozó magatartási fázisból, mely utóbbit ugyanakkor soha nem a megtévesztő, hanem a megtévesztett (a passzív alany) személy tanúsítja.²² A megtévesztéssel (az első fázis) az elkövető ráveszi a – „jóhiszemű” – passzív alanyt, hogy az károkozó magatartást tanúsítson (pl. adja át neki a saját pénzét). Ezt felfoghatjuk úgy is, hogy a passzív alany (esetünkben egyezzen meg a sértett személyével, azonban ez nem mindig van így)²³ cselekménye lényegében „az elkövető magatartása is”, mivel a passzív alany az elkövető szándékával – újból jelzem, jóhiszeműségében – azonosan cselekszik, így végső soron a vagyoni károkozás is az elkövetési magatartás része.²⁴

A Csemegi-kódex hatálybalépése után még ennél is nagyobb problémákat okozott az elkövetési mód fogalmi értelmezése. Ez pedig a

már említett *fondorlattal*, mi több, *ravasz fondorlattal* való elkövetés meghatározását jelentette. A kódex miniszteri indokolásában azt olvashatjuk, hogy e fordulat törvényi tényállásba való illesztését „*a csalás fogalmának veszélyes tulterjeszkedése*” követelte meg.²⁵ Noha ez logikusan hangzik, ugyanakkor a jogalkotó mégis bizonytalanságot hagyott, s komoly kihívás elé állította a korabeli jogalkalmazót – mivel „*maga az indokolás sem foglalt állást a ravasz jelző [de még a fondorlat pontos fogalmának²⁶ – B.Á.] mikénti értékelése felől [sem – B.Á.], s [lényegében – B.Á.] az eset összes körülményeinek gondos vizsgálata alapján találta eldöntendőnek a problémát.*”²⁷ Ennek nem kis tétje volt, mert a törvény szigorú nyelvtani értelmezéséhez ragaszkodva előfordulhatott, hogy ha meg is volt az „elkövető” (jogtalan) vagyonszerzési célzata, sőt, még kár is keletkezett, de a cselekményt nem *ravasz fondorlattal* bíró *tévedésbe ejtéssel* vagy tartással hajtotta végre, akkor nem jött létre bűncselekmény.²⁸ Angyal Pál szerint viszont ez is volt a jogalkotó szándéka – lásd az előbbi idézetet is –, vagyis a csaláshoz „*valami többletet kíván meg [...] az a célja, hogy kifejezésre juttassa, miként az egyszerű megtévesztés [...] még nem csalás.*”²⁹ Jelzem, a korabeli – ugyanakkor nem véletlenül ingadozó – bírói gyakorlat ezt körüljárva általában vizsgálta a passzív alany személyét is az elkövetési mód konkrét ügyben való értékeléséhez.³⁰ Így abban a megtörtént esetben, amelyben az elkövető 90 krajcárt kért a passzív alanytól, hogy annak tyúkjai ezüsttojásokat tojjanak, az első fokú bíróság felmentő ítéletet hozott, amit a másodfokú bíróság helyben is hagyott – mondván, a „*vádolt természetfeletti állításaiban ravasz fondorlat [...] [nem ismerhető fel – B.Á.] azért, mert beszámítható elmeállapotban lévő emberre nézve ezüstöt tojó tyúknak ígérete ravasz fondorlatnak egyáltalán nem tekinthető.*”³¹ Ugyanebben az ügyben a kir. Kúria viszont másképp vélekedett mikor kimondta, hogy az elkövető a megtévesztett műveltségi és életviszonyait kihasználta, mely már önmagában elég a ravasz fondorlat fennforgásához.³² Nem biztos azonban, hogy a kir. Kúria így döntött volna pl. abban az esetben is, ha valaki néhány

haszonállatát egy 2400-as címletű papírkoronáért „cserébe” adta volna el... – ezt minden bizonnyal úgy értékelte volna, hogy az eladónak fel kellett volna ismernie, hogy a bankjegy hamis, így az elkövetők ilyen címmel való ellenszolgáltatása – ez az ajánlatuk – nem lett volna ravasz fondorlatnak tekintve.³³

A csalás többi dogmatikai jellemzőjéről alább még szó esik. E helyen azonban még azokról a változásokról kívánok szólni, melyek még e, lényegében 1962-ig tartó jogtörténeti korszakban bekövetkeztek.

1908-ban az I. büntetőnovella³⁴ (a továbbiakban: I. Bn.) három, a mostani vizsgálódás szempontjából azonban két jelentős változást hozott a csalás generális törvény tényállásában. Egyrészt, jelentősen tágította az elkövetés módjának a körét – kikerült ugyanis a törvényszövegből a „ravasz”, mint a fondorlattal való elkövetés minősítő követelménye –, másrészt a „*vagy másnak*” fordulat beiktatásával pontot tett annak a jogalkalmazói kritikának a végére, mely a passzív alany-sértett kérdéskörében a Csemeg-kódexet érte.³⁵ Ez utóbbi tekintetében ugyanis már századfordulóra felmerült az a probléma, hogy a Csemegi-kódex szerinti szöveg alapján a csalás csak akkor volt megállapítható, ha a passzív alany és a sértett (lásd 23. hivatkozás) személye megegyezett – amely feltétlen megkötés nem, s nem is volt elfogadható.³⁶ A jogalkotó azonban 1908-ban – helyesen – feloldotta ezt a kötöttséget, s így megállapíthatóvá vált csalás annak a terhére is, aki a megtévesztő magatartásával a megtévesztettet „vette rá” harmadik személynek való károkozásra.³⁷ Ezzel szemben az elkövetési mód kapcsán tett I. Bn.-beli változtatásokat egyesek nem sokra tartották;³⁸ s noha ennek ellenére e változtatás sem hanyagolható el, ugyanakkor továbbra sem lett a tételes jogban meghatározva a „fondorlat” fogalma, mely miatt e módosítás értékelése valóban nehéz, s vitatható.

Összességében elmondhatjuk, hogy a csalás dogmatikai fejlődésének eme korszaka bár nem volt viszontagságoktól mentes, megalapozta a modern anyagi büntetőjog álláspontját a csalás bűncselekményével kapcsolatban, s mindent

egybevetve egy olyan törvény tényállást eredményezett, mellyel a jogtalan vagyonszerzés végett tett „csalárd” cselekmények széles spektruma vált büntethetővé – az árueladásnál alkalmazott trükköktől, a babonát kihasználó cselfogásokon át, egészen a valamely foglalkozást üzöként való hamis feltüntetésig.³⁹

A szocialista büntetőjog és a csalás: a bűncselekmény az 1961. és az 1978. évi Btk.-ban, illetve a ma hatályos jog dogmatikája

Az 1948-tól datált korszak változásaihoz igazodó jogrendszerben idővel a vagyon elleni bűncselekményeknek is „*meg kellett találniuk a helyüket*”,⁴⁰ még akkor is, ha az előző jogtörténeti korszak hatása „még tartotta magát”.⁴¹ A csalás tényállásában e korszakban bekövetkező változás mégis csak az 1960-as évek elejére datálható, amikor az 1961. évi Btk.⁴²-nak több, de egy igazán rendkívüli módosítása volt a csalás törvényi megfogalmazása kapcsán – nevezetesen, hogy a „fondorlat”-tal történő elkövetés immár kimaradt a törvényszövegből: „*aki jogtalan haszonszerzés végett mást tévedésbe ejt vagy tévedésben tart, és ezzel kárt okoz, csalást követ el.*”⁴³ „*E jogpolitikai változás [említi Madai Sándor – B.Á.] azt [...] eredményezi majd, hogy bármilyen egyszerű megtévesztés alkalmas a csalás megalapozására*”⁴⁴ – azaz az elkövetési magatartás (továbbra is a tévedésbe ejtés ill. a tévedésben tartás) „puszta” elkövetésével, annak bármiféle különleges minősítettsége nélkül elkövethető lett a csalás az 1961. évi Btk. alapján. Ez – a mai törvényi szabályozás szempontjából – mindenképp előremutató, az viszont talán kevésbé, hogy az 1961. évi Btk. látszólag visszatér a Csemegi-kódex „hibájához”: láthatjuk, újfent kimaradt a „*vagy másnak*” kifejezés a törvényi tényállásból. Ez mégsem vezetett a századfordulóig ingadozó bírói gyakorlathoz való visszatéréshez, mert az 1960-as évekre a bírói gyakorlatban már egyértelműen rögzült, hogy a csalással kárt a megtévesztett személyen kívüli más illetőnek is lehet okozni.⁴⁵

Az előrelépés egy másik dogmatikai jellemző, a cikkben eddig némileg mellőzött *eredmény*, azaz elkövetési magatartással ok-

okozati összefüggésben lévő kár tekintetében is kimutatható. Az 1961. évi Btk.⁴⁶ szakított azzal a korábbi nézettel, miszerint a tárgyalta bűncselekmény okozta kár magánjogi természetű. E korábbi teóriára szemléltető példa, mint Finkey Ferenc 1909-es meghatározása, ami így szólt: „kár [...] lehet bárminő vagyoni hátrány (veszteség, elmaradt haszon).”⁴⁷ Angyal Pál 1939-ben ugyan nem használt ilyen kategorikus kijelentést – fel is tette a kérdést, hogy „[a vagyoni kár – B.Á.] alája esik-e [...] a várható hasznok elmaradása [amely közismerten a polgári jog kárfogalommal kapcsolatos állásfoglalása – B.Á.], avagy csak a vagyont érő tényleges kár jön figyelembe?”⁴⁸ – de végső soron ő is eme érvelés mellett sorakozott fel.⁴⁹ Az 1961. évi Btk. – ugyan nem előzmény nélkül⁵⁰ – már velük szemben foglalt állás a csalás, s általában az anyagi büntetőjog általános kárfogalma tekintetében – noha még az e törvény megalkotását közvetlenül megelőző években is a fő „irányvonalat” a Finkey Ferenc és Angyal Pál álláspontja képviselte.⁵¹ A változtatáshoz az a jogalkotói szándék is vezethetett, hogy a törvényhozó véget kívánt vetni a fenti (lásd az 49. hivatkozást is) vitának, s a korábbi tendenciával szemben – a Csemegi-kódexben, de még az azt módosító büntetőnovellákban sem volt definiált kárfogalom – egyértelművé kívánta tenni a kár büntetőjogi fogalmát.⁵² (Ezt a másik, szocializmusbeli büntető törvénykönyvben, az 1978. évi Btk.-ban lásd: *a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenés.*)⁵³

Az 1978. évi Btk.⁵⁴ -val jutunk el a ma hatályos szabályozás közvetlen előzményéhez, mely fent bemutatott – még a magyar jogtörténet polgári korszakától kezdve is – „hosszú” fejlődési folyamat „vívmányait” tükrözi. (Ugyan még e büntető törvénykönyv kodifikációjakor is merültek fel kérdések a csalás tekintetében⁵⁵, ezek a törvényi tényállás fő dogmatikai sajátosságait már nem érintették). Így az 1978. évi Btk.-ban – mely nem változtatott az 1961. évi Btk. törvényi tényállásán – a csalás

- *jogi tárgya* a vagyoni jogosultságok,⁵⁶

- *elkövetési tárgya* lehet bármiféle ingó vagy ingatlan vagyontárgy – de lehet akár aktív, akár passzív formában fennálló vagyoni jogviszony,⁵⁷
- *passzív alanya* az elkövetési magatartás nyomán megtevesztett személy, *sértettje* az, akinél a kár bekövetkezett,
- *elkövetési magatartása* a tévedésbe ejtés vagy a tévedésben tartás – amelyek e Btk. alapján – Tóth Mihály nyomán – Madai Sándor szerint elkövethetőek mind tevésével, mind mulasztással⁵⁸,
- *eredménye* a kár, amely tehát csak a vagyonban bekövetkezett értékcsökkenést jelenti (lásd fenn),
- *alanya* bárki lehet, aki
- csak egyenes szándékkal valósíthatja meg a bűncselekményt, minthogy az célzatos.⁵⁹

Elmondhatjuk, hogy ezek a jellemzők teljesen megfelelnek a csalás a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényben (a továbbiakban: új Btk.) foglalt szabályozásának,⁶⁰ így azt részletesen e helyütt már nem szükséges ismertetni. Ehelyett inkább azt kell kiemeljük, hogy a modern jogtudomány csalással kapcsolatos álláspontjának kialakulását több mint másfél évszázad, s számos jogelméleti és gyakorlati vita előzte meg. Ez az elhúzódó fejlődési folyamat viszont mára egy olyan letisztult büntetőjogi fogalmat eredményezett, ami napjainkban könnyen (de legalábbis sokkal könnyebben) kezelhetővé teszi a gyakorló (büntető) jogászok számára a vagyoni jogosultságokat sértő cselekményeket, mint bármikor korábban – megoldhatóvá téve ezzel a kezdőkérdésünkre (az esettől függően) adható választ is. Ezért talán nem túlzás, ha azt állítjuk, a jelenkornak is illendő magáévá tenni a Csemegi-kódexhez fűzött miniszteri indokolás multról elismerően szóló szavait (lásd fenn).

¹ ANGYAL Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve - 16. A csalás. Attila-Nyomda Rt. Budapest, 1939. 7. o.

² Már ha a *csalás, mint letisztult egész* tekintetében egyáltalán beszélhetünk egységes fejlődésről, hisz a Hármaskönyvtől kezdve több bűncselekmény „körébe vonatott mind az a cselekmény, melynek következtében mások – a ravaszul előidézett vagy felhasznált tévedés által – vagyonukban vagy egyéb jogaikban megrövidítettek.” Vö.: ANGYAL 1939, i.m. 7-8. o. A tagoltság történeti problémáját mi sem jelzi jobban, hogy Madai Sándor szerint már csak az is külön vizsgálódást érdemelne, hogy egyáltalán mikor alakult ki a magyar büntetőjogi terminológiában maga a „csalás” kifejezés, s az alatt mikortól értették azt, amit ma ért a jogtudomány és a jogi gondolkodás alatta. MADAI Sándor: A csalás büntetőjogi értékelése. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2011. 30. o.

³ Ezt az álláspontot képviselte Finkey Ferenc az általa írt tankönyvben. FINKEY Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve. (Harmadik átdolgozott kiadás). Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1909. 693. o.

⁴ ANGYAL 1939, i.m. 9. o. Az aláhúzást az indokolja, hogy az idézett szövegből e tagmondatok, szavak mutatják meg igazán, miképp kezdett körvonalazódni a csalás mai tényállásának arculata.

⁵ Vö.: MADAI 2011, i.m. 31. o.

⁶ Uo.

⁷ ANGYAL 1939, i.m. 10. o.

⁸ Vö.: FINKEY 1909, i.m. 693. o., ANGYAL 1939, i.m. 36. o.

⁹ MADAI 2011, i.m. 37. o. Az utóbbi kérdés (is) talán azért is merülhetett fel újra a kodifikáció munkálatok alatt, mert a még a kiegyezés előtt, 1861-ben megszületett Ideiglenes Törvénykezési Szabályok lényegében újra az 1848 előtt hatályos magyar büntetőjogot rendelték alkalmazni – ez pedig a régi „problémákat” nem oldotta meg. Vö.: MADAI 2011, i.m. 36. o.

¹⁰ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a bűntettekről és vétségekről, a jogszabály online elérhető: <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5799>. Utolsó letöltés ideje: 2017. szeptember 16.

¹¹ Vö.: BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: Büntetőjog II. - Különös rész. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2015. 678-679.o. Ez véleményem szerint kicsit hasonlít ahhoz a jogalkotói megoldáshoz, amit a napjainkban hatályos Btk. megalkotásakor a jogalkotó, nevezetesen a csalás és a gazdasági ill. az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás külön törvényi tényállásokba való foglalása

¹² Vö.: MADAI 2011, i.m. 52. o.

¹³ ANGYAL 1939, i.m. 35. o.

¹⁴ Vö.: MADAI 2011, i.m. 38. o.

¹⁵ Azon nézetek ugyanis, melyek szerint a csalás az „igazságot” (is) sérti, s a bűncselekmény jogi tárgyaként az „igazsághoz való jogot” (is) megfogalmazzzák, tévesek! Nem veszik ugyanis figyelembe, hogy az igazságra, annak „sérelmére” valóban következtetést ébresztő törvényi kifejezések – a *tévedésbe ejtés* vagy *tévedésben tartás* – nem a jogi tárgy, hanem az elkövetési magatartás megfogalmazását célozzák! FINKEY 1909, i.m. 693-694. o. Megjegyzem, az e nézetet képviselők – így Anselm von Feuerbach sem – a történelmi időbeliségből fakadóan nem olvashatták a Csemegi-kódex szövegét, így a *tévedésbe ejtés* vagy *tévedésben tartás* kifejezést sem, ugyanakkor az igazság

sérelmét – azért nem teljesen elrugaszkodott módon – minden bizonnyal erre alapozták. Vö.: Uo. (Egy dolog azonban biztos, a modern jogtudományból ki is veszett e teória, az már csak a múlt papírjain olvasható).

¹⁶ ANGYAL 1939, i.m. 43. o.

¹⁷ Angyal Pál a kérdést igencsak szabatosan járja körbe: „Tévedésen általában a valónak a valótlannal felcserélését, a helytelen vagy hamis gondolkodást, a helytelen vagy hamis ítéletet értjük, melyet helyesnek vagy igaznak tartunk. Téved, ki másként ítél, mint ahogy azt a gondolkodás törvényei vagy a tapasztalati adottság felfogásánál érvényes logikai szabályok előírják. Téved – Tóth Lajosnak találó megjegyzése szerint – ki másnak látja a világot, mint a miyen. [...] A tévedésnek fent körülírt filozófiai fogalma a jogi síkon is érvényes; a jogi irodalom is annak szellemében definiál. Így [...] tévedés a valóságtól eltérő képzetartalom.” ANGYAL 1939, i.m. 37-38. o.

¹⁸ Vö.: MADAI 2011, i.m. 40-42. o.

¹⁹ Másképp: az elkövetési magatartás alatt pusztán a csalás elkövetőjének (a tévedésbe ejtő vagy tartó magatartást kifejtő személy) cselekményét értjük, vagy sem?

²⁰ Vö.: FINKEY 1909, i.m. 694. ill. 696. o.; MADAI 2011, i.m. 39. o.; ANGYAL 1939, i.m. 42-43. o.

²¹ Véleményem szerint ha az Angyal-féle megközelítést alkalmaznánk a kérdésben, akkor lényegében figyelmen kívül hagynánk a csalás „lényegét”: a jogtalan vagyoni hátrány okozását – amit az elkövető megtevésztéssel kíván elérni –, s így végső következtetesként a károkozó magatartást, mint lehetséges elkövetési magatartást figyelembe se vennénk! Angyal Pál a következőt írja könyvében: „A tévedés [...] csak abban az esetben eleme a csalásnak, ha annak létezését a tettes idézi elő vagy tartja fenn [...]”. Ezt úgy is értelmezhetjük, hogy az elkövetési magatartás megfogalmazásakor Angyal a tévedés megtörténtét, kialakulására fekteti a hangsúlyt. Így az idézett mondatot megfordítva: nem fog megvalósulni a csalás, ha annak feltétlen elemét, a tévedést, nem az elkövető magatartása okozza. Ebből szempontból tehát lényegtelen, hogy károkozás, illetve az azt előidéző magatartás bekövetkezik-e vagy sem, illetve azt ki tanúsítja! E gondolatmenet végkövetkeztetése pedig az, hogy a csalás – legalább részbeni (tehát kísérleti szakban való) – megvalósulásához tévedésbe ejtő vagy tartó magatartás kell, így kizárólag ezeket kell tekintsük a csalás elkövetési magatartásainak. Vö.: ANGYAL 1939, i.m. 42. o.; MADAI 2011, i.m. 39. o. Ezt magam „minimalista teóriának” nevezném el, ami – mint láttuk – nem helytálló. Nem lehet ugyanakkor Angyal Pál munkáját elvetni, hiszen egyebekben számos helyes, a mai tudományos álláspontnak megfelelő következtetést von le (a kérdéshez részben kapcsolódóan pl. azt, hogy a *kár* a csalás *eredménye*. Vö.: ANGYAL 1939, i.m. 72. o.)

²² BELOVICS – MOLNÁR – SINKU 2015, i.m. 679-681. o.

²³ A csalás passzív alanyának már a XIX. századi jogirodalom is azt tekintette, akit megtevésztették. A sértett, vagyis az, akinél a csalás eredménye, a vagyoni kár bekövetkezett ugyanis nem feltétlen azonos e személlyel. Vö.: BELOVICS – MOLNÁR – SINKU 2015, i.m. 679. o.

²⁴ Hozzá kívánom fűzni, hogy itt nem közvetett tetteségről van szó! (Ha az állna fenn a csalásra következtetni engedő magatartás elkövetője tekintetében, akkor Angyal szerint más bűncselekmények, így különösen lopás megállapításának lenne helye. Példát is hoz: „ha valaki bérését tévedésbe ejtve azzal [vele – B.Á.] a szomszéd érdekéből – ezt sajátjának

tüntette fel – fát szállított magának, nem csalást, hanem lopást követ el”). ANGYAL 1939, i.m. 81. o.

²⁵ MADAI 2011, i.m. 42. o.

²⁶ Csak példálózó felsorolást adott rá, így például az „ürügy”, „ármány”, „alattomos mesterkedés”, stb. kifejezéseket használva. Vö.: Uo.

²⁷ MADAI 2011, i.m. 43. o., vö.: FINKEY 1909, i.m. 695. o.

²⁸ Vö.: Uo.

²⁹ ANGYAL 1939, i.m. 53. o. Tankönyvében ugyanakkor hozzát teszi – óva intéssel –, hogy „ha úgy értelmezzük [...] a >fondorlat< kifejezést, hogy az csak különös mesterkedés, fufang, kápráztatás és hasonló fogások esetében forog fenn, úgy éppen azok a hiszekegy, az emberekben bizakodó egyének esnének áldozatul, kik legbiztosabb szenvedő alanyai a csalásnak. – Nem tételezhető fel a törvényről, hogy [...] éppen ezeket [...] az [...] egyéneket akarta védtelenül hagyni.” Uo. Angyal utal azokra a szerzőkre, akik szerint a jogalkotót a csalásnak az ún. „magánjogi csalárd károsítástól” (elsődlegesen szerződésen kívüli szándékos károkozástól) való elhatárolása vezérelte – aminek a későbbiekben lesz jelentősége a bevezető jogesetünk szempontjából. ANGYAL 1939, i.m. 51. o.

³⁰ Ezt a kir. Kúria ki is mondta. Vö.: ANGYAL 1939, i.m. 62. o.

³¹ MADAI 2011, i.m. 45-46. o.

³² Vö.: Uo.

³³ Valóban megtörtént eseményen nyugvó saját megfogalmazás.

³⁴ 1908. évi XXXVI. törvénycikk a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról, a jogszabály online elérhető: <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7036> Utolsó letöltés ideje: 2017. szeptember 25.

³⁵ ANGYAL 1939, i.m. 50. o.; MADAI 2011, i.m. 52. o.

³⁶ Még akkor sem, ha a joggyakorlat végül átmenetileg megelégedett vele. MADAI 2011, i.m. 52. o.

³⁷ Vö.: Uo.

³⁸ Erről Finkey Ferenc igen szemléltetően így fogalmazott: „a BN. [így szerepel a forrásban – B.Á.] [...] ezzel [a „ravasz” kifejezés törlésével – B.Á.] [...] a csaláshoz valami különös, rendkívüli ravaszságot nem kíván. Igaz, hogy a >fondorlat< maga már bizonyos ravasz mesterkedést jelent s így a BN. módosításai valami nagy jelentőségűnek nem tekinthető, [...] elhagyása mégis figyelmeztető lesz a bíróságra, hogy egyszerű (együgyű) emberek rászédését akkor is büntesse, ha azok kifosztása nem valami mesterkélt csalárdsággal, csak egyszerű hazugsággal történt is.” FINKEY 1909, i.m. 695-696. o.

³⁹ A korabeli ítélt esetekből számos példát hoz fel Angyal Pál. Vö.: ANGYAL 1939, i.m. 55-61. o.

⁴⁰ MADAI 2011, i.m. 53-54. o.

⁴¹ Ismeretes, hogy a Csemegi-kódex (természetesen a két büntetőnovella változtatásaival) általános része 1950-ig, különös része (így a vagyon elleni bűncselekmények szabályozása is) 1961-ig hatályban maradt. MEZEY Barna (szerk.): Magyar jogtörténet. Osiris Kiadó, Budapest, 2004. 315. o.

⁴² Pontos neve: 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről

⁴³ MADAI 2011, i.m. 56. o.; BELOVICS – MOLNÁR – SINKU 2015, i.m. 679. o.

⁴⁴ MADAI 2011, i.m. 56. o.

⁴⁵ Vö.: Uo.

⁴⁶ Érdekes, hogy az 1961. évi Btk. két védendő tulajdoni formát is meghatározott, így a társadalmi és a személyi javakhoz tartozó tulajdont. Ennek azért volt a csalás szempontjából jelentősége, mert ha előbbiben okozott a csalás elkövetője kárt magatartásával, akkor súlyosabb büntetési tétellel kellett számolnia. E különbségtételt a Büntető Törvénykönyv módosításáról és kiegészítéséről szóló 1971. évi 28. törvényerejű rendelet szüntette meg. Vö.: MADAI 2011, i.m. 56. o.

⁴⁷ FINKEY 1909, i.m. 696. o.

⁴⁸ ANGYAL 1939, i.m. 73. o.

⁴⁹ Vö.: ANGYAL 1939, i.m. 74. o.

⁵⁰ A Kúria már a II. világháború előtti ítélkezése során kimondta, hogy „a Bn. 50. §-a [a csalás I. büntetőnovellabeli fogalma tekintetében – B.Á.] a károsítás alatt csak tényleges vagyonszőkenés [és nem az elmaradt haszon – B.Á.] érthető.” ANGYAL 1939, i.m. 73. o.

⁵¹ Mi sem bizonyítja ezt jobban, hogy a büntetőjog egykori professzora, Békés Imre is – pályájának kezdetén, egy 1958-as publikációjában – a ténylegesen bekövetkező kárt és az elmaradt haszon összegét értette a kár definíciója alatt. Vö.: AMBRUS István: Békés Imre korai munkáiról. http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20163sz/01_Ambrus_IAS_2016_3.pdf Utolsó letöltés ideje: 2017. szeptember 29.

⁵² Vö.: MADAI 2011, i.m. 133-134. o.

⁵³ Uo.

⁵⁴ Pontos neve: 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

⁵⁵ Vö.: MADAI 2011, i.m. 57-59. o.

⁵⁶ MADAI 2011, i.m. 60-61. o.

⁵⁷ MADAI 2011, i.m. 65. o.

⁵⁸ Vö.: MADAI 2011, i.m. 68-69. ill. 74. o.

⁵⁹ BELOVICS – MOLNÁR – SINKU 2015, i.m. 679. ill. 681. o.

⁶⁰ Vö.: BELOVICS – MOLNÁR – SINKU 2015, i.m. 679-681. o.

A centralizáció és decentralizáció története Magyarországon

Írta: ZANÓCZ GRÉTA

TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK

Patrimoniális monarchia

A centralizáció és a decentralizáció, mint szervezési elvek, a magyar államfejlődésben mindig meghatározó szerepet játszottak. A patrimoniális monarchia idején a király hatalmát az általa megszerzett földterület nagysága legitimizálta. Megfelelő állami intézmények híján a hatalom egésze a király kezében összpontosult, ő látta el a törvényhozási, bíraskodási és igazgatási feladatokat is. A igazgatási feladatok differenciálódása következtében azok megoldását a közvetlen híveire hárította, akik így kötelesek voltak ellátni a központi „közigazgatási” feladatokat.¹ Ennek eredményeként azonban a főurak hatalma megnövekedett és megkezdődött „a szétagolódásnak a feudalizmusra jellemző tendenciája”². Ez a szétagoltság a tartományúri - rendszer létrejöttével érte el a csúcspontját, melyet Károly Róbert – a központi hatalmat megerősítő intézkedéseivel – korrigált.³ A XIII. században alakult ki és erősödött meg a nemesi vármegye, amely a feudális adminisztráció alapvető fontosságú szervezeti egységeként jelent meg és amelyben döntő befolyással rendelkeztek a köznemesek. Magyarországon azonban még a XIV. században sem beszélhetünk az állam központosító intézkedéseiről, mivel annak elemi feltételei hiányoztak. A centralizációhoz szükséges a városok fejlettsége, továbbá nélkülözhetetlen a zsoldos haderő fenntartásához szükséges pénzügyvédelem is.⁴ Károly Róbert átmeneti megoldásai azonban egyértelművé tették, hogy „az ország bel- és külpolitikai helyzetének tartós rendezését csak új alapokra fektetett, a viszonyok fejlődésének (...) inkább megfelelő politikával lehet elérni.”⁵

Rendi-képviselési monarchia

Az ország a XV. századra érte el a gazdasági és társadalmi fejlettség azon szintjét, amelynél már lehetőség nyílt a központosítási

törekvések tényleges foganatosítására. Ugyanis létrejött a feudális államnak a rendi dualizmuson alapuló kormányformája és ezen rendi keretek között lehetőség nyílt a királyi hatalom számára a központosítási törekvések végrehajtására.⁶ Mátyás király uralkodásának idején került sor a központi hatalom olyan mértékű kiemelésére, amely már túlment a pusztán nagybírói hatalom letörésénél. Megszervezték a zsoldos hadsereget, amely az uralkodó hatalom megerősítésének első fázisát jelenti, továbbá átalakításra és kibővítésre került a központi hatalom hivatali apparátusa.⁷ A központosító politika a bárók elleni harcokban számíthatott a köznemesek támogatására is – ha annak céljai a köznemesség kiváltságait nem sértették –, így a király és a rendek között megvalósulhatott egyfajta relatív egyensúly a hatalom gyakorlásának terepében.⁸ Azonban Mátyás halálával a központosító törekvések is megszűntek, mivel az uralkodásban őt követő királyok első „feladata” a zsoldoshadsereg szétszüntetése és a központi hivataloknak – a rendi politika hullámszárait kitett – végrehajtó szervvé alakítása volt. Magyarország erős központi hatalom hiányában nem tudott a török fenyegetéseknek ellenállni, így az ország másfél évszázadig hadszíntérre változott.⁹ Az ország három részre szakadását követően a korábbi egységes államfejlődésre már nem volt lehetőség. Az ország ugyanis a török és a Habsburg-Birodalom keretei közé szorult, ennek eredményeként mind a rendek, mind pedig a központi hatalom egy teljesen új politikát alakított ki.¹⁰ A központosításra való törekvésnek lehet tekinteni a Habsburg Birodalommal szembeni függetlenségi küzdelmeket is, amik ugyan elsősorban a rendi vezetésű küzdelmek voltak, de a vezetését a rendi elemekkel szembeni fellépés is jellemezte. Így a centralizáló felé mutató lépések voltak mind Bocskai, mind Bethlen de bizonyos mértékig Zrínyi tevékenységei is, akik jelentős szerepet tulajdonítottak az Erdélyi Fejedelemség

ségnek.¹¹

Az abszolutisztikus kísérletek kora

A XVIII. század az államélet fejlődésében alapvető változást hozott, az ország török uralom alóli felszabadítása megteremtette az állami egység és önállóság helyreállításának a feltételeit, ez a lehetőség azonban egy idegen hatalom, a Habsburg uralkodók jogára alatt teremődött meg.¹² Az uralkodó a végrehajtó hatalmat a Bécsben székelő és az országban tevékenykedő dikasztériumok útján gyakorolta. III. Károly 1723-ban újraszabályozta a központi kormányzatszerkeztet vonatkozó joganyagot, így törvények születtek a magyar királyi kancelláriáról, a kamaráról és a helytartótanácsról is.¹³ Magyarország államformája mindvégig rendi-képviselési monarchia maradt, azonban a Habsburg uralkodók idején bizonyos abszolutisztikus hatások is megjelentek, így „Mária Terézia 1765-től mindazt a központosítást, bürokratikus rendszert, amelyet a bonum commune elérésére helyesnek vélt, az országgyűlés közreműködése nélkül valósította meg.”¹⁴ II. József uralkodása idején az abszolutisztikus vonások és azzal együtt a központosító törekvések még erőteljesebben jelentkeztek. Célja a közigazgatás professzionalizálása és még hatékonyabbá tétele, továbbá a végrehajtás átszervezése volt. Ugyanis II. József kivált célja az volt, hogy „az ország alkotmányának minden tárgyában a döntés, az irányvonal megválasztása (a feladatok és végrehajtásuk módjának meghatározása) kizárólag tőle függjön.”¹⁵ Így a nemesi vármegyét – amely egyrészt a nemesi érdek utolsó védőbástyáját, másrészt a nemzeti önállóság biztosítékát jelentette – szükségtelennek tartotta, érvelése szerint „minden megye egy önálló országnak és a megyei gyűlés valamiféle zavaros országgyűlésnek képzelet magát”.¹⁶ II. József ezen elképzeléseire igyekezett a magyar reform nemesség – programnyilatkozatában, az Előrelépésben – válaszokat adni, miközben II. József számos reformtörekvésével egyetértettek, azonban azt a túlsúlyos centralizációt, amely során már az önkormányzatokat is megszüntetné, nem támogatták, hiszen azokra, mint a törvények végrehajtójára szükség

van.¹⁷ Mindezek ellenére 1785-ben II. József megszüntette a megyék autonómiáját és az országot 10 kerületre osztotta, amelyek élére királyi biztosokat nevezett ki és szinte teljhatalommal ruházta fel.¹⁸ A közös megteremtését célul kitűző uralkodó, reformjainak megvalósulását követően egyre inkább ellenszenvenessé vált, még politikájának korábbi támogatói, így az országos dikasztériumok tagjai sem követték, így centralizáló koncepciója már 1786-ban csődöt mondott. Koncepciója bukása eredményeként II. József az utolsó rendeletével gyakorlatilag visszaállította az 1780-as állapotokat Magyarországon.¹⁹

A REFORMKORI ORSZÁGGYŰLÉSEK

„Az abszolutizmus intézkedéseinek felfüggesztésével a rendi képviselő intézményrendszere ismét funkcionált.”²⁰ Azonban ekkorra már a reform-országgyűlések legfőbb célkitűzésévé a feudális jogintézmények felszámolása és a polgári nemzetállam megteremtése vált. A közigazgatás szervezetét érintő kérdések az 1840-es évekre megsokszorozódtak, a szervezetrendszer átalakítása tekintetében két irányzat is kialakult. A két szerveződés közötti ideológiai vita abból az ellentétből fakadt, hogy míg a centralisták egy központi kormányra épülő jogállam kialakítását célozták meg, addig a municipalisták a vármegye elsőlegességét hangsúlyozták, hiszen az ellátott közigazgatási, törvényhozási és igazságszolgáltatási feladatokat is, a megye ezen jelentős szerepét a továbbiakban is megkívánták őrizni.²¹ Tehát a polgári átalakulást a municipalisták és a centralisták közötti harc jellemezte.

1848. április 11-én létrejött Magyarországon az alkotmányos monarchia, amely megteremtette a polgári államszervezet és társadalom alapjait. Azonban az abszolutizmus időszakához képest a legnagyobb változást a független, felelős minisztérium létrejötte hozta meg, amellyel egyidejűleg megszűntek a központi kormányszervek. A változás abban mutatkozott meg, hogy míg a dikasztériumokban minden az uralkodónak volt alárendelve, addig a szakágazatot irányító miniszterek csakis az országgyűlésnek

tartoztak felelősséggel.²² Az uralkodótól való függés lazítása pedig együtt járt a nemzeti önállóság bizonyos mértékű kialakulásával. Ennek hatására a közigazgatás vezetése a kormány feladatává vált, és csak bizonyos – az 1848. évi 3. tc. 7.§-ban – felsorolt kinevezések, valamint az igazságszolgáltatás vonatkozásában a kegyelmezési jog gyakorlása maradt meg királyi jogkörként, ugyanakkor mindez miniszteri ellenjegyzés mellett volt csupán gyakorolható. „A közigazgatás irányítását ellátó szervnek ilyen felállításánál a centralizmus és municipalizmus harca főleg a helyi önkormányzatok, elsősorban a vármegyék szervezetének és hatáskörének megállapításában nyilvánult meg.”²³ Az 1848-as törvényhozás eredményeként a régi municípiumok hatalma megrendült. Ugyanis a „megyéknek, mint a politikai ellenállás erőinek további tevékenysége”²⁴ nélkülözhetővé vált, emiatt azok jogait az 5., 16., 17. törvénycikkek erősen megnyirbálták. Így az 5. tc. megszüntette a megyék követküldési jogát, a 16. tc. a közgyűlések jogkörét az új állandó bizottmányra ruházta, a 17. tc. pedig a megyei tisztségek betöltését a főispánra ruházta. Azonban a törvényhozók megelégedtek a megye tekintetében az átmeneti rendelkezésekkel is és a helyi szervek újjáformálásra kevés figyelmet fordítottak.²⁵ Az 1848. évi 23. tc. a városokat ugyan nem vonta egységes szabályozás alá a vármegyékkel, de azokkal egyenjogúsította.

A forradalom és szabadságharc idején a rendes közigazgatási szervek létesültek bizonyos forradalmi szervek is, így a Pesti Közcsendi Bizottmány, amely nagy segítségére volt a pozsonyi országgyűlésnek abban, hogy a bécsi udvar az általa adott „engedményeket” ne vonja vissza. A márciusi törvények a közigazgatás rendezését egy későbbi országgyűlés feladatának szánták, erre azonban a szabadságharc kitörése miatt nem nyílt alkalom. Windisch-Grätz sikerei következtében „az egységes és oszthatatlan osztrák császárság oktrojált alkotmányát”²⁶ 1849. március 7-én hirdették ki, de azt március 4-re keltezték. Ezzel a márciusi alkotmány hatályba lépett és a Magyar Királyságot a centralizált birodalomba olvasztották. A Haynau nevével fémjelzett katonai

kormányzat bevezetésének célja az újabb felkelések megakadályozása, továbbá a magyar intézmények felszámolása és az ország új államrendszer befogadására történő felkészítése volt.

„A szabadságharc bukásával a magyar államiság felszámolása következett be.”²⁷ Az osztrák kormány megkezdte a magyar korona országainak a beépítését az „összmonarchiába”. Az így kialakított négy koronatartomány létesítésekor az osztrákok figyelemmel voltak bizonyos történelmi előzményekre, továbbá a Habsburg - házhoz hű nemzetiségek törekvéseire is. Ennek okán „a magyar korona országait a következő koronatartomány- szintű területekre osztja: 1. Horvát - Szlavónia a horvát tengerparttal, Fiume városával és a hozzátartozó területtel, 2. Erdély, beleértve a szászföldet és a Partiumot, 3. a határőrvidékek, 4. Magyarország”.²⁸ Haynau pedig 1849. december 6-án kihirdette a Szerb Vajdaság és Temesi Bánság magyar közigazgatástól történő leválasztását, ettől kezdve ezen terület de facto koronatartománnyá vált. Az ország öt tartományra történő feldarabolása megteremtette a lehetőséget arra, hogy az osztrák kormányzat (ugyan ideiglenes jelleggel, de) szabályozza a közigazgatási rendszert. Így Magyarországot öt katonai kerületre osztották és az élükre kerületi katonai parancsnokokat helyeztek, akik egyszemélyben képviselték a végrehajtó hatalmat és láttak el közigazgatási feladatokat. Mellettük a polgári igazgatásért a miniszteri biztosok voltak felelősek. Az osztrák kormányzat az ideiglenes állapotok felszámolására egy tervezetet nyújtott be a császárnak, amelyben szorgalmazták a magyarországi közigazgatás végleges megszervezését. Ezzel az országot öt nagy közigazgatási területre osztották, amelyek határai igazodtak a korábban kialakított katonai kerületekhez, ezek voltak Buda-Pest, Pozsony, Kassa, Nagyvárad, Sopron.²⁹ A ölmützi alkotmány 1851 végén visszavonásra került, amelyben nagyrészt szerepet játszott az osztrák konzervatív politikusok szerepvállalása is, akik az uralkodót a nyílt abszolutizmusra való visszatérésre ösztönözték, az intézkedés szükségességét pedig azzal

magyarázták, hogy „ez a látszat alkotmányosság megkötötte a császár kezét.”³⁰

NEOABSZOLUTIZMUS

Az osztrák konzervatív politikusok ráhatása eredményeként, 1851. december 31-én az új abszolutizmust konstruáló Sylvesterpatent került elfogadásra. Ezzel a birodalomban megvalósult az állami hatalom egysége, amelynek középpontjában maga az abszolút uralkodó helyezkedett el, a pátens eredményeként 1848 forradalmi vívmányai szertefoszlottak, és kezdetét vette az szigorúan centralizált monarchikus diktatúrája.³¹ Mindezekre figyelemmel a magyar közigazgatás struktúrájában alapvető változások következtek be. A Magyar Királyság (mint koronatartomány) legfőbb kormánysszerve a Helytartótanács volt, amely élén a helytartó, mint „bürokrata alkirály” állt. Azonban az összes koronatartomány miniszterei és hivatalnokai közvetlenül vagy közvetve a császárnak, mint a végrehajtó hatalom kizárólagos birtokosának voltak alárendelve. Így a „Szent István koronájához tartozó tartományokban közigazgatási szervezet a neoabszolutizmus idején lényegében azonos volt”.³² A Bach-korszak egységes közigazgatását, amelynek számos pozitív vonása is volt (így a pénzügyigazgatás szervezetének a létrehozása, továbbá az igazságszolgáltatás és a közigazgatás szervezetének az elválasztása), csak ideig-óráig lehetett fenntartani, mivel azokat az alkotmányosság felszámolásával, a magyarság akarata ellenére kívánták véghezvinni. A Bach-rendszer további hátrányát jelentették a hivatali apparátus és a „reformok” betartását felügyelő zsandárság fenntartásának költségei. Az osztrák kül- és belpolitikai változások eredményeként a császár belső reformok megadására kényszerült, ennek folyománya volt az 1860. október 20-i Októberi Diploma, amelyben az 1848 előtti alkotmányos helyzet került visszaállításra. Így megszűnt a neoabszolutizmus során kialakított területi tagolódás, továbbá a visszaállították eredeti formájában a helytartótanácsot, a magyar kancelláriát és (az uralkodó akarata ellenére) újjászületett a vármegyei rendszer is.³³

Ugyanakkor az Októberi Diploma a leglényegesebb kérdésekben (külügy, hadügy) továbbra is az uralkodónak biztosította a döntési jogot. Azonban „a vármegyék jövőjét az 1860-61-es évek egyes politikusai és elvcsoportjai eltérően képzelték el.”³⁴ A befolyásos konzervatív réteg az 1847-es állapotok visszaállítását preferálta, kihangsúlyozva a vármegyék „védőbástya” szerepét és az 1848-as reformok szembehelyezkedését a magyar történeti fejlődéssel. Míg a jelentős számú liberális politikus a összeegyeztethetőnek tartotta a polgári önkormányzatokat a felelős kormány intézményével, azonban annak módjáról már az ő álláspontjuk sem volt egységes, ugyanakkor abban osztatlan volt a véleményük, hogy mind a parlamentarizmus, mind pedig a felelős kormány olyan polgári vívmányoknak számítanak, hogy azok a régi megyei jogok fenntartása érdekében nem áldozhatóak fel.³⁵ Így elsősorban a megyék által ellátható feladatkörök tekintetében voltak a magyar politikusok megosztottak. Mivel a liberálisok vagyis a centralista álláspont hívei a megyék végrehajtási autonómiáját kívánták felszámolni és azokat csupán egy, a központi akaratot végrehajtó szervvé degradálni. A konzervatív álláspontot képviselők célja a polgári központosítás népszerűtlenné tétele és a vármegyék számára a vis intertie jogának visszaállítása volt. A magyar politikusok megosztottságát pedig az osztrák központosítás hívei örömmel konstatálták. Az Októberi Diploma látszatengedményei nem győzték meg a magyar politikai vezetőket, emiatt Ferenc József kénytelen volt 1861. február 27-én kiadni pátensét, amely azonban szintén az októberi diplomán alapult „azonban annyiban mégis eltért az előző dokumentumtól, hogy a Birodalmi Tanács mellett létrehozott egy közös törvényhozó szervet, a kétkamarás birodalmi parlamentet, melynek alsóházában számarányuktól függően képviselhetették magukat az egyes tartományok.”³⁶ Azonban ez a dokumentum is ellenállásba ütközött a magyarok részéről. Végül Ausztria königgrätzi veresége szükségszerűen előtérbe helyezte az osztrák-magyar kiegyezésre vonatkozó közjogi kérdéseket.

DUALIZMUS

„A dualista Magyarország közigazgatási szervezetének és rendszerének fejlődéstörténete rendkívül bonyolult és nagyon nehezen érthető.”³⁷ A kiegyezés, az önálló magyar állam és az egységes osztrák össz állam két ellentétes koncepciója kompromisszumaként jött létre. A dualizmus annak ellenére, hogy konstrukcióját tekintve a perszonál- és a reálunió között volt, Magyarország számára nem biztosította a teljes függetlenséget, mivel abszolutisztikus elemként jelentkezett az Ausztriával közös érdekű ügyek kiépítése. „A közös ügyeket ellátó közös kormányzat az államfő döntő befolyásával teljesen centralizált volt, míg az egyes államok belügyi alkotmányos, parlamentáris monarchia keretében folytak.”³⁸ A kialakított közös kormányzatnak nem volt befolyása az államok önállóan működő kormányzataira. Ezzel átalakult a kormány struktúrája, további problémaként jelentkezett a magyar államon belül a központi kormány és a középfokú egységek közötti hatalmi egyensúly kialakítása. Hiszen egy polgárosult állam kialakításához nélkülözhetetlen egy centrális intézkedéseket véghezvivő kormányzati hatalom, ugyanakkor a közjogi garanciák érvényre juttatásához szükséges volt egy korlátozott autonómiával felruházott középfokú közigazgatási egység kialakítása is. Így a létrehozandó törvényhatóságok önállóságának meghatározása vált az egyik centrális kérdésévé a dualizmus korszakának.³⁹ A kiegyezés előtt, a később hatalomra jutó Andrássy-kormány is az önkormányzatok jelentősége mellett tette le a voksát, hiszen ez az állásfoglalás az abszolutizmussal való szembenállást is jelentette. A kormány a hatalomra kerülésekor azonban nem tudta végrehajtani ezen elvi tételeit, hiszen a kiegyezés kompromisszuma kötötte az intézkedések meghozatalában. Ugyanakkor nem fordulhatott élesen szembe a törvényhatóságok autonómiájával sem, hiszen azzal saját társadalmi bázisa ellenszenvét váltotta volna ki, illetve továbbra is biztosítani kívántak a törvényhatóságok számára bizonyos alkotmányvédő, garanciális szerepet. Ez a szerep

megmutatkozott az adók behajtása terén is, bár a törvényhatóságoknak nem volt hatásköre az adók kivetésére - sem az egyenes, sem a követett adók tekintetében - azok beszedésére jogosultak voltak. Ezzel ugyanakkor nem a feudális jellegű vármegyék jogait kívánták visszahozni, hanem a polgári államnak megfelelő közigazgatási szervezetet szándékoztak létesíteni. A törvényhatóságok és a felelős kormány viszonyát az 1867. április 10-i rendelet csupán alapelvei szinten szabályozta, az konkrét intézkedéseket ugyanis nem tartalmazott. A rendelet számos municipalista elvet hangoztat, azonban annak tényleges célja a kormány rendelkezési jogának szélesítése volt a királlyal szemben, amellyel centralista irányú fejlődést határoz meg. Hiszen a kormányfelügyeletet kiterjesztette a törvényhatósági autonómia valamennyi intézkedésére. Az önkormányzatok fokozatos visszaszorítását az 1870-71.évi és az 1886. évi törvényhatósági törvények fejezték ki. Az önkormányzati autonómia nyílt felszámolását pedig az 1891.évi XXXIII. tc. (lex Szaparyana) valósította meg.⁴⁰

Az 1870. évi törvényhatósági törvény

A törvényhatósági autonómia szűkítésének a tendenciája az első törvényhatósági törvény elfogadásával kezdődött meg és az ezzel egyidejűleg kialakult centralizáló politikáját a kormánynak a kapitalista fejlődés kibontakozásának üteme hívta életre. Az 1870. évi XLII. tc. rögzítette „a törvényhatóságok jogkörét, szervezetét, a választások módját, a kormányfelügyelet és befolyás eszközeit.”⁴¹ A törvényhatósági törvény az 1. §-ban rögzíti a törvényhatóságok hármas hatáskörét, vagyis *az önkormányzatot, az állami közigazgatás közvetítését és azt, hogy a törvényhatóságok egyéb közérdekű, sőt országos ügyekkel is foglalkozhatnak, azokat megvitathatják, azokra nézve megállapodásaikat kifejezhetik, egymással és a kormánnyal közölhetik, s kérvény alakjában a képviselőházhoz közvetlenül felterjeszthetik.*⁴² A önkormányzati jogot azonban a törvény 3.§-a jelentősen korlátozza, hiszen a határozatok jelentős részének a végrehajtását miniszteri jóváhagyáshoz köti.

Az 1886. évi törvényhatósági törvény

Tisza Kálmán egész miniszterelnökségét végig kísérte a közigazgatási reform kérdése. Ez egy olyan problémakör volt, amely felette állt a pártok versengésének, így a reform szükségességét, mind a bal-, mind a jobboldali ellenzék érzekelte. Így a Mérsékelt Ellenzék nagyobb szabású intézkedések megtételét látta helyénvalónak és kiemelte a helyi önkormányzatok terjedelmének szabatos megállapítását, amely mindezidáig rendezetlen kérdés maradt. A Függetlenségi Párt is kifejtette véleményét a közigazgatás reformjáról, amelyben elmondásuk szerint szívesen részt vállalnak, feltéve, ha annak iránya nem a centralizáció, vagyis a kormány hatalmának további gyarapítására, hanem az önkormányzatok jelentőségének növelésére irányul. Mindezek ellenére a Tisza Kálmán által 1885. november 21.-én benyújtott reformjavaslat változtatásai a központosítás előretörését és a diszkrecionális jog kiterjesztését jelentették.⁴³ „A vidéki törvényhatóságok önállóságának majdnem teljes megszüntetését az 1886. évi XXI. tc. kodifikációs szempontból is burkolt módon valósította meg, a törvény célja nem válik szembetűnővé.”⁴⁴ A törvény kódex formájában jött létre, amely gyakorlatilag megismételte az 1870. évi XLII. törvény szabályozását, azonban a részletes rendelkezésekben lehetetlenné tette ezen jogoknak az érvényesítését. Ha a szabályozást novelláris formában valósították volna meg, akkor egyértelműen láthatóvá vált volna a változtatás, így ezzel a kormány a nyílt szembesítést ki tudta kerülni. Az új törvényhatósági törvény 3.§-a⁴⁵ kiterjesztette a belügyminiszter hatáskörét a törvényhatóságok felett, hiszen az bármikor felülvizsgálhatja „a törvényhatóságoknak az önkormányzati hatáskörben követett közigazgatási eljárását, belső ügyvitelét és pénz kezelését”⁴⁶. A központosítás és az adminisztratív gyámkodás irányába mutatott a főispánnak, mint a végrehajtó hatalom helyi képviselőjének valamint a kormány bizalmasának a jogkörbővülése is.⁴⁷ Hiszen a korábbi felügyeleti és ellenőrzési jogok mellett a törvény biztosította számára, hogy a szükséges

mértékben rendeleti úton is intézkedhessen. Az uralkodó által kinevezett főispán jogkörének kiterjedtsége abban is meglátszott, hogy elrendelhetette a közgyűlési határozatnak a felülvizsgálatát, ha azt – az ő egyedi mérlegelése alapján – törvénybe, miniszteri rendeletbe ütközőnek vagy az állam érdekeire sérelmesnek tartotta. A kormányjavaslatot végül az ellenzék véleményének az ignorálásával fogadták el. Így továbbra is a közigazgatási reform alapjául a központosítás szolgált, az önkormányzati jogok szélesítése helyett, a kormány képviselőjének a főispánnak a jogköreit növelték.⁴⁸

Az 1891. évi XXXIII. törvénycikk⁴⁹

Az 1886-os törvényhozást követően a közigazgatás így kialakult szisztémája egészen a dualizmus végéig stabilitást mutatott. A későbbi évtizedekben csupán kisebb, részleges reformok valósultak meg a közigazgatási szervezetrendszerre vonatkozólag.⁵⁰ Tisza Kálmán bukása jelképezte a dualizmus válságát is, továbbá azt, hogy a fokozatosan kialakult problémákat „Tisza Kálmán egy helyben topogó politikájával már nem lehetett egyensúlyban tartani”.⁵¹ A miniszterelnökségben Szapáry Gyula követte, aki az 1891. március 7-én beterjesztett reformjavaslatában a közigazgatás államosítását, olcsóbbá és eredményesebbé tételét emelte ki, továbbá a tisztviselők kinevezési rendszere mellett foglalt állást. Szapáry javaslata indoklásában kifejti, hogy a közigazgatási akkor fennálló szervezete képtelen a kor igényeinek megfelelni, szükség van egy erős kormányzati rendszerre. A javaslat részletesen meghatározza az állami és önkormányzati szervek hatáskörét, továbbá a főispán számára még szélesebb jogkört biztosít, mint a korábbi törvények. „Az egész javaslaton merev s leplezetlen centralizáció húzódott végig, amelyet legpregnansabban a 20. § tartalmazott.”⁵² Ez a rendelkezés minden főnöknek biztosította, hogy az alárendeltjei hatósági jogát megsemmisítse.⁵³ Az ellenzéknek jelentős érdeke fűződött ugyanakkor ahhoz, hogy a nyílt államosításra ne kerüljön sor, hiszen a megyékben lehetőségük nyílt az ellenzéki érdekek érvényre juttatására, amelyet az

centralizációval megszüntették volna. Végül az ellenzék kitartó obstrukciójának az eredményeként a kormány a javaslatnak csupán az első két szakaszát iktatta törvénybe, ezzel elfogadták a vármegyei közigazgatás rendezéséről szóló 1891. évi XXXIII. törvénycikket.⁵⁴ „A törvény szerint a vármegyékben a közigazgatás állami feladat, amit a kinevezett állami tisztviselők hajtanak végre.”⁵⁵ Végül 1907-ben a második Wekerle-kormány idején hatályon kívül helyezték az 1907. évi LXVIII. törvénycikkel a vármegyei közigazgatás államosításának elvét rögzítő 1891. évi XXIII. törvénycikket. Ezzel érvénytelenítették a közigazgatás államosításának az elvét és megszilárdult a tisztviselők választásának az elve is.⁵⁶

ÖSSZEFOGLALÁS

A közigazgatás szervezetrendszerének megreformálása a későbbi kormányoknak is fő programpontjának számított, így a közigazgatásban jelentkező problémák megoldatlansága a dualizmus egész időszakát jellemezte. A változó kormányok részleges reformokat hoztak csupán, a közigazgatás gyökeres átalakítására azonban a dualizmus időszakában nem került sor. Tisza István kormányzása kezdetén számos, a közigazgatást

érintő reformot megfogalmazott, amelyek között szerepelt a törvényhatósági közigazgatás rendezése is. Azonban mindezek megvalósítására már nem volt elegendő idő, hiszen Magyarország a világháborúba sodródott. A parlament ekkor a közigazgatási reformok tárgyalását félretette, és az államosítással kialakított kényelmetlen újításokat a lakosság elkezdte figyelmen kívül hagyni. Mindezek eredményeként a világháború időszakában a közigazgatási reformok abbamaradtak, a közigazgatásnak ugyanis más funkciókat kellett ellátni: „egyrészt meg kellett oldani a háborús közigazgatás által felvetett kérdéseket, másrészt azonban tervezni kellett a jövőre is”.⁵⁷ Az azonban nyilvánvalóvá vált a közigazgatási szervezetrendszer megújítani kívánók számára, hogy a magyar közigazgatási szervezetet teljesen új alapra kell helyezni és a korábbi centralizációs kísérletek - eredménytelenségükre tekintettel - a későbbiekben már tarthatatlannak lesznek. Így a centralizáció és a decentralizáció, mint közigazgatási elvek közötti megfelelő arány megtalálása a dualizmus korának végéig megoldatlan kérdés maradt. Majd csak a világháborút lezáró békét követően tudtak a problémakörrel ismét foglalkozni továbbá a vármegyék és a kormány hatásköre között egyensúlyt teremteni.

Jegyzetek és hivatkozások

¹CSIZMADIA -MÁTHÉ - NAGY: Magyar közigazgatástörténet. Budapest, 1982, Kézirat. 53-54. o.

² ELEKES Lajos: Rendiség és központosítás a feudális államokban. Budapest, 1962, Akadémiai Kiadó. 21. o.

³ ELEKES, 1962, i.m. 21. o.

⁴ ELEKES, 1962, i.m. 22-23. o.

⁵ ELEKES, 1962, i.m. 25. o.

⁶ Elekes, 1962, i.m. 19. o.

⁷ ELEKES, 1962, i.m. 63-64. o.

⁸ ELEKES, 1962, i.m. 80. o.

⁹ ELEKES, 1962, i.m. 88. o.

¹⁰ ELEKES, 1962, i.m. 91-94. o.

¹¹ ELEKES, 1962, i.m. 100-101. o.

¹²CSIZMADIA Andor: A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig. Budapest, 1976, Akadémiai Kiadó. 30-32. o.

¹³MAGYARY Zoltán: Magyar közigazgatás racionalizálása. Budapest, 1930, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 73. o.

¹⁴CSIZMADIA, 1976, i.m. 33. o.

¹⁵HAJDU Lajos: II. József igazgatási reformjai Magyarországon. Budapest, 1982, Akadémiai Kiadó. 70. o.

¹⁶HAJDU, 1982, i.m. 126. o.

¹⁷HAJDU, 1982, i.m. 126-128. o.

¹⁸CSIZMADIA, 1976, i.m. 42. o.

¹⁹HAJDU, 1982, i.m. 399-414. o.

²⁰CSIZMADIA -Máthé - Nagy, 1982, i.m. 59. o.

²¹CSIZMADIA, 1976, i.m. 79-81. o.

²²CSIZMADIA -Máthé - Nagy, 1982, i.m. 60. o.

²³CSIZMADIA, 1976, i.m. 81. o.

²⁴CSIZMADIA, 1976, i.m. 81. o.

²⁵CSIZMADIA, 1976, i.m. 81-83. o.

²⁶SZITA János: A magyar közigazgatás területi rendezése a Bach-korszakban és az 1849. március 4-i osztrák alkotmány. In.: Jogtörténeti Tanulmányok V. Budapest, 1983, Tankönyvkiadó. 322. o.

²⁷CSIZMADIA -Máthé - Nagy, 1982, i.m. 60. o.

²⁸SZITA, 1983, i.m. 327. o.

²⁹SZITA, 1983, i.m. 329-333. o.

³⁰SZITA, 1983, i.m. 334. o.

³¹ CSIZMADIA, 1976, i.m. 88-89. o.

³² CSIZMADIA, 1976, i.m. 90. o.

³³ CSIZMADIA, 1976, i.m. 93-93. o.

³⁴ STIPTA István: Provizóriumkori reformtervek és viták a vármegyék átalakításáról In.: Jogtörténeti Tanulmányok VI. Budapest, 1986. Tankönyvkiadó. 356. o.

³⁵ STIPTA, 1986, i.m. 356. o.

³⁶ Tarján M. Tamás: 1861.február 26. Ferenc József kiadja a februári pátenst. In: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1861_februar_26_ferenc_jozsef_kiadja_a_februari_patenst/. Utolsó letöltés ideje: 2017. márc. 30.

³⁷ SARLÓS Béla: Közigazgatás és hatalompolitika a dualizmus rendszerében. Budapest, 1976, Akadémiai Kiadó. 9. o.

³⁸ CSIZMADIA, 1976, i.m. 97. o.

³⁹ SARLÓS Béla, 1976, i.m. 9-11. o.

⁴⁰ CSIZMADIA -MÁTHÉ - NAGY, 1982, i.m. 73. o.

⁴¹ SARLÓS Béla, 1976, i.m. 26. o.

⁴² <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5448> 1870. évi XLII. törvénycikk a köztörvényhatóságok rendezéséről. Utolsó letöltés ideje: 2017. április. 1.

⁴³ CSIZMADIA, 1976, i.m. 176-178. o.

⁴⁴ SARLÓS BÉLA, 1976, i.m. 154. o.

⁴⁵ <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6214> 1886. évi XXI. törvénycikk a törvényhatóságokról. Utolsó letöltés ideje: 2017. április 2.

⁴⁶ SARLÓS Béla, 1976, i.m. 155. o.

⁴⁷ CSIZMADIA -MÁTHÉ - NAGY, 1982, i.m. 74. o.

⁴⁸ CSIZMADIA, 1976, i.m. 178-185. o.

⁴⁹ <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6440> 1891. évi XXXIII. törvénycikk a vármegyei közigazgatás rendezéséről. Utolsó letöltés ideje: 2017.04.18.

⁵⁰ SARLÓS BÉLA, 1976, i.m. 171. o.

⁵¹ CSIZMADIA, 1976, i.m. 225. o.

⁵² CSIZMADIA, 1976, i.m. 233. o.

⁵³ CSIZMADIA, 1976, i.m. 225-236. o.

⁵⁴ SARLÓS Béla, 1976, i.m. 171-172. o.

⁵⁵ CSIZMADIA -MÁTHÉ - NAGY, 1982, i.m. 73. o.

⁵⁶ CSIZMADIA Andor: Bürokrácia és közigazgatási reformok Magyarhonban. Budapest, 1979, Gondolat Kiadó. 391. o.

⁵⁷ CSIZMADIA, 1976, i.m. 299. o.

A rendi országgyűlés törvényalkotási modellje egy törvényjavaslat tükrében: A szabad királyi városokról szóló törvényjavaslat az 1843/44. évi országgyűlésen

Írta: HEIL KRISTÓF

A király és a rendek

„A magyarok nem a királynak, hanem a törvénynek vannak alárendelve” – írja II. Rákóczi Ferenc.¹ A „vezérlő fejedelem” szavai is jól példázzák a Magyar Királyságban kialakult – a rendi alkotmányon alapú – az uralkodó és a rendek közötti viszonyrendszert. A koraújkorban és az újkorban a király és a nemesi nemzet kölcsönösen egymásra voltak utalva. A magyarországi rendek jogait a diéta jelenítette meg, amelyet „a király és az ország feloldhatatlan kötelékének” (*regis et regni indissolubile vinculum*) tekintettek,² és lehetőséget adott az uralkodó illetve az ország rendjei közötti érdekegyeztetésre, azaz rendi dualizmus modelljében „a politikai rendszer két pólusában a király és az ország rendjei álltak”³ ami azt jelentette, hogy közösen gyakorolták a felségjogok összességét.

A magyar alkotmányjog szerint az országgyűlést a korona, valamint a karok és rendek (*Status et Ordines*) alkották. A diéta az egész országot, a nemzetet volt hivatva képviselni, hiszen a régi jogrend szerint a privilegizált rendek döntése a tőlük függő alárendeltjeiket és jobbágyságokat is kötelezte.⁴

Az 1608. évi koronázás utáni I. törvénycikk rögzítette a 16. századra kialakult kétkamarás szervezeti rendet, amelyben a felső táblán (*tabula procerum*) személyes jelenléttel, illetve az alsótáblán (*tabula statum*) követek útján képviselték a rendek a nemzet érdekeit az uralkodóval szemben. A valóságban azonban az országgyűlés szervezete sokkal összetettebb volt, ami nehezítette a rendek homogén állásfoglalását.⁵

1832-től figyelhető meg egyértelműen, hogy az alsótábla többsége ellenzéki, mintsem kormánypárti politikát követett. A vármegyei követdelegáló-rendszer sajátjából fakadóan a

követutasításokból fakadó sokszínűség volt megfigyelhető a szavazásoknál, így a leginkább fegyelmezett tábor előnyhöz juthatott, mivel ilyen esetekben a relatív többség döntött.⁶

Az alsótáblával szemben a felső táblán királyhű konzervativizmus uralkodott – az egyre számosabb magyar liberális főrend ellenére is. A század harmincas éveire a diéta két táblája közti kompromisszumok helyett a végtelenségbe nyúló üzenetváltások és „szinte rendszerszintű vétópolitika”⁷ vált jellemzővé, amely megbénította a törvényhozás menetét és a kétkamarás rendszer válságát okozta.

Az 1832 és 1848 közötti időszak diétái az uralkodói előterjesztéssel indulva az alábbi lépésekből álló törvényalkotási sémát követték:

1. A királyi előterjesztést felolvassák a két tábla elegyes ülésén.
2. Az alsótábla országos ülésén elfogadja az előterjesztések tárgyalás alá vételét, majd a kerületi ülésen megvitatja.
3. A kerületi ülésen jóváhagyott, kerületi szerkezetnek (*circularis redactio*) nevezett tervezetet az országos ülésen szavazásra bocsátják, ha ott nem hagyják jóvá, akkor visszaküldik a kerületi ülésre, ha viszont megerősítik, akkor:
4. Az alsótábla által elfogadott felirati javaslat tervezetét üzenet (*nuntium*) formájában küldöttség viszi a felsőtáblára. Az alsótábla küldöttsége a Királyi Tábla, Horvátország, az egyház, a vármegyék, a szabad kerületek, szabad királyi városok, a távol lévő főurak képviselőiből áll, szóvivőjük pedig egy egyházi személy.
5. A felsőtábla viszontüzenet formájában tudatja – a helyeslő, módosító vagy

elutasító – véleményét az alsótáblával. Az írásos és delegációk útján zajló üzenet- és viszontüzenet-váltások sorozata egészen addig zajlik, amíg a két tábla közötti végleges megállapodás létre nem jön. Ha az egyeztetés kudarcba fullad, akkor az alsótábla a tervezetet ad acta helyezi.

6. *Megegyezés esetén a felirat (repraesentatio) szövegét a két tábla elegyes ülésén felolvassák, majd*
7. *Aláírásra a király elé terjesztik.*
8. *A kancellária által megfogalmazott királyi leiratot (benigna resolutio) a két tábla elegyes ülésén felolvassák. Amennyiben a leirat jóváhagyja a feliratot, akkor a törvényhozási folyamat lezárul; ellenkező esetben viszont a fentebb vázolt folyamat újrakezdődik.*

A két tábla képviselői és a kancelláriai tisztségviselők részvételével a zajló „egyeztetésen” a törvény szövegét (decretum) véglegessé formálják.

Az országgyűlés összehívása és a királyi meghívólevelek

Az országgyűlés meghirdetése és a meghívólevelek kiküldése a király feladata volt, kivételt képezett az interregnum időszaka, illetve, ha az uralkodó serdületlensége, amikor a nádor, mint a *király helyettese*, illetve gyámja volt feljogosítva a diéta összehívására.⁸

A királyi meghívóleveleket (*literae regales*) a kancellária királyi pecséttel ellátva küldte ki a nádorhoz, s mindazokhoz, akik személyes jogukon vagy követek által az országgyűlésen jogosultak voltak részt venni. A királyi meghívottak megjeleni tartoztak, a megjelölt helyen és időben, azt, aki nem tett eleget megjelenési kötelezettségének és kimentetéssel sem kívánt élni a törvények értelmében bírsággal sújtottak.⁹ A meghívó kötelező kelléke volt a diéta *helyének és idejének* megjelölése,¹⁰ ellenben a szétküldés időpontjára, és annak további tartalmára vonatkozó szabályrendszert nem volt

kodifikálva.¹¹ A kezdeti időkben a főrendek és a köznemesség is saját költségén tartoztak megjelenni, majd a 15. századtól fokozatosan merevedett szokássá a *napidíj* bevezetése.¹²

1843. március 15-én került sor a királyi meghívó levelek kiküldésére a 1843. május 14-re összehívott országgyűlésre.¹³ A városok ügye már évtizedek óta napirendre kívánczolt, amikor 1843-ban – látszólag – az udvar is elérkezettnek érezte az időt a reformok véghezviteléhez.¹⁴

Az országgyűlés megnyitása és a királyi előterjesztések

Az országgyűlés megnyitása előtt ún. *előkészítő gyűlést* tartottak a rendek, ahol felkészültek a király fogadására. A király bevonulásának és a diéta megnyitásának programját a nádorhoz intézett királyi leirat, ún. *directorium* határozta meg. Vegyes bizottságokat választottak a király személys meghívására és fogadására, majd a palotába vonultak, ahol átvették a királyi *propositiókat*, amit a király – vagy jelenléte hiányában a királyi biztos adott át a nádornak. Tulajdonképpen a diéta a királyi propositiók átvételétől minősült megnyitottnak és ekkor kezdődhetek meg a tanácskozások.

1843. május 20-án tartott elegyes ülésen a személynök által felolvasott királyi előterjesztés III. pontja tartalmazta a királyi városok törvénykezési ügyét. Légyegében a reform a városi szervezet modernizálására és a választójog a kiterjesztésére, azaz a polgárára fogadás vagyoni cenzusának leszállítására, és a városok országgyűlési szavazatinak növelésére irányult.¹⁵

A két tábla közötti üzenetváltások

„A királyi előterjesztések mellett az országgyűlési tanácskozások többi tárgyát az ország kívánalmi és sérelmei (*postulata et gravamina Regni, postulata regnicolarum*) képezték.”¹⁶ Bár a királyi előterjesztésekkel az uralkodó meghatározta az országgyűlés főirányát, azaz a *tractatus diaetalis* folyamatát, de a szokás a rendeknek is biztosított kezdeményezési jogkört: előterjeszthették kívánságaikat (*postulata*) és

sérelmeiket (*gravamina*).¹⁷ A reformkorban a kívánatok már nem különültek el a sérelmekről, tehát az új törvények előterjesztését is gravamenként adták elő a rendek, amelyeket a kerületi üléseken (*sessiones circulares*) készítették elő.¹⁸

A két tábla egy egységes testületnek tekintette magát, ennek megfelelően egyszerre tartották nyilvános üléseiket, amelyeken egyazon tárggyal foglalkoztak, illetve értesítették egymást indítványaikról.¹⁹

A királyi előterjesztést követően a két táblának egyezsége kellett jutnia egymással, tehát a tulajdonképpeni *országgyűlési tanácskozás* a királyi propositio feletti vitával vette kezdetét. A 19. században jellemzően az alsótábla *országos ülése* elfogadta az előterjesztés tárgyalás alá vételét, majd a nem hivatalos *kerületi ülésein* megvitatták. A jelentősebb vagy szaktudást igénylő ügyekben *szakbizottságokat* állítottak fel, amelyek feladata az adott tárgykör részletes megvitatása és egy törvényjavaslat kidolgozása volt. Végül a kerületi ülésen jóváhagyott, *kerületi szerkezetnek* (*circularis redaction*) nevezett tervezetet az országos ülésen szavazásra bocsátották, ha azt a *tabula statum* nem hagyta jóvá, akkor visszaküldték a kerületi ülésnek, amennyiben elfogadták a felirati javaslat tervezetként *üzenet* (*nuntium*) formájában küldöttség vitte a felsőtáblára.²⁰

A magyar diéta két táblája közötti *üzeneteket* és *viszontüzeneteket* küldöttségek vitték, az alsótábla üzenetvivő küldöttségét az elnöklő személynek delegálta figyelve arra, hogy minden alsótáblán politikai joggal bíró csoport képviselve legyen.²¹ A küldöttség feje mindig egyházi személy volt. A felsőtábla delegációját a nádor nevezte ki, szóvivője általában egy prelátus volt.²²

A kerületi – nem hivatalos – ülésen való javaslat-előkészítési folyamat bevezetésének nagy szerepe volt az alsótábla térnyerésében és a reformkori diétán való súlyponteltolódásban, mivel ellensúlyozni tudta az uralkodópárti királyi

tábla köreiből vett országos ülési jegyzőket és ülésvezetést.

A szabad királyi városokról szóló előterjesztést, annak az alsótáblai elfogadását követően a kerületi ülések május 17-én kezdték tárgyalni és, mint a „*hongyülés fő feladata*” egy szakbizottság felállítása mellett döntöttek.²³ A szakdeputáció törvényelőkészítő munkálatain május 31-től négy hónapon át dolgozott az 1808. évi porosz városrendezési törvény alapulvételével.²⁴ A számos javaslat közül kiemelendő a városok belrendezése, az országgyűlési szavazatjog bővítésének kérdése és városok főfelügyeletének joga.

A szakbizottság azonban elkészült javaslatot azonban nem terjesztette a kerületi ülés elé, amíg a városok nem szereznek nagyobb súlyt az alsótáblai szavazás tekintetében, mivel bár a szabad királyi városoknak képviseleti jogok volt a diétán, de összesen csupán egy közös szavazattal rendelkeztek az országgyűlésen.²⁵ A városi követek kitartottak a „semmit rólunk nélkülünk” elv mellett és a javaslat előterjesztése helyett Bécsbe mentek, hogy érvényt szerezzenek követeléseinek. Bár a deputáció nem járt sikerrel, de jól példázza a rendszer rugalmasságát, miszerint a két tábla megegyezése nélkül is a király elé vihették az ügyüket. Végül szeptember 26. és december 9. közötti számos kerületi ülésen napirendre tűzték a szabad királyi városok kérdését.²⁶ A szeptemberi és novemberi eleji kerületi disputákon a városszerkezeti kérdésekről vitáztak. Cél volt a város közigazgatási területének kiterjesztése az ún. külvárosra, s ezáltal a polgárjog kiterjesztése az ott élő lakosok számára. Majd a szabad királyi városok országgyűlési szavazati joga került a középpontba. A tervezett harminckettőre emelte volna a szabad királyi városok számát, és ezzel párhuzamosan megduplázta volna minden vármegye szavazatát.²⁷

December 9-én megszületett az egyetértés a kerületi ülésen. A javaslatokat kinyomtatatta és a kerületi tábla elnöke által az alsótábla országos bizottsága elé terjesztették, ahol a közelgő karácsony miatt a városi reformok vitája a következő évre halasztották.²⁸

Az 1844-ben újra összeülő országgyűlés alsótáblájának országos ülésén február 3-án került felolvasásra a városügyi javaslat. Jól mutatja az alsótábla belső működési mechanizmusát, hogy február 5-én országos ülésen tárgyalta a ház a városok ügyét, majd másnap délelőtt újfent a kerületi ülésen kezdték a tanácskozást, hogy aznap délután országos üléssé átalakulva fejezzék be a napi diskurzust.²⁹ Ez a példa is arra enged következtetni, hogy az alsótábla belső ügyrendje viszonylagos kötetlenséget élvezett, mivel számos alkalommal megfigyelhető, hogy az országos ülés visszaalakul – nem hivatalos – kerületi üléssé, hogy azután újfent országos alsótáblai vitát tarthasson.

Az országgyűlés vegyes ülései

Az üzenetváltásokon alapuló rendszer nem az egyetlen módja volt a felső- és alsótábla közötti egyezség megszületésének. A megegyezés akár a két tábla közös, ún. *vegyes ülésén* (*mixta sessio*) is történhetett. Elegyes ülést tartottak abban az esetben, ha több üzenetváltást követően sem jutottak egyezsége, vagy amikor a királyhoz feliratot terjesztettek fel vagy a királyi leirat volt a

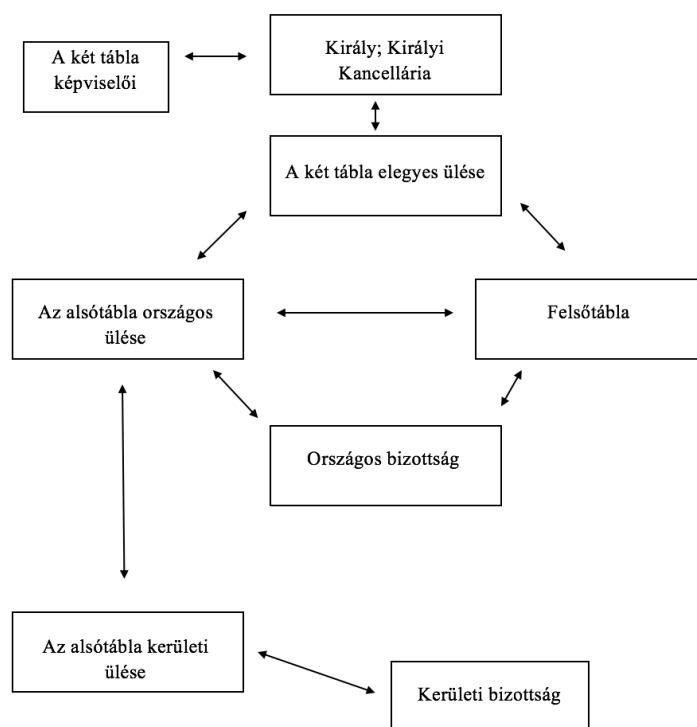
rendekkel közlendő. Vegyes ülés volt tartandó akkor is, amikor az országgyűlési végzéseket a nádor és a primás aláírta, valamint a szentesített törvények kihirdetésekor is, továbbá vegyes bizottságok kiküldetésekor és jelentésük megtételekor, valamint egyes ünnepélyes alkalmakkor.³⁰ A *mixta sessio* esetében a felsőtábla elnöke elnökölt a felsőtábla üléstermében.³¹

Február 8-án a diéta két táblája vegyes ülést tartott.³²

A felirat és a leirat

Megegyezés esetén a *felirat* szövegét (*repraesentatio*) a két tábla elegyes ülésén felolvasták, és aláírásra a király elé terjesztették. A feliratot a nádornak és primásnak kellett aláírásával ellátni, és ezáltal azért felelősséget vállalnia.

A király válasza *leirat* (*benigna resolutio*) formájában érkezett vissza. Az uralkodó általában a magyar udvari kancellária közvetítésével terjesztette elő leiratait, miután konzultált a birodalmi szervekkel – bár azoknak semmilyen



A rendi országgyűlések törvényalkotási modelljének szervezeti felépítése

jogköre nem volt a magyar diéta hatáskörében. Az uralkodónak lehetősége volt – akárcsak a főrendeknek az alsótáblával szemben – *helyeslő*, *módosító* vagy *elutasító* választ megfogalmaznia.

A feliratokat jellemzően már törvénycikk formájában terjesztették a király elé, aki ha azt elfogadta, akkor megtörtént a végleges *sentesítés* (*confirmatio*), amennyiben viszont a leirat elutasító választ tartalmazott, akkor elhalaszthatták vagy elvethették a kérdés tárgyalását, de jellemzően a törvényhozási folyamat, azaz a *tractatus diatealis* az elejétől újraindult, illetve ha a király észrevételeit a rendek nem fogadták el, akkor ismételten felírták.³³

Tehát amennyiben a két tábla elegyes ülésén felolvasott leiratot a rendek jóváhagyták, akkor a törvényhozási folyamat lezárult. Az országgyűlés képviselői és a kancellária tisztviselői véglegesítették a törvény szövegét (*decretum*).³⁴

1844 tavaszán a különböző ügyek tárgyalása között a táblák több alkalommal összeültek a királyi leirat ismertetése idejére.

Április 15-én országos ülés *üzenetben* megküldte a főrendeknek városok reformtervezetét. Április 22-én érkezett a *válaszüzenet*, melyben a felsőtábla engedményeket kért az alsótáblától, amelyre kompromisszumokkal teli *második üzenettel* reagált az alsótábla. Az újabb *viszontválasz* június 3-án érkezett meg. A továbbiakban újabb hét, – azaz összesen kilenc – üzenetváltás történt a diéta két táblája között 1843. május 27. és 1844. november 11. között.³⁵

Végül a főrendek nem járultak hozzá a szabad királyi városok reformjaihoz, mivel tartottak a városok befolyásának növekedésétől, így nem került sor a két tábla közötti megegyezésre, és a felirat király elé terjesztésére.

A szabad királyi városok reformja az 1843/44-es országgyűlésen törvénytervezet maradt.

Összegzés

Louis Eisnman az osztrák–magyar kiegyezésről szóló művében megjegyzi, hogy „a magyar országgyűlés belső szervezete és törvényalkotási eljárása a zavarosság modellje,”³⁶ de ahogy fenn is láthattuk megállapítható, hogy „országgyűlési procedúra a szokáson alapult, amelyet minden egyes újabb nemzedéknek saját magának kellett újraértelmeznie.”³⁷ Tehát a szokások képlékenységének volt betudható, hogy az országgyűlési eljárások folyamatosan változtak, fejlődtek az uralkodó és a diéta közötti erőviszonynak megfelelően. Az 1843/44-es országgyűlésen a több tucat törvényjavaslat közül csupán töredékük került elfogadásra, lett kihirdetve és lépett hatályba, mint ahogy azt a szabad királyi városokról szóló javaslat esetében is megfigyelhető. Azonban jelentőségük elvitathatatlan, mivel a reformtervek a polgári átalakulás irányába mutattak, túllépve az abszolutizmus reformkészségén.

Láthattuk, hogy az 1608. évi törvények kísérletet tettek a szokásokon alapuló országgyűlés törvényalkotási modell kodifikációjára.

Összességében megállapítható, hogy az 1608-as törvénykezést követő évszázad, s végül az 1790-es évek megfelelő táptalajnak bizonyultak és egy kitűnő munkamódszert dolgoztak ki, lehetővé téve az országgyűlés számára a résztvevők közötti mozgósítást és tapasztalatcserét, amelyből a 19. század első felének reformmozgalmai is kinőttek. S végül minden egyéni érdeket a közérdek alá rendelve megszülethessen 1848. március–áprilisában a parlamenti rendszer.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ II. Rákóczi Ferenc: Vallomások. Ford. Szepes Erika. Pécs, Alexandra, 2003. 60. o.

² MARCZALI Henrik: Az 190/91.évi országgyűlés. Budapest, 1907.18. o.

³ SZIJÁRTÓ M. István: A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés 1708–1792. Balaton Akadémiai Kiadás, Keszthely 2010. 32. o.

⁴ BÉRENGER, Jean - KECSKEMÉTI Károly: Országgyűlés és parlamenti élet Magyarországon. 1608–1918. Napvilág Kiadó, Budapest, 2008. 24–25. o.

⁵ SZIJÁRTÓ 2010. 46. o.

⁶ BÉRENGER - KECSKEMÉTI 2008, i.m. 226. o.

⁷ Uo.

⁸ Ha a nádor halálát követően –egy év elteltével sem– a király nem hirdette meg a diétát nádorválasztás céljából, akkor a tárnokmester kötelessége volt „*az országlakóknak a nádorválasztásra külön országgyűlést hirdessen és tegyen közzé*”, illetve az uralkodó távolléte esetén sürgős szükség – főként külső támadás veszélye – estén a nádornak úgyszintén megvoltak a jogkörei a diéta összehívásához. 1485. évi nádori cikkek, forrás: <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=866>. Utolsó letöltés ideje: 2017.09.30.; 1608. évi koronázás előtti III. törvénycikk. Forrás: <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=3107>. Utolsó letöltés ideje: 2017.09.30.; 1618. évi LX. törvénycikk. Forrás: <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=3308>. Utolsó letöltés ideje: 2017.09.30.

⁹ 1492. évi CVIII. törvénycikk. Forrás: <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=1063>. Utolsó letöltés ideje: 2017.09.30.

¹⁰ 1550. évi LXXIV. törvénycikk. Forrás: <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=2020>; 1608. évi koronázás előtti III. törvénycikk. Forrás: <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=3107>; 1687. évi II. törvénycikk. Forrás: <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4360>; 1715. évi VIII. törvénycikk. Forrás: <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4397>; 1741. évi V. törvénycikk. Forrás: <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4715>. Utolsó letöltések dátuma: 2017.09.30.

¹¹ 15. század közepétől rendszerint megjelölésre kerültek a diéta összehívásának okai és annak tervezett főtárgyai. A Habsburgok uralma alatt ez a gyakorlat szokássá erősödött, amire szükség is volt a követek útján történő képviselő elterjedése miatt, mivel a küldők (*committentes*) ún. követutasításokkal látták el delegáltjaikat, akik kötvé voltak a megkapott instrukciókhoz. Abban az esetben, ha egy követ nem rendelkezett az adott tárgykörben megfelelő utassal (*instructio*) az küldöttnek a delegálttól az ún. *anyautasítás* kiegészítését, azaz póttasítást kellett beszereznie. Igaz, hogy a követnek az utasítás nélkül, vagy annak az esetleg ellenében leadott szavazata is érvényes volt, illetve az országgyűlés határozatképessége szempontjából sem volt jelentősége, hogy instrukció nélkül vagy ellen voksolt a követ. KÉRÉSZY 1906., i.m. 10. o.

¹² 1715. évi XVII. törvénycikk. Forrás: <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4436>. Utolsó letöltés ideje: 2017.09.30.

¹³ VÖRÖS Károly: Az 143–1844. évi országgyűlés. in Magyarország történetét: tíz kötetben, 5/2. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 894. o.

¹⁴ Uo.

¹⁴ CSIZMADIA Andor: A magyar városi jog. Reformtörökvések a magyar városi közigazgatásban. Győregyházmegyei Alap Könyvnyomdája. Kolozsvár, 1941. o.

¹⁵ KOVÁCS Ferenc (szerk.): Az 1843/44-ik évi országgyűlés kerületi naplója. I–VI. Frank Társulat, Budapest, 1894. o.

¹⁶ KÉRÉSZY 1906, i.m. 19. o.

¹⁷ A sérelmek KÉRÉSZY meghatározásával: „a pozitív törvényszegések s jogsértések miatt emelt és azok orvoslását

sürgető kérelmek és indítványok voltak.” A sérelmeknek (gravamina) gróf Eszterházy Miklós nádor két fajtáját különböztette meg: a *király ígéreteiből* és a *törvényekből* származókat, majd Kossuth Lajos adta definíció szerint a sérelmek az „*érvényes törvények tiszteletben tartását kívánják, a kívánalmak pedig törvényes szabályozás megváltoztatását szorgalmazzák.*” KÉRÉSZY 1906, i.m. 23. o.; SALAMON Ferenc: Rendi országgyűléseink jellemzéséhez. In: Salamon Ferenc: Kisebbségi történelmi dolgozatok. Budapest 1889.; KECSKEMÉTI Károly: La Hongrie et le réformisme libéral. Problèmes politiques et sociaux (1790–1848). Róma, 1989.

¹⁸ EREKY István: Jogtörténelmi és közigazgatási tanulmányok I–II. (II.) Eperjes, 1914–1918. 35. o.

¹⁹ SZIJÁRTÓ 2010, i.m. 71. o.

²⁰ BÉRENGER, KECSKEMÉTI 2008. 227. o.

²¹ I. SZIJÁRTÓ 2010.50–51. o.

²² SZIJÁRTÓ 2010. 73–74. o.

²³ KOVÁCS 1894. I. 119–205. o.

²⁴ A választmány javaslata mellett további két javaslat is készült, tehát összesen három tervezet állt az alsótábla rendelkezésére a nyár végére: a legrészletesebb és kimunkáltabb a –hivatalos– bizottság által készített kilenc részből álló javaslat, emellett készült egy nem hivatalos tervezet a városi követek jóvoltából, illetve a harmadik, a hivatalos választmányhoz kiküldött városi követeknek a „kvázi különvéleményeként” megfogalmazott –ki nem nyomtatott– munka. CSIZMADIA Andor: A magyar városi jog. Reformtörökvések a magyar városi közigazgatásban. Győregyházmegyei Alap Könyvnyomdája. Kolozsvár, 1941. 139–154. o.

²⁵ A szokásjogra támaszkodva nagy vitákat generált, hogy a városoknak tulajdonképpen hány és milyen arányú szavazati joga van az országgyűlés alsótábláján. A gyakorlat azt mutatta, hogy bár a szabad királyi városoknak követküldési joguk volt, de összesen csak egy szavazattal képviselhetők álláspontjukat. Ezzel szemben a javaslat szerint a városok harminckét szavazattal bírtak volna egy meghatározott kvóta alapján. CSIZMADIA 1941, i.m. 154. o.

²⁶ A fenn említett időintervallum alatt összesen 56 kerületi ülésre került sor, amelyekből 12 alkalommal foglalkoztak a városok reformjával. I. KOVÁCS I–IV, 1894.

²⁷ KOVÁCS III, 1894, i.m. 301.

²⁸ Uo.

²⁹ KOVÁCS IV, 1894. 133. o.

³⁰ KÉRÉSZY 1906. 33. o.

³¹ 18. századtól a magyar diétán elsősorban nem a két tábla döntéshozatalának elősegítése céljából tartottak vegyes üléseket, hanem a fenn említett egyéb okokból. SZIJÁRTÓ 2010, i.m. 77. o.

³² KOVÁCS IV, 1894, i.m. 181–264. o.

³³ SZIJÁRTÓ 2010, i.m. 76. o.

³⁴ BÉRENGER - KECSKEMÉTI 2008. 225. o.

³⁵ KOVÁCS IV, 1894, i.m. 494–513. o.

³⁶ EISENMANN, Louis: Le compromis austro-hongrois de 1867. Párizs, 1904. 37. o.

³⁷ BÉRENGER - KECSKEMÉTI 2008., i.m. 224. o.

A magyar áru- és értéktőzsde története

Írta: SZABÓ ANDRÁS

A tőzsde Európában

A tőzsde olyan összpontosított piac, ahol rendszeresen a fennálló szokásoknak megfelelően, nyilvános áralakítással, meghatározott személyek köre úgy kereskedik a helyettesíthető árukkal, értékekkel, hogy azok nincsenek jelen a helyiségben és a tényleges átadás és fizetés a szokásoknak megfelelően később és máshol történik¹.

A tőzsde története két részre osztható: az árutőzsde és az értéktőzsde kialakulására. Az előbbiek már a XVI. században megjelentek, azáltal, hogy a piacon, vásárokon az áru nem volt jelen, csak a kereskedők állapodtak meg abban, hogy a megadott határidőre, megadott minőségű és mennyiségű terméket fognak leszállítani. Antwerpenben a kereskedők üzleteinek lebonyolítására egy hatalmas városi palota épült², ahol az áruk fizikai jelenléte nélkül működött a piac, ahonnan Amszterdamba került át a kereskedelem súlypontja a XVII. század elején.

A tőzsde Magyarországon

A gabonakereskedők Magyarországon már 1847-ben összegyűltek pesti kávéházakban, hogy ott vásároljanak, vagy eladjanak. 1860-ban egy osztrák császári pátens arra szólította fel a birodalom nemzeteit, hogy állítsanak fel egy áru- és értéktőzsdét annak érdekében, hogy jogszabályi keretek között folyjon az áruk és értékpapírok



Az egykori Tőzsdepalota épülete Budapesten

adás-vétele. Ez a felszólítás egyezett a kereskedelmi és iparkamara céljaival, ami egy értéktőzsdét akart létrehozni.

Az első magyar árutőzsde és értéktőzsde alapítása között a nyugat-európai példákhoz viszonyítva kevés idő telt el: 10 év (Hollandiában ez 91 év különbséggel zajlott). 1854-ben Gabonacsarnok néven jött létre az első árutőzsde, amit 1864-ben az értéktőzsde alapítása követett. Mindkét intézmény a Pesti-Lloyde társulathoz volt köthető.

A Gabonacsarnok a társulat alá volt rendelve, az értéktőzsde teljesen független volt tőlük és a kormányzattól is az alapítást követően³. Az ország vezetése felé csak az alapszabályát kellett benyújtania, de ezen kívül más befolyása nem volt a parlamentnek. Ez konfliktusokhoz is vezetett, ugyanis az árutőzsde nem tudott saját üzleti szokásokat kialakítani működésének tíz éve alatt, míg az értéktőzsde alapítását követően kialakította azt, majd ezt vette át a Gabonacsarnok. Később megállapodás is született a két intézmény között 1864 áprilisában, hogy az árutőzsde a szokásokat elfogadja (korábban ezt önként tette, nem megállapodás alapján).

A tőzsdebíróság rendtartását is átvette ekkor a korábbi alapítású intézmény, azonban két egymástól független bírói tanács jött létre. A tagsági díjat egységesen 12 forintban állapították meg személyenként, amit a két intézmény megosztott egymás között.

Az 1864-ben megkötött megállapodást a Gabonacsarnok felmondta. Ennek legfőbb oka a vezetők féltékenysége volt az értéktőzsde függetlenségére és arra, hogy a fél 11-kor nyitó tőzsde a 6-tól 12-ig nyitva tartó árutőzsde elől vette el a kereskedőket.

A szakadás miatt egy bizottságot állítottak össze, ami azt a feladatot kapta, hogy egyesítse a kettészakadt intézményeket. Mindkét korábbi

vezetőség hét-hét tagot delegált, hogy ők egyezzenek meg a feltételekről, mert a teljes közgyűléstől eredménytelen tárgyalásokat vártak.

A két intézmény 1868-ban egyesült, először Pest-Budai Áru- és Értéktőzsde néven, majd 1873-ban, amikor Pest-Buda felvette a Budapest nevet Budapesti Áru- és Értéktőzsdévé nevezték át. A külön helyiségek továbbra is fennmaradtak, de a nyitva tartás egységes lett: nyáron reggel 6-tól fél 12-ig, délután 2-től este 8-ig. Telente reggel 7-től délelőtt fél 12-ig, délután 2-től este 6-ig. A közös bizottmány tagjainak száma 30-ra nőtt és a bíróság is fennmaradt. Arról is megállapodtak, hogy új alapszabályokat fognak megfogalmazni⁴.

A tőzsde bizottmány 1879-ig működött az 1868-ban létrejött néven és formájában. 1864-ben a tőzsde bizottmánya csak 6 tagból, szükség esetén 12-ből állt. Ezt a létszámot emelték 1865-ben 18-ra, tagjait ekkor már titkos szavazással választották meg. Állami felügyeletet is kapott a tőzsde vezetősége az országfejedelmi tőzsdei biztos személyében.

1879-ben alapszabályt módosítottak melynek során a tőzsde bizottmányt átnevezték és tőzsdetanács lett belőle. A tagságot is megreformálták, amit az 1893-as alapszabály-módosítás tovább szigorított.

A tagság feltételei

A tagság feltételei a tőzsde működésének 84 éve alatt több változáson is átestek. A megnyitásakor annyi kritériuma volt, hogy feddhetetlen legyen a belépni akaró és férfi. Nők nem vehettek a részt a tőzsdei kereskedelemben egészen annak 1990-ben történt újranyitásáig.

1879-től megkülönböztették a tagokat, a látogatókat és az idegeneket. A tagoknak éves illetéket kellett fizetniük, ami 1865-ben lett bevezetve. A látogatók olyan cégeket képviseltek, amelyek főnökei tőzsdetagok voltak. Az idegenek pedig csak három napig látogathatták a tőzsdét a tanács engedélyével ingyenesen. 1893-ban tovább szigorították a feltételeket: legalább három éve egy egész tőzsdejegy birtokosának kellett lennie, illetve legalább egy éve budapesti kereskedőnek⁵.

Kereskedni csak a hites alkuszoknak, később csak a jogosított ügynököknek lehetett. Előbbi az 1875. évi kereskedelmi törvény által, utóbbi 1897. augusztus 1-jén alapszabály módosítással szűnt meg.⁶

1895-ben bevezették, hogy csak úgy lehet a tőzsde tagjává válni, ha 3 olyan pártfogó ajánlja a személyt a tagfelvételi bizottságnak, akik legalább 3 éve tagjai a tőzsdének. E döntéssel szemben lehetett fellebbezni a tanácshoz, de amennyiben elutasító határozatot hoztak, akkor 6 hónapig nem lehetett újra kérvényezni a felvételt.

1897-től szabaddá vált az alkuszi tevékenység 1900-ig, amikor feltétellé tették a budapesti lakhelyet, a magyar nyelv ismeretét és a két éves tőzsdei tagságot⁷. Ezen 1912-ben változtattak: törölték az alkuszok nyilvántartásából azokat, akik nem rendelkeztek budapesti lakhellyel és nem folytattak tőzsdei tevékenységet 6 hónapon keresztül.

A tőzsde szervezete

A tőzsde legnagyobb létszámú szerve a közgyűlés volt, ami minden év januárjában ült össze annak érdekében, hogy megválasszák a tőzsde bizottmány, majd a tőzsdetanács tagjait. Választójoga azoknak a résztvevőknek volt, akik legalább egy éve a tőzsde tagjai voltak. A közgyűlés határozatképességének feltétele az I. világháború előtt 70, utána pedig 100 fő jelenléte volt⁸.

A tőzsde bizottmányt, majd a tőzsdetanácsot a közgyűlés választotta meg. Feladatai közé tartozott az új tagok felvétele, kizárása, az üzletforgalom szabályozása, a szokások megállapítása, a tőzsdeügynökök kinevezése, az árjegyzésről való gondoskodás és az állandó választottbíróóság kialakítása. 1868 előtt 18 tagja volt, utána pedig 30, majd az 1893-as alapszabály-módosítással nőtt 40 főre a tanács⁹ létszáma.

Létrehozta egy igazgatóbizottságot, ami a tőzsdetanácsból vett át bizonyos feladatköröket. Ennek tagjai a tőzsdetanács elnöke, a két alelnöke, illetve 9-12 tőzsdetanács tag voltak. Az igazgatóbizottság feladatává vált a tagok és

látogatók felvétele, a fegyelmi hatóság, a bevételek behajtása, a kiadások kifizetése, értékpapírok lajstromozására és az árjegyzék készítésére tehettek javaslatot.

A tőzsdén kialakult segélyalap kezelését is az igazgatóbizottság vette át. Ez az elszegényedett alkuszok megsegítésének érdekében és mint nyugdíjalap jött létre. Az alkuszok nem számíthattak ekkor állami nyugdíjra, ami még csak kialakulóban volt, így saját nyugdíjalapot hoztak létre az időskori megélhetésük biztosítására. Az igazgatóbizottság határozatképességének 5 jelenlevő tag volt a feltétele¹⁰.

A tőzsdebíróság

Már az értéktőzsde megalapítása előtt is működött választott bíróság, ami a kereskedelmi ügyekben felmerülő vitás helyzeteket hivatott eldönteni az 1850. március 26-án kiadott pántens értelmében. 1861-ben a Gabonacsarnok bírósága is létrejött, amelyben 7 rendes tag és 6 póttag döntötte el a kereskedők vitáit¹¹. A tőzsdebíróságok állandóan működő különbíróságok voltak, amik öt tagú tanácsban ítélték, akik közül 2-2 tagot a felek választhattak. Az adott vita tanácsának elnökéről a 2-2 választott bíró döntött, azon 15 személy közül, akiket minden év elején a kereskedelmi kamara jelölt ki.

A különös bíróság által hozott ítéletben foglaltakat csak rendesbíróság által lehetett végrehajtatni, ugyanis ilyen jogköre a tőzsdebíróságnak nem volt. A felfolyamodás intézményét ismerte 1870 előtt. Ebben az esetben csak alaki sérelmek miatt lehetett az ügy újratárgyalását kérvényezni, amit a királyi tábla végzett¹². A jogorvoslat csak 1870-ben jelent meg, amikortól ügyvéd is képviselhetette a vitában álló feleket¹³.

1868-ban törvényt hoztak a polgári perrendtartásról. A törvény első fejezetében kimondta, hogy amit nem említenek abban a jogszabályban bírósággént, annak megszűnik a működéshez való jogosultsága – a jogszabály azonban nem rendelkezett a tőzsdebíróságokról. Ezt a hiányosságot 1869-ben egy törvényjavaslattal igyekeztek pótolni, ami 1870-

ben lépett hatályba¹⁴. Ennek a kieszközlésében a jogászok nyomása is szerepet játszott, ugyanis az 1868-as törvény előtt már nemcsak kereskedelmi ügyek kerültek a tőzsdebíróságok elé, ami az ő munkájukat csökkentette.

Az 1870. évi 2. törvénycikk azonban nemcsak a Pesti Áru- és Értéktőzsde bíróságát állította vissza, hanem minden termény, vagy gabonacsarnok visszakapta ezen jogát, amelynek 1868 előtt is volt igazságszolgáltatása.

Az 1881. évi perrendnovella meghatározott helyhez kötött folyamatosan működő bírósággént definiálta a tőzsdebíróságokat, amik a bírósági szervezet állandó, kiegészítő alkatrészévé váltak ezáltal.

Kísérletek a tőzsdén

Az árutőzsdén belül voltak kísérletek viszonylag önálló kisebb tőzsdék létrehozására. Ilyen volt a lisztőzsde, amit 1872. november 5-én hoztak létre, ez azonban nem vált be és alig bonyolított le forgalmat, aminek következtében 1873-ban már meg is szűnt¹⁵. Hasonló próbálkozás volt a bortőzsde létrehozatala is. A hetente megrendezésre kerülő borkiállítás sikerét látva határozták el a tőzsde bizottság tagjai, hogy állítsanak fel egy bortőzsdét az árutőzsdén belül. A meghatározott feltételeknek azonban nem tudtak eleget tenni, ugyanis a szükséges 80-90 kereskedő helyett csak 37-en jelentkeztek.

Az értéktőzsdén olyan papírokkal lehetett kereskedni, amelyeket a tőzsdetanács engedélyezett, ami bizonyos megbízhatóságot jelentett. 1867-ben lendült fel az értéktőzsde, amikor egyre több részvénytársaságot alapítottak. Ekkor a jegyzett részvények száma 28-ról 115-re emelkedett. Az államkötvények, részvények és sorsjegyek mellett, az I. világháború után már hadikölcsönkötvényt is lehetett jegyezni.

A tőzsde helyszínei

A budapesti tőzsde fennállása során három épületben folyt a kereskedelem. 1864 és 1872 között a Pesti-Lloyd társulat épülete, a Lloyd palota adott otthont a Gabonacsarnok és az értéktőzsde

tagjainak. Ezt azonban elég hamar kinőtte az alkuszok számának növekedése miatt az intézmény. Már nemcsak a nagytermekben, hanem a lépcsőn és a folyosón is zajlott az értékpapírok adásvétele, aminek a megakadályozásának érdekében költözött a szakirodalom által csak Újépületnek nevezett épületbe a Budapesti Áru- és Értéktőzsde. 1905-ben azonban már ezt is kinőtte a börze és emiatt új épületbe, a Tőzsdepalotába költözött¹⁶. Az áru és az értéktőzsde is ugyanakkora teret kapott azáltal, hogy szimmetrikus belső elrendezéssel épült fel az ingatlan. A szakirodalom kiemeli az építkezéssel kapcsolatban, hogy a tervezett 4,4 millió korona helyett, olcsóbban épült fel a tőzsde új otthona, amiben a tőzsde 1948. november 13-ig kisebb-nagyobb megszakításokkal működött.

A tőzsde a világháborúk alatt és után

Az I. világháború alatt a tőzsdét bezárták és az épületben kórházat rendeztek be, de a katonának be nem hívott alkuszok folytatták a kereskedést¹⁷. A fegyverletétel után 1919. március 21. és október 20. között újra zárva volt a tőzsde, ami az épületet is elvesztette erre az időre¹⁸.

A II. világháború alatt nem állt le az értékpapírok, illetve áruk adásvétele addig, ameddig a szovjetek

Budapestet körbe nem kerítették, amikor 1945 februárig újra bezárni kényszerült az intézmény. Ekkor a tőzsde életében zavaros időszak következett, ugyanis havi-kéthavi rendszerességgel zárt be vagy éppenséggel nyitott ki az árutőzsde¹⁹. A politikai változások eredményeként 1948. november 13-án azonban több, mint 40 évre megszűnt a Budapesti Áru- és Értéktőzsde működése, ami csak 1990. június 21-én nyitotta meg kapuit újra az alkuszok előtt. Ezalatt a 42 év kihagyás alatt a piacgazdaság-ellenes szocialista eszme sikeresen fordította az embereket az értékpapírok ellen a békekölcsön kötvények kibocsátásával.

1982-től azonban a vállalatoknak hitelre volt szükségük, ami miatt megalkották a kötvénytörvényt, ezzel részben hátat fordítva a piacgazdaság-ellenes felfogásnak. 1987-ben úgy nevezett tőzsdenapokat tartottak, mert szükség volt szervezett keretekre az értékpapírok adásvételéhez. 1989-re már heti háromszor tartották meg ezeket a napokat, amik a tőzsde újraindítását megelőző 7 éves előkészület egyik utolsó állomása lettek. Ezután az 1990-es újraindítását követően a tőzsde azonos formában, de más helyszínen folytatta és folytatja működését.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ MEZEY Barna: Magyar jogtörténet. Osiris Kiadó, Budapest 2007. 221. o.

² KORÁNYI G. Tamás: A Budapesti Áru- és Értéktőzsde története 1864-1948. Budapesti Áru- és Értéktőzsde, Budapest, 2014. 15. o.

³ FÉLEGYHÁZY Ágost: A budapesti tőzsde története 1864-1895. Budapesti Áru- és Értéktőzsde, Budapest, 1896. 26. o.

⁴ FÉLEGYHÁZY 1896. i.m. 29. o.

⁵ ENGEL 1914, i.m. 25. o.

⁶ ENGEL 1914, i.m. 40., 44. o.

⁷ ENGEL 1914, i.m. 46. o.

⁸ KORÁNYI 2014, i.m. 118. o.

⁹ FÉLEGYHÁZY 1896. i.m. 75. o.

¹⁰ FÉLEGYHÁZY 1896. i.m. 118. o.

¹¹ FÉLEGYHÁZY 1896. i.m. 134. o.

¹² ENGEL 1914, i.m. 217. o.

¹³ ENGEL 1914, i.m. 221. o.

¹⁴ FÉLEGYHÁZY 1896. i.m. 179. o.

¹⁵ FÉLEGYHÁZY 1896. i.m. 38. o.

¹⁶ KORÁNYI 2014, i.m. 155. o.

¹⁷ KORÁNYI 2014, i.m. 62. o.

¹⁸ KORÁNYI 2014, i.m. 67. o.

¹⁹ KORÁNYI 2014, i.m. 101. o.

Felvilágosult vagy barbár? –

A 18. századi magyar bíróságok és a büntető eljárásjog reformja

Írta: SZILÁDI PÉTER

A magyar bíráskodás és a törvénykezési szervezet viharos évszázadokon át jutott el mai formájáig, melynek talán legválságosabb időszaka a mohácsi vész és az azt követő évszázadok voltak. A háborúk, népi forrongások hatalmas zűrzavarhoz, s ezáltal törvénykezési szünetekhez vezettek. Mindezt jól példázza az 1650 és 1700 közötti teljes ítélkezési abszencia a központi bíróságok területén. A peres ügyek rendezésére természetesen kidolgoztak helyettesítő megoldásokat, melyek nagyrészt a vidéki bíráskodás körébe estek. Eme fórumok sajátos módon a hatásköri és illetékességi szabályok pontosítása nélkül, eljárásjogi hibákkal, jogsértő magatartással, igen gyakran korruptan, visszaélésektől dúskálva működtek, jogbizonytalanságot eredményezve. Nem meglepő tehát a társadalom általános ellenszenve és elégedetlensége, mely számos tényezőnek köszönhetően becsatornázódott a központi döntéshozatalba.¹

Nagyban hozzájárult tehát a reformkísérletekhez a II. Rákóczi Ferenc nevével fémjelzett szabadságharc, melynek következtében a Habsburg udvar szükségesnek látta a "hurok" szorításának enyhítését a Magyar Korona körül. Így III. Károly az 1722-23-as országgyűlésen meghozta az új törvénykezési szervezetet fundamentumaiban megváltoztató, a jogbiztonság alapvető követelményeit lefektető deklarációt, az 1723-as törvény-cikkeket. Ám azok lényegi részeinek ismertetése előtt érdemes megemlíteni a török kor bírósági-szervezeti problémáit.

A török elnyomás okozta problémák és ideiglenes megoldások

A fent említett problémák miatt teljes hatáskörű törvényszak (az ún. nagy oktáva) nem volt hirdethető törvényszünet idején. Helyette a XVI-XVII. században olyan ülőszakok alakultak ki, melyeken a curia csak szűkített hatáskörrel járhatott el.

Ilyen volt a *protonotáriális vándorbíráskodás*, a nagybírák ítélőmestereinek a curia keretei közül kivált, önállósult ítélkezése már a jelzett korszak előtt kezdett kialakulni, ám igazán jelentőssé csak a török elnyomás idején vált. Igen gyakori volt a helyi érdekeket is képviselő vármegyét, vagy a több megyét érintő ügyekben az illetékességi korlátok tisztázatlansága miatt ezeket megkerülő, a társadalomra terhes, költséges és megvesztegethető bíráskodás. A helyhez kötöttség hiánya okán egykoron tehát *vándorbírósnak* (*judicium ambulatorium*) is nevezték eme törvénykezési szervezetet, hiszen az ítélőmesterek előbb a peres felek meghívására, majd saját kezdeményezésből jártak be az országot.²

A *compromissionalis bíráskodás* keretein belül az előzőekkel ellentétben maga a curia, vagy annak tagjaiból, vagy más bírótársakból alakított tanács a felek megegyezése (*compromissuma*) alapján, mint választott bíróság jártak el. Fontosak voltak a szigorúan meghatározott feltételek, így a perorvoslat kizárása, ekképpen a konszenzusosan kiválasztott bíró ítéletének abszolút legitimitása.³

A korszak nemesei vagy épp patríciusai szempontjából igen veszedelmes, s méltán gyűlölt törvénykezési fóruma a *delegált bíróságok* (*processus comissionalis*) szervezete volt. Az akkori magyar törvény a felségsértés büntetnének tárgyalását az országgyűlés elé utalta, ám az abszolutizáló Habsburg udvar e szerv megkerülésével indított politikai büntetőperekben létrehozta az említett testületet, ahol szabadon érvényesülhettek az újjáéledő római és császári jog szigorú rendelkezései. Az uralkodó saját híveiből összeállított bíróságának ítéletei ellen még jogorvoslatra sem volt lehetőség.

Ilyen volt például az eperjesi vésztörvényszék, mely 1687. március legelejétől néhány hónapig fennálló bíróság volt, amelyet Antonio Caraffa császári tábornok vezetett. Nem titkolt célja volt a Thököly-féle mozgalom felszámolása. A vésztörvényszék működése során koholt vádak alapján a perbe fogott huszonnégy nemes urat és gazdag városi polgárt kivégezték, illetve százakat kegyetlenül megkínóztak.⁴ Ezt az áldatlan állapotot a Rákóczi-szabadságharc hatására végül az 1715:17. tc. szüntette meg, mely eltörölte a delegált bíráskodást és a még végre nem hajtott ügyekben megakadályozta a kivégzéseket.⁵

Hamarosan az előzőeket kiegészítve létrejött a *kamarai ítélkezés* is. Előbb a felségsértési perek kincstár-gyarapítási célzatát elősegítő pozsonyi és szepesi kamara járt kézre. Mindez az eddigi hatáskörük jelentős kiszélesedéséhez járult hozzá, hiszen többek között a visszahódított területeken a rendi törvényhatóságok megszervezéséig a polgári és büntető bíráskodást is a kamarai adminisztrátorok vonták magukhoz.⁶

Nemsokára a töröktől visszaszerzett területek (jogtalan) eltulajdonítására létrehoztak egy újabb törvénytelen szervezetet, a *Neoacquistica Commissio*-t (1688).⁷ Akik birtokukra jogcímüket igazolni nem tudták, vagy akik a fegyveradót nem fizették meg, azoknak az uradalmuk a kincstárra szállott. Az elkobzott birtokokat pedig az udvarhoz hű tisztségviselőknek vagy katonatiszteknek adományozták. Többek között ezek a tényezők is hozzájárultak az országos elégedetlenséghez, s a Rákóczi-szabadságharc küzdelmeihez, majd pedig megelőlegezték a reformpolitika kialakítását.

Az 1723. évi bírósági reform

A szabadságharc és a hosszú török elleni viaskodás immáron a XVIII. század elejére kezdtek lecsitulni. A Habsburg-abszolutizmus is hajlott a kiegyezésre a rendekkel, így születhetett meg III. Károly elhatározása a magyar jogszolgáltatás megújítása érdekében. Ennek keretein belül feladatuk volt megtisztítani a jogéletet a korrupciótól, visszaélésektől, valamint függetleníteni az ítélkezést az állami

adminisztrációtól. Végül pedig felszámolni a hosszú törvénykezési szüneteket, a vidéki és központi bíráskodás felborult egyensúlyát, egyértelműsíteni a hatásköri és illetékességi szabályokat illetve kijelölni a fellebbviteli utakat és lehetőségeket. Ennek az igénye már az 1715. évi országgyűlésen is felmerült, ahol többek között a *Neoacquistica Commissio* működésének korlátait (1715:10. tc.) és a vándorbíróságok ítélkezésének addig tisztázatlan hatáskörét próbálták meg rendezni (1715:28. tc.). A részletes közigazgatási reform kidolgozása érdekében azonban létrehozták a *jogi bizottságot* (*Systematica Commissio*), mely az 1722-23. évi országgyűlésre el is készítette javaslatát. Az ebből megvalósult rendelkezések közül a legfontosabbak közé tartozik a királyi curia átszervezése, a protonotárius törvénykezés megszüntetése, s a helyébe a négy kerületi tábla felállítása.⁸

A *királyi curia* a változtatások értelmében elvesztette oktavialis jellegét és rendszeresen ülésező, rögzített hatáskörű felsőbíróság lett, mely két tagozatból, a *hétszemélyes és a királyi táblából* állt, s székhelye átkerült Pestre.⁹

A *hétszemélyes tábla* (*tabula septemviris*) az 1723:24. tc. értelmében állandó törvénykező fórummá vált, megváltozott a szervezete, az eredeti hétről tizenötre emelkedett tagjainak száma. Hús fő- és közrendű ülnökkel ítélkezett, elnöke a nádor, akadályoztatása esetén az országbíró volt, s kizárólag fellebbezési jogkörrel rendelkezett. Ítéletei jogerősek és végrehajthatóak voltak, azokat még a királyhoz sem lehetett fellebbezni.¹⁰

A *királyi tábla* (*tabula regia judicaria*) hatáskörébe tartoztak a vármegyei hatáskört meghaladó ügyek, továbbá a vármegyei törvényszéktől, vajdai, báni bíróságoktól fellebbezett jogviták. A bírósági reform után elnöke a személynök, tagjai két főpap, két mágnás, az alnádor, alországbíró, négy ítélőmester, a királyi ügyész és az ülnökök voltak. Ez a fórum döntött a hűtlenségi, felségsértési perekben, továbbá azon elsőfokú ítéletekről, amelyeket a báni táblán, a tárnoki széken és a vármegyei bíróságokon hoztak. Az itt született döntésekben jogorvoslatot a hétszemélyes tábla nyújthatott.¹¹

A hierarchiában közvetlenül a királyi tábla alatt helyezkedtek el a *kerületi táblák*¹², melyeket az 1723:30. tc. iktatott be az ítélőmesterek korábbi vidéki jogszolgáltatási tevékenységét felszámolva. A négy kerületi tábla Nagyszombaton, Kőszegen, Eperjesen, Nagyváradon, majd Debrecenben ülésezett. Elnökön kívül öt vagy hat rendes és több számfeletti ülnökből álltak. A bíróság első fokon járt el, ide tartoztak a nemesi jogállásúak kisebb értékű adóssági, a több vármegye területén fekvő ingatlanokkal kapcsolatos jogviták, az özvegyi jog, hitbér stb. iránti perek. Ítéletei ellen a királyi táblához lehetett fellebbezni.¹³

A vármegyei bíráskodásban azonban csak kisebb változások történtek. A nemesi autonómiát és ellenállást jelentő megyék ekkor még igen hangsúlyosan olvastották egybe a hatalmi ágakat. Azonban a közép- és alsófokú bíráskodás színterén egyre nagyobb mennyiségű ügygel kellett szembesülniük, melynek eredményeként a *megyei törvényszékből* (*sedria, sedes judicaria*) kivált a külön büntető sedira, s mint alsóbbfokú megyei bíróságok, kialakult az alispáni és szolgabírói ítélőszék. Az *alispáni széken* (*sedes vicecomiti*) az alispán bírótársaival ítélkezett magánjogi perekben, kisebb hatalmaskodási és becsületsértési ügyekben, ám büntető jogköre nem volt. A *szolgabírói szék* (*forum iudicium, forum pedaneum*) a XVIII. századra állandósult legalsóbb fokú megyei ítélkező fórum, melyen a szolgabíró mondott ítéletet jórészt kisebb értékű magánjogi perekben. Fellebbezni a sedriához lehetett.¹⁴

Az *úriszék* és a *falubíró* ítélkezése a legalacsonyabb szintű törvénykezési fórum a kialakított hierarchikus rendszerben. Előbbi a XVI- XVII. század folyamán még a földesúr elnökletével a saját uradalmán található jobbágys feletti jogszolgáltatási testület volt, mely az uralkodó által ajándékozott privilégiumlevéllel akár *ius gladii*-vel is rendelkezhetett. Természetesen a jogorvoslat lehetősége teljesen kizárt volt. A XVIII. századra viszont az úriszék ítélete fellebbezhetővé vált a megyékhez, sőt II. József korára elvileg egy jobbágy polgári perei egészen a királyi curiáig is felmehettek.¹⁵

A büntető- és büntető-eljárásjog fejlődése a 18. század elején

A szatmári béke új korszakot nyitott a magyar büntetőjog történetében. A szabadságharcot megtorlások elmaradása, a mindenkire kiterjedő amnesztia békét hozott az országra. A nemesek is kezdtek egyre nagyobb bizalommal közeledni az új uralkodóhoz.

Így az enyhülési politika keretein belül III. Károly a hűtlenség nagyszámú esetét meggritkítva, csupán kilenc cselekményre tartotta fenn (1723:9. tc.), s a többit a hatalmaskodás körébe helyezte át (1723:10-12. tc.). Ezáltal megváltozott a büntetések rendszere, nagyban az enyhülés felé mutatott az új irányvonal.¹⁶

A büntetőjog rendszere azonban ekkor jelentősen különbözött a maitól, tudniillik az akkoriak a bűncselekmények csoportosítását a büntetés oldaláról közelítették meg, így a *hűtlenség* (*nota infidelitas*) a fő- és jószágvesztéssel fenyegetett cselekmények közé tartozott. Rendkívül szerteágazó, egymáshoz legfeljebb csak részben kapcsolódó tényállásait ugyanis a halálbüntetés és a teljes vagyonvesztés kötötte össze. A fennmaradó összegből csak a büntett elkövetése előtt született gyermekeknek származhatott osztályrésze, a többit a kincstár birtokolhatta. Az ide tartozó bűncselekmények felsorolásánál a Tripartitum előírásait kell alkalmaznunk, melyre III. Károly is többször hivatkozott saját rendelkezéseiben. Ekképpen ide tartozott a felségssértés, az ország elleni bűncselekmények, eretnkség, oklevél- és pénzhamisítás és terjesztés, stb. A főbenjáró ítélet azonban a *nagyobb hatalmaskodást* (*actus maioris potentiae*) szankcionálta. A nagyobb hatalmaskodás esetei a nemes házának megrohanása, nemes birtokainak elfoglalása, nemes letartóztatása, megsebesítése, megverése vagy megölése voltak, melyek tehát III. Károly utasításának köszönhetően meggyarapodtak.¹⁷

Azonban összegzésként leszögezhetjük, hogy „a *hűtlenség és a hatalmaskodás határainak felbontása, a büntettek átsorolása gyengítette a középkori cselekménycsoportosítás erejét, s*

megelőlegezte a büntetőjog teljes közjogiasodásának folyamatát” (Mezey Barna)¹⁸.

A reformok értékelése

A törökkel folytatott háborúk vagy épp a népi forrongások hatalmas felforduláshoz, s ezáltal elégedetlenséghez vezettek, melyek a Rákóczi-szabadságharcban csúcsosodtak ki. Az 1711-ben magyar trónra lépő III. Károlyra tehát nagy felelősség hárult, konszolidálni kellett az államirányítást. Ám a már oly sokszor említett országgyűlés után is az érdeklődés előterében maradt a magyar jogszolgáltatás kérdése. Hamarosan megszülettek a bíróságok hatáskörét szabályzó 1729. évi articulusok, vagy a Mária

Terézia idején, 1769-ben kiadott Planum Tabulare, mely curiai döntvények összeállításaként jött létre.¹⁹ A további részleges változtatások azonban nem tudtak sokat módosítani a helyzeten, immáron nem külső, háborús hatások, hanem belső problémák akadályozták a törvénykezést. Jóllehet a század eleji reformok szükségesek voltak, a jogszolgáltatási rendszer azonban megragadt a feudális rend keretei között, mely hamarosan elmaradottságról, korszerűtlenségről tett tanúbizonyságot. Bár II. József radikális reformokkal fordult a bírósági rendszer felé, az igazi áttörést a kormányzat, még ha ideiglenesen is 1848-ban, majd véglegesen 1869-ben hozott a már modern, polgári szemléletű rendszerével.²⁰

Jegyzetek és hivatkozások

¹ MEZEY Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Budapest, 2003, Osiris Kiadó. 186. o.

² BÓNIS György - DEGRÉ Alajos - VARGA Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története. Zalaegerszeg, 1996, Zala Megyei Bíróság - Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete. 85. o.

³ MEZEY 2003, i.m. 191. o.

⁴ TARIÁN M. Tamás: 1687. március 3. Megkezdzi működését az eperjesi vésztörvényszék. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1687_marcius_3_megkezd_mukodeset_az_eperjesi_vesztorvenyszek/ (Letöltés ideje: 2017. 04. 29.)

⁵ BÓNIS - DEGRÉ - VARGA 1996, i.m. 87. o.

⁶ BÓNIS - DEGRÉ - VARGA 1996, i.m. 88. o.

⁷ BÓNIS - DEGRÉ - VARGA 1996, i.m. 88. o.

⁸ BÓNIS - DEGRÉ - VARGA 1996, i.m. 90. o.

⁹ BÓNIS - DEGRÉ - VARGA 1996, i.m. 111. o.

¹⁰ Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék: Hétszemélyes tábla. <http://majt.elte.hu/Tanszekek/Majt/Magyar%20JogtorteNET/>

magyarazatok/hetszemelyestabla.htm (Letöltés ideje: 2017. 04. 29.)

¹¹ Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék: Királyi tábla. <http://majt.elte.hu/Tanszekek/Majt/Magyar%20JogtorteNET/magyarazatok/kiralyitabla.htm> (Letöltés ideje: 2017. 04. 29.)

¹² Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék: Kerületi tábla <http://majt.elte.hu/Tanszekek/Majt/Magyar%20JogtorteNET/magyarazatok/keruletitabla.htm> (Letöltés ideje: 2017. 04. 29.)

¹³ BÓNIS - DEGRÉ - VARGA 1996, i.m. 106. o.

¹⁴ BÓNIS - DEGRÉ - VARGA 1996, i.m. 100-101. o.

¹⁵ MEZEY 2003, i.m. 195-196. o.

¹⁶ MEZEY Barna (szerk.): Magyar jogtörténet. Budapest, 2007, Osiris Kiadó. 275. o.

¹⁷ MEZEY 2007, i.m. 292. o.

¹⁸ MEZEY 2007, i.m. 275. o.

¹⁹ BÓNIS - DEGRÉ - VARGA 1996, i.m. 91. o.

²⁰ BATÓ Szilvia: Adalékok a bírósági igazgatás 1848 előtti történetéhez. In: Jogtörténeti szemle, 2011/2. sz., Budapest. 15. o.

FILMAJÁNLÓ

Az igazság ára /
The Lincoln Lawyer

amerikai krimi • 2011

[Ajánlja: Kovács Ákos]

Mindenkinek van egy elképzelése arról, hogy miként dolgozik egy ügyvéd. Nagy iroda modern, vagy éppen klasszikus bútorokkal, kellemes mosolyú ügyfélfogadó titkárnő, sürgő-forgó jogi asszisztensek és ügyvédjelöltek, mindig elfoglalt, komoly arcú ügyvédek töltik meg élettel és produktummal a munkaidőt. Nem így az e havi számban megnézésre kínált filmben. Az igazság árában Michael „Mick” Haller (Matthew McConaughey) egy koromfekete 1986-os Lincoln Town Car-ból kel a Los Angeles-i alvilág legsötétebb bárányainak védelmére. Sofőrjével járják az utcákat, és a nem mindennapi iroda hátsó ülésén dolgozva születnek a tényvázlatok, zajlik a jogi kutatómunka, illetve a megszámlálhatatlanul sok telefonhívás. A jellemzően piti bűnözők védelmére specializálódott ügyvédet váratlanul egy Beverly Hills-i tipikus „gazdag srác” keresi meg, a vád emberölési kísérlet. A látszólag végtelenül egyszerű ügyért egy rakás pénzt kínálnak – melyik ügyvéd is utasítana vissza egy ilyen ajánlatot? Mick is elfogadja, ám hamarosan rájön, hogy nem is csinált olyan jó üzletet, mikor „csontvázak kezdenek kipotyogni a szekrényből”. A védői munka halálos hajszává alakul át, az ügyvéd váratlanul szembetalálja magát lelkiismeretével, továbbá meg kell küzdenie ügyfelével, aki mesteri manipulátornak bizonyul. A film ideális kikapcsolódás egy hosszú egyetemi hét utáni péntek estére, két óra tömény izgalom garantált borzongással a végén.



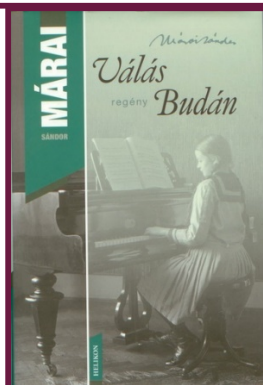
KÖNYVAJÁNLÓ

Válás Budán

Kisregény • 1935 • Márai Sándor

[Ajánlja: Sall Zsófia]

Márai Sándor 1935-ben megjelent regénye egy tipikusnak mondható jogász hivatásba enged betekintenünk. A központi szereplő, Kőmíves Kristóf komoly tekintélynek örvendő bíró, biztos, nyugodt családi háttérrel. Váloperekben hivatott dönteni, s egyik nap két ismerősenek nevét pillantja meg egy aktában. Egy volt gimnáziumi osztálytársának és egy korábbi – még házassága előtti – kedvesének nevét. Másnap őket kell törvényesen elválasztania. A váratlan fordulatot az hozza, amikor a régi ismerős este felkeresi a bírót, s számot ad felesége halálának körülményeiről. A történet a szerelemmel, a házassággal és az összetartással kapcsolatban felmerülő kérdéseket boncolgatja, különböző értékeket, látásmódokat ütköztetve, miközben a szinte hitében is megingatott bíróról kiderül, közvetlen érintettje az ügynek. A regény leforgása mindössze egy nap, nem is a cselekményszál áll a középpontban, hanem a monológokban hosszasan részletezett gondolatok. Meglehet nem kifejezetten könnyű olvasmány, de az évkezdéshez pont ideális kikapcsolódás, megfűszerezve Márai elegáns, elmélkedő stílusával.



Bemutakozik a MÁJT TDK

Írta: BARKÓCZI DÁVID, NAGY VIRÁG ESZTER

Kedves Hallgatótársaink! Ebben a rövid összefoglalóban arra vállalkozunk, hogy bemutassuk Nektek a Magyar Állam- és Jogtörténeti Diákkör szakmai tevékenységét és közösségi életét, ezáltal bátorítva Titeket a csapatunkban való minél aktívabb részvételre.

Az egyre növekvő hallgatói létszám következtében meglehetősen nehéz megtalálni az egyetemen azt a közeget, amely egyaránt ösztönöz minket tudományos fejlődésre és biztosít számunkra otthonos környezetet. Erre kínálnak számotokra megoldást Karunk tudományos diákkörei, így az alkotmány- és jogtörténet iránt érdeklődő hallgatók számára a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákköre (MÁJT TDK). A TDK több mint harminc éves múltat tekint vissza, s az első éves hallgatók körében nagy népszerűségnek örvend. Közösségünk két okból is speciális helyzetben van: egyrészt az elsőéves hallgatók velünk találkoznak először egyetemi tanulmányaik során, így meghatározó elemei vagyunk a tudományos diákkérettel kapcsolatos kép kialakításában, másrészt a tantárgy alapozó jellege és kétszemeszteres oktatása behatárolja az általunk megszólítandók körét.

Rendszeres, szerdánként 18 órakor kezdődő üléseink alkalmával érdekes és sokszor tanulságos előadásokat hallgathattok, illetve lehetőségek nyílnak a kar oktatóival, valamint a szakma legjelesebb képviselőivel való személyes megismerkedésre, konzultációra és kötetlen beszélgetésre. Programjaink keretében nem csupán átfogó ismereteket szerezhettek, hanem az alkotmány- és

jogtörténet olyan részterületeivel is megismerkedhettek, amelyekre nem nyílnak lehetőségek az egyetemi oktatás tantervi keretei között. Hagyományos szerdai alkalmainkon kívül gyakran szervezünk tanulmányutakat és látogatunk el különböző büntetés-végrehajtási intézetekbe, így az e alkalmakon való részvétellel nem csupán elméleti, hanem gyakorlati ismereteket is bővíthettek.

Csapatunk örömmel segíti az olyan lelkes hallgatókat, akik egy-egy területtel áthatóbban kívánnak foglalkozni, emellett lehetőséget biztosítunk nekik tudományos cikkeik, valamint kutatási eredményeik a folyóiratunkban való megjelentetésére. A bátrabbak minden évben próbára tehetik tudásukat a YOU MÁJT WIN tanulmányi versenyen, amely idén tavasszal immáron kilencedik alkalommal került megrendezésre. Azok a magyar alkotmány- illetve jogtörténet tárgyakat teljesített tanulók, akik mélyebben szeretnék elkötelezni magukat a Tudományos Diákkör mellett, s aktív tagjává kívánnak válni egy összetartó, baráti társaságnak, azok minden év szeptemberében benyújthatják jelentkezésüket a tanszék demonstrátori pozíciójára.

A Magyar Alkotmány- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákköre szeretettel vár minden érdeklő hallgatót a **szerdánként 18 órától** kezdődő ülésein. Ha fél éves programunkkal vagy a TDK-val kapcsolatban bármilyen kérdésed van, írd bátran a majtdk@icloud.com e-mail címre, vagy keress minket a MÁJT TDK Facebook-oldalán.

Figyeld programjainkat és a Joghistória aktuális számával kapcsolatos információkat az ÁJK A és B épületének hirdetőtábláin, valamint a TDK és a Joghistória hivatalos Facebook-oldalán!

Tanulj a felhőkarcolók városában! – Beszámoló egy Rotterdamban töltött Erasmus-félévről

Írta: BARKÓCZI DÁVID



A 2016/17-es tanév tavaszi félévében lehetőségem volt az Erasmus+, valamint a Campus Mundi mobilitási program keretében 1 félévet Hollandiában, a Rotterdami Erasmus Egyetemet tölteni. Ebben a cikkben szeretném Veletek az ezzel kapcsolatos élményeimet és tapasztalataimat megosztani azzal a reménnyel, hogy sikerül számotokra kedvet csinálom valamely mobilitási programban való részvételre, illetve, hogy a Hollandiát célországként választók számára adhatok néhány hasznos és praktikus tanácsot. Meggyőződésem, hogy a mobilitási programban való részvétel és az annak során szerzett tapasztalatok fordulópontot jelentenek minden hallgató életében, szakmai és nyelvi ismereteik és tapasztalataik gyarapodásában, illetve személyiségük fejlődésében egyaránt. 6 hónapos tanulmányutam alatt olyan maradandó élményekben volt részem, és olyan hasznos ismereteket szereztem, melyek alapján visszagondolva fel sem merül bennem az a kérdés, hogy újra pályáznék-e.

A Rotterdami Erasmus Egyetem

Az első napon az orientációs program után bejártam a hatalmas és modern kampuszt, s csodálkozva szembesültem az itthoni és a hollandiai egyetemek fejlettségi szintjének és felszereltségének különbségeivel. A Rotterdami Erasmus Egyetem a városban két óriási kampusszal rendelkezik, az egyik az orvosi (Erasmus MC), míg a másik (Campus Woudestein) a többi karnak együttesen ad helyet. A Woudestein-kampuszon leginkább a jogi kar (Erasmus School of Law) tavaly átadott épületét, a Polak Buildinget szerettem meg. Amellett, hogy a Rotterdami Egyetem többi épületéhez hasonlóan látványban a megszokott egyetemi épületektől eltérő módon, egészen újszerű és futurisztikus elemeket mutat, funkciójában is rendkívül gazdag. Az épület üvegfalú tantermeiből elképesztő látvány tárul Rotterdam néhány fő nevezetességére - az Erasmus-hídra, a World Trade Centerre (Beurs) és a felhőkarcolónegyedre -, az órákon ülve így teljesen más világban éreztem magam az otthoni belvárosi, szűk és zajos előadótermekhez képest. A Polak Building tökéletes hely a tanulásra és az órák közötti pihenésre és kapcsolatépítésre, nagyon előnyösnek tartom, hogy szinte minden olyan dolog egy épületben elérhető, amire egy

hallgatónak szüksége lehet. Az épületben a tantermeken kívül megtalálható a kari könyvtár, rengeteg tanulásra és kutatásra szolgáló, illetve közösségi tér, írószobák és tankönyvbolt, nyomda, szupermarket, fodrász és természetesen a Hollandiában elmaradhatatlan biciklibolt. Az épület mögött egy gyönyörű tó kapott helyet szökőkutakkal és hattyúkkal, körülötte éttermek és kávézók, melyek teraszai jó időben mindig tele vannak hallgatókkal, így a rotterdami campus igazán életteli és mozgalmas.

A holland oktatási rendszer

Hollandiában az egyetemi félév felépítése és szerkezete jelentősen eltér a magyarországitól. Egy tanév hasonló módon két szemeszterre bomlik, azonban az egyes félévek ún. blokkokra oszlanak tovább. Egy félév három blokból áll, ezek hossza kb. másfél-két hónap, melyeket minden blokk végén egyhetes vizsgaidőszak követ. Blokkonként maximum két tárgy vehető föl, azonban a kurzusok az itthoninál jóval intenzívebbek, általában heti három nap, napi kettő-három órában kerülnek oktatásra. Egy tanóra típusa lehet előadás, szeminárium, illetve workshop. Utóbbi a hazai felsőoktatási rendszerben szinte ismeretlen, a szeminárium vagy gyakorlat azon interaktív fajtáját jelenti,

amikor a hallgatók készülnek fel és tartanak előadásokat, bírósági szimulációkat (moot court), vitákat stb. A szorgalmi időszakban a hallgatóknak minden órára alaposan készülni kell, a kötelező irodalom (tankönyv) mellett számos cikket, tanulmányt kell elolvasni, emellett hétről-hétre beadandó feladatokat készítenek. A magyarországi rendszertől eltérően ugyanazon tárgyból nincs külön előadás-, illetve szemináriumi vagy gyakorlati jegy, hanem minden komponenst figyelembe véve születik meg a végső érdemjegy. Ez az osztályzat nemcsak a vizsgán elért pontszámokat tükrözi, hanem előre meghatározott arányban magában foglalja a beadandó dolgozatok, egyéni vagy csoportos előadások stb. eredményeit is (pl. vizsga 50%, beadandó dolgozat 25%, előadás meghatározott témából vagy moot court 25%). Meglátásom szerint Hollandiában az egyetemi tanév beosztása jóval előnyösebb az itthoninál. A kurzusfelvételi maximummal elkerült túlterheltség lehetővé teszi, hogy a hallgatók egy-egy tárggyal mélyebben megismerkedjenek, az alaposabb ismeretek pedig megkönnyítik az egy-egy területre történő összpontosítást és specializációt. A tanév közben teljesítendő egyéni feladatok nagyban növelik az önállóságot, ezzel egyidejűleg a csoportfeladatok fejlesztik a

csapatban való munka készségét. Ezenkívül a holland rendszer kerüli a fölösleges, használhatatlan ismeretek számonkérését, és sokkal inkább a megszerzett tudás gyakorlati használatára épül. További előny, hogy az egyhetes vizsgaidőszakban nem jelentkezik annyi stressz, idegesség és kimerültség, ezáltal a hallgatók könnyebben megőrizhetik a tanulmányaik és magánéletük közötti kiegyensúlyozottságot.

A külföldi részképzések egyik nagy előnye, hogy olyan területeket ismerhetünk meg, amelyre Magyarországon nincs lehetőség, illetve a saját egyetemünkön oktatott tárgyak nemzetközi vonatkozásait is tanulmányozhatjuk. Ezáltal tudásunk sokkal többértékvé és értékesebbé válik, emellett elképzelhető, hogy pont külföldön találjuk meg azt a tudományterületet, amellyel a későbbiekben foglalkozni szeretnénk.

Nyelvtudás és nyelvhasználat

Az első néhány angol nyelvű óra rendkívül szokatlan volt számomra, hiszen előtte még soha nem hallgattam idegen nyelven előadásokat, és tudományos közegben sem kellett megszólalnom angolul. A hollandok rendkívül magas szinten beszélik az angol nyelvet, a Rotterdami Erasmus



A rotterdami Erasmus-híd és a De Rotterdam felhőkarcolók

Egyetemen a mesterképzések jó része is csak angol nyelven érhetőek el, így a kiutazó hallgatóknak a mobilitási programban való sikeres részvételhez minimum erős középfokú nyelvtudás szükséges. A középfokú nyelvvizsga megszerzése vagy a nyelvismeret felfrissítése mellett lehetőség szerint a kiutazónak javaslok elvégezni a program megkezdése előtt valamilyen jogi szaknyelvi kurzust is, hiszen még az általános felsőfokú nyelvtudás sem garantálja a jogi szakszavak és kifejezések megértését. Nekem idő hiányában nem volt lehetőségem szaknyelvi kurzusra járni, de meglátásom szerint megfelelő idő ráfordításával az első néhány hónapban elsajátítható az angol jogi szaknyelvi alapszókincs, az idő haladtával pedig szépen megtanulható az egyes tanulmányozott jogterületek szókészlete is. Az angol nyelvű oktatáshoz a kezdeti nehézségek ellenére hamar hozzá lehet szokni, s úgy gondolom, a nyelvi megértés mint sikerélmény nagy önbizalmat tud adni a hallgatóknak. A félév kezdetén kisebb beadandó feladatok elkészítésén, illetve előadások megtartásán, valamint a kiadott kötelező és ajánlott irodalmak olvasásán keresztül el lehet jutni arra a szintre, hogy már az írásbeli vizsgákon sem jelent gondot a folyékony, gördülékeny és helyes nyelvi megfogalmazás.

Az Erasmus-, illetve a Campus Mundi programok egyik legnagyobb előnyét a hallgatók nyelvi fejlődésében látom. Itthon a nyelvórákon kívül, a mindennapi életben nem használjuk az idegen nyelvet, s arra sem vagyunk rászorítva, hogy angolul olvassunk, tanuljunk vagy vizsgázzunk. Éppen ezért a fejlődés mértéke behatárolt, szembeállítva egy féléves vagy egyéves életvitelszerű külföldi tartózkodással, illetve egyetemi részképzéssel, ahol a hallgató a mindennapi életben és az egyetemen is kénytelen idegen nyelven megnyilatkozni. Az egyetemi oktatás keretében Rotterdamban természetesen az angol nyelvet használtam, a mindennapi életben azonban a hollanddal próbáltam boldogulni, hiszen ezáltal meglévő nyelvtudásomat anyanyelvi környezetben

tesztelhettem és fejleszthettem. Meggyőződésem, hogy egy mobilitási programban való részvétel minden hallgató esetében intenzív nyelvtanulást jelent és végül nagyfokú idegen nyelvi előrelépést eredményez. Egy általános középfokú nyelvtudással kiutazó hallgató hazaérkezés után jó eséllyel szerezhetsz felsőfokú, illetve szaknyelvi nyelvvizsgát, a fogadó ország anyanyelvének megismerése pedig jó alapot teremthet arra, hogy a hallgató e nyelv tanulását folytatva a későbbiekben még egy idegen nyelvből szerezzen biztos tudást és képesítést.

Utazás Hollandiában

Hollandia területe viszonylag kicsi, azonban ez korántsem jelenti, hogy az utazást olcsón megúszhatjuk. A városi és a távolsági közlekedés meglehetősen drága, azonban ezek minősége és infrastrukturális ellátottsága rendkívül magas szintű. Az ország egész területén nagy sebességű, emeletes motorvonatok közlekednek, melyekkel az ország legdélibb és legészakibb pontja közötti utazás időtartama is maximum 4 óra. A nagyvárosok között a vonatok elképesztően sűrűn járnak, hiszen az ország 17 milliós lakossága a vonalakat nagyban leterheli. A modern közlekedési infrastruktúrának, a logikusan és praktikus megtervezett átszállási lehetőségeknek, a jól kialakított pályaudvaroknak és megállóknak és a holland-angol kétnyelvű utastájékoztatási rendszernek köszönhetően az országban nagyon könnyű utazni, szinte sehol sem lehet eltévedni. A hollandok külföldiek irányába tanúsított kedvessége, segítőkészsége, valamint a magas fokú közbiztonság szintén jelentősen megkönnyíti az utazást. Rotterdamból vonattal Amszterdam és Utrecht kevesebb mint 1 óra alatt elérhető, Rotterdamból Hágába pedig már metróval is eljuthatunk.

Szintén nagyban megkönnyíti az utazást az is, hogy soha és sehol nem kell jegyet vásárolnunk egyetlen tömegközlekedési eszközre (vonat, metró,

villamos, busz, hajó, vízibusz) sem, ugyanis az ország egész területén egyetlen mágneses chipkártya (OV chipkaart) segítségével utazhatunk. A kártyánkat a használatához az erre szolgáló automatánál egy meghatározott minimum összeggel fel kell tölteni, a beléptető kapuknál bejelentkezni, majd a rendszer kilométerenként bizonyos összeget levon az egyenlegünkből. Az utazás végén kijelentkezéskor a kapu tájékoztat, hogy mennyi volt az aktuális utazás költsége, és mennyi pénz maradt az egyenlegünkön. A rendszer másik előnye, hogy könnyen kiszámítható, hiszen az egész országban egységes díjszabás érvényes. A chipkártya-rendszer egyetlen hátránya, hogy az utazási mechanizmusból adódóan nem létezik bérlet, ami költséghatékonyság szempontjából elég kedvezőtlen. Emellett csalódással tapasztaltam, hogy Hollandiában csak a holland diákok kapnak utazási kedvezményt, az európai uniós állampolgárok annak ellenére sem, hogy azok valamely holland egyetem beiratkozott, holland diákigazolvánnyal rendelkező hallgatói.

Hollandiában a közösségi közlekedés árát a városok és a közlekedési társaságok szándékosan magasán tartják annak érdekében, hogy a lakosságot arra ösztönözzék, hogy a tömegközlekedési eszközök használata helyett a környezet megóvása, valamint egészségük megőrzése céljából válasszák a biciklit, illetve kisebb távokon gyalogoljanak. A holland alapvetően is nagyon egészség- és környezettudatos nép, így a biciklizés évszázadok óta életmódjuk része, azonban a közlekedéspolitikai is egyértelműen szerepet játszik abban, hogy a hollandok több mint fele a tömegközlekedés helyett a kerékpárt választja a mindennapi közlekedés eszközeként. Ezt lehetővé téve az ország minden szegletében, a városokon belül és a városok között is többsávos, kerékpározókkal teli bicikliutakat találunk, s az sem véletlen, hogy a tulipánon, a sajton, a szélmalomokon és a fapapucson kívül a bicikli is Hollandia elsőszámú jelképei közé tartozik.

Árak, költségek, megélhetés

Hollandia a nyugati államok közötti is viszonylag magas általános árszínvonalat képvisel. Egy Hollandiában tanuló leendő hallgatónak mindenképpen számítnia kell arra, hogy a mindennapi megélhetés (különösen az olyan nagyvárosokban, mint Rotterdam, Amszterdam, Hága és Utrecht) rendkívül drága, és az Erasmus és a Campus Mundi ösztöndíj nem feltétlen fedez minden költséget. Valamilyen kiegészítő pénzügyi forrás (ittthoni ösztöndíj, családi támogatás stb.) mindenképpen szükséges, persze ez nagyban függ attól, hogy milyen áron találunk lakhatási lehetőséget. Általánosan elmondható, hogy a holland árszínvonal alacsonyabb a skandináv országokénál, a svájcinál és a luxemburginál, azonban jóval magasabb az angolnál, a franciánál és a németnél. Nagy odafigyeléssel az élelmiszereket viszonylag megfizethető áron vásárolhatjuk meg, de az egyéb olyan kiadások, mint az utazás és az egészségügyi ellátás költségei, rendkívül magasak. Nagy valószínűséggel számítanunk kell olyan váratlan kiadásokra is, mint egy felmerülő orvosi kezelés költsége, amely Hollandiában igencsak magasra rúghat. Fontos megjegyezni, hogy az európai egészségbiztosítási kártya kizárólag sürgősségi esetben jogosít ingyenes ellátásra, minden más egészségügyi költség a hallgatókat terheli. Ha a hallgató az egyetem által biztosított, a piacinál valamivel kedvezőbb áron biztosított szálláshelyek valamelyikét választja, akkor minden általános költséget figyelembe véve havonta körülbelül 800-1000 eurónak kell rendelkezésére állnia, azonban, ha magánszolgáltatótól egyénileg bérel egy diákok részére fenntartott önálló apartmant, akár 1300-1600 euróra is szüksége lehet.

„Turistaként” Hollandiában

Gazdag természeti és kulturális örökségére tekintettel kétségkívül megéri a Holland Királyságot a mobilitási program

célországaként választani. Ugyan az egyetemi órákra folyamatosan készülni kell, egy jó időbeosztással megteremthető a megfelelő egyensúly a tanulás és a szabadidő között. Az ország látnivalóinak sora kimeríthetetlen: a végtelen, homokos tengerpartok, a hangulatos középkori városok és autentikus holland falvak, a lélegzetelállító tulipánföldek, a szélmalmok és csatornák, a sajtpiacok, illetve a híres németalföldi festők (van Gogh, Rembrandt, Vermeer, Rubens, Bosch stb.) munkáit őrző múzeumok látványa mind-mind maradandó élményt nyújt. A múzeumokba való belépéshez érdemes egy teljes évre érvényes múzeumkártyát (*museumkaart*) váltani, hiszen így 60 euróból, vagyis kb. 3-4 múzeumi belépő árából Hollandia egész területén korlátlanul léphetünk be a legtöbb múzeumba. Ahhoz, hogy igazán Hollandiában érezhessük magunkat, a városnézésen és a múzeumokon kívül

tavasszal kötelező program ellátogatni Keukenhofba, a világ legnagyobb virágoskertjébe, ahol évente több tízmillió tulipán, nárcisz és egyéb hagymás növény virágzását csodálhatjuk meg. Az olyan nagy és széles körben ismert városok mellett, mint Amsterdam, Hága, Rotterdam, Utrecht, Maastricht, Eindhoven, Groningen, Tilburg és Leiden, érdemes felkeresni néhány kisebb különleges, autentikus helyet is. Utóbbiak közül nekem különösen tetszett Zaandam, Zaanse Schans, Kinderdijk, Hoorn, Alkmaar, Vlissingen, Volendam, Marken és Nijmegen. Hollandiai utazásaink során mindenképp érdemes kipróbálni a holland konyha klasszikus ételeit (*frites, haring, kibbeling, erwtensoep, stamppot* stb.) és édességeit (*stroopwafel, poffertjes, tompouce, oliebollen* stb.), valamint a finomabbnál finomabb holland sajtokat (*goudai, edami, maasdamer, leerdamer, Old Amsterdam, boerenkaas* stb.).



Tulipánvirágzás Keukenhofban



Sajtvásár Goudában



Kinderdijk

A Magyar Állam- és Jogtörténeti Diákkör féléves programterve

Írta: KOVÁCS ÁKOS

Megtartotta a 2017/18-as tanév őszi félévének alakuló ülését a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákköre. Mezey Barna Tanszékvezető Úr köszöntötte a tanszék régi és új demonstrátorait, megválasztottuk idei TDK titkárunkat és a Joghistoria szerkesztőségi tagjait, valamint összeállítottuk a TDK féléves programtervét. Idén is izgalmas és érdekes programokkal készültünk, melyekre szeretettel várunk minden kedves érdeklődőt.

A Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszéken az idei tanévben 12 demonstrátor tevékenykedik. Barkóczi Dávid és Boros Árpád ötödéves joghallgatók immáron negyedik, Sziládi Péter harmadik, Kovács Ákos, Szabó András és Zanócz Gréta pedig második éve vesz részt a Tanszéke munkájában. Erdősi Rebeka, Kárász Marcell, Papp Eszter, Sall Zsófia, Szabó Patrik és Vántus Boglárka idén kezdik meg demonstrátori tevékenységüket. *(Az idei demonstrátorokról készült csoportképet a folyóirat hátoldalán láthatjátok.)* Az ülésen megválasztottuk idei TDK titkárunkat, Barkóczi Dávidot, aki immár második alkalommal tölti be a tisztséget. Örömteli hír, hogy új taggal bővült a Joghistoria szerkesztőségének csapata: a Jog- és kultúra rovatban Kovács Ákos mellé bekapcsolódva Sall Zsófia gondoskodik majd a jobbnál jobb jogi vonatkozású filmek, színdarabok, illetve könyvek ajánlásáról. Fontos a megújulás, ezért interjú rovatunktól egy időre búcsút veszünk, hogy helyet adjunk más, frissebb

tartalmaknak. Az alkotmány- és jogtörténet rovatot továbbra is Barkóczi Dávid vezeti, a Kovács Ákos vezette TDK hírek rovat által betekintést nyerhettek a tanszék és a tudományos diákkör mindennapjaiba, Zanócz Gréta pedig a továbbiakban is biztosítja nekünk a jog- és alkotmánytörténeti vonatkozású fejtörőket.

Az idei félév első ülését (október 4.) Horváth Attila Tanár Úr tartotta a híres Rajkperről, előadása rendkívül nagy népszerűségnek örvendett. Ezt követően Mezey Barna Professzor Úr mutatta be a szegényházak és dologházak kialakulásának folyamatát, majd Bódiné Beliznai Kinga Tanárnő vezetett be minket a bírói felelősség jogtörténeti fejlődésének vonatkozásaiba. Október 25-én az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának vezetésével közösen megrendeztük *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem és Karunk szerepe az 1956-os forradalomban* c. kerekasztal-beszélgetést, melynek alkalmával Borsodi Csabától, az ELTE BTK dékánjától, illetve Mezey Barna és Németh János Professzor Uraktól hallhattunk a magyarországi jogászképzés második világháború utáni átalakulásáról, valamint az Egyetem és a Kar '56-os eseményekben betöltött szerepéről. Az őszi szünet végén a TDK demonstrátorainak részvételével kétnapos szegedi kirándulást tervezünk. Novemberben Gosztonyi Gergely Tanár Úr a cenzúra intézményének történetéről, Völgyesi Levente Tanár Úr pedig a reformáció 500 éves évfordulójához kapcsolódva fog előadást



tartani. November 10-én ellátogatunk a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetbe, a hónap végén pedig megtartjuk hagyományos vizsgafelkészítő ülésünket.

Programjainkra mindenkit szeretettel várunk!



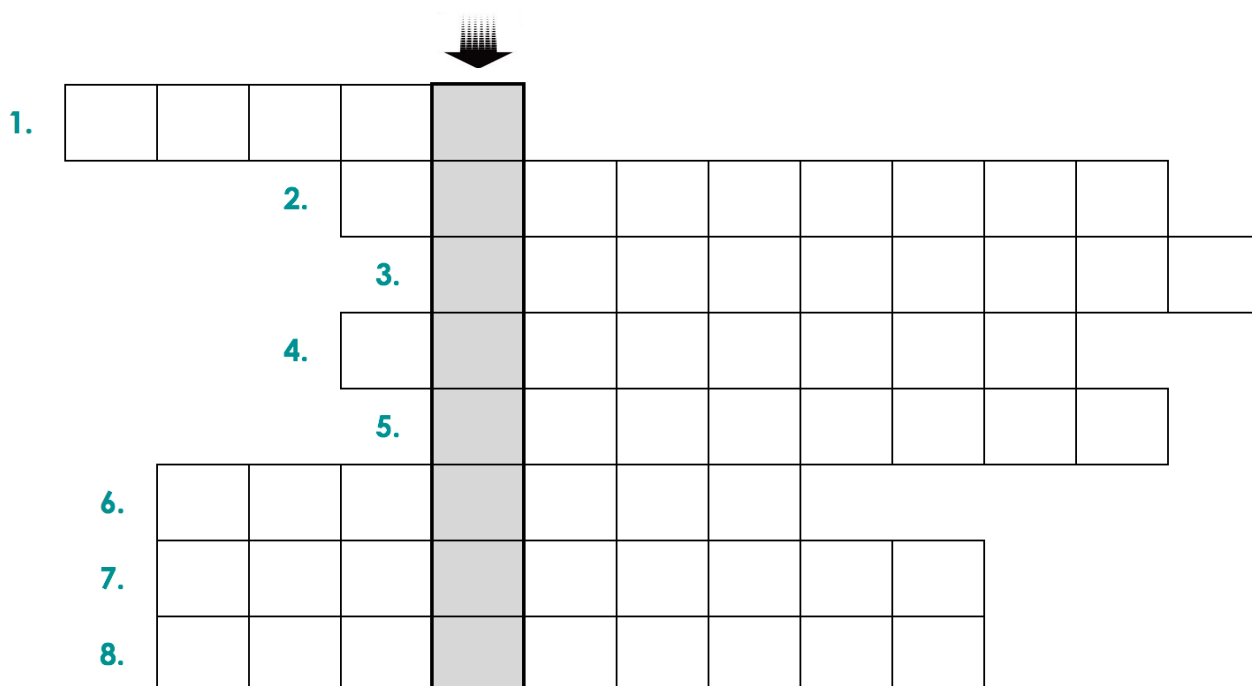
Válogatás az '56-os konferencián készült képekből

alkotmány- és jogtörténeti rejtvény

Készítette: ZANÓCZ GRÉTA

Az Alkotmány- és jogtörténeti rejtvényt elsősorban az első évfolyamos hallgatóknak szánjuk azzal a céllal, hogy felfrissítsük alkotmány- és jogtörténeti ismereteiket, s ezáltal hozzájáruljunk a sikeres kollokvium, illetve alapvizsga teljesítéséhez. A feladat a magyar alkotmány-és jogtörténet tankönyvek segítségével könnyen megoldható.

A feladvány megfejtéséhez csupán annyit kell tennetek, hogy a számozott vízszintes sorokba beírjátok a hozzájuk tartozó meghatározások eredményét (az „X” jel szóközt jelöl). Ha minden sort helyesen kitöltöttetek, a szürkével jelölt főszlopban fentről lefelé olvasva megkapjátok a rejtvény megoldását, amelyet **2017. november 26-ig** elküldhettek a **joghistoria@gmail.com** e-mail címre. A helyes megfejtést beküldők között értékes könyvjutalmat sorsolunk ki.



1. A Horvát Királyság rendi gyűlésének elnevezése.
2. A világi és egyházi földesruak által kiváltságokkal felruházott középkori település(típus) elnevezése.
3. Uralkodótárs latinul.
4. A *Tripartitum* (1514) megalkozójának vezetéckneve.
5. Az ország első rendje, a papság megnevezése latinul.
6. A törvényalkotási folyamat során az alsótábla üzenete latinul.
7. Királyi vármegye latinul.
8. A király udvar élelemszolgáltatóinak vezetője.

2017 áprilisi számunk alkotmány- és jogtörténeti rejtvényének megfejtése: **INGATLAN.**



ELTE  **ÁJK**
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR



A folyóirat az alábbi oldalakon digitálisan színes változatban online is elérhető:

facebook.hu/joghistoria

majt.hu

issuu.com/joghistoria

eltereader.hu